

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ

ΘΡΑΚΗΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

(*Πηγή εικόνας: <https://images.app.goo.gl/M46juwu69apSm4bQ7>)

**ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΑΦΕΙΣ
ΠΡΟΣΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ**

Διπλωματική Εργασία

της

Ανδρομάχης Παπαμητσιοπούλου

ΑΜ: mli 20008

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2021

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα:

- Απόφοιτος του Τμήματος Νομικής, της Σχολής Ν.Ο.Π.Ε του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ)
  - Δικηγόρος στον ΔΣΘ

Διπλωματική Εργασία

υποβαλλόμενη για την μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του

Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Σύλβια Σταυρίδου

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την 21/12/2021

Σύλβια Σταυρίδου   Γεώργιος Μπαμπέτας   Χρήστος Μαστροκόστας

Ανδρομάχη Παπαμητσιοπούλου
Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν επιστημονικό πόνημα υλοποιείται στο πλαίσιο μερικής εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του Διαπανεπιστημιακού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ) με τίτλο «Δίκαιο και Πληροφορική». Αρχικά, προσδιορίζεται ο σκοπός της παρούσης εργασίας με κυριότερο εξ αυτών να καταδείξει την σπουδαιότητα της Πνευματικής Ιδιοκτησίας για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών, ενώ μέσα από την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, πραγματοποιείται μία σχετική ιστορική αναδρομή αλλά και παράθεση των νομοθετικών θεμελίων με τα οποία προστατεύεται η Πνευματική Ιδιοκτησία. Δεσπόζουσα θέση στην εργασία κατέχει η έννοια της Πνευματικής Ιδιοκτησίας η εννοιολογική προσέγγιση της οποίας επιχειρείται μέσα από την αναφορά στο υποκείμενο και το αντικείμενο αυτής αλλά και στα επιμέρους δικαιώματα που την συναποτελούν, ήτοι το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού. Από αυτά τα δύο δικαιώματα αντικείμενο μελέτης στην παρούσα διπλωματική εργασία συνιστά το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού καθώς και οι επί μέρους εξουσίες οι οποίες απορρέουν από αυτό. Παράλληλα, αποσκοπείται η ενδελεχής εξέταση του ηθικού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού υπό το πρίσμα του δικαιώματος στην προσωπικότητα, όπως αυτό βρίσκει νομοθετικό έρεισμα στη διάταξη του άρθρ. 57 του Αστικού Κώδικα. Στο πλαίσιο αυτό θα επιχειρηθεί η συσχέτιση αυτών των δύο δικαιωμάτων ενώ τυχόν ζητήματα σύγκρουσης θα αποσαφηνιστούν. Συνοψίζοντας, θα αναλυθεί η περιπτώσιολογία προσβολών της προσωπικότητας στο διαδίκτυο μέσα από την Νομολογία αλλά και την πρόσφατη αρθρογραφία.

Λέξεις κλειδιά: Διανοητική ιδιοκτησία, Πνευματική ιδιοκτησία, Πνευματικό δικαίωμα, Ηθικό δικαίωμα δημιουργού, Δικαίωμα στην προσωπικότητα, Διαδίκτυο, Προσβολές προσωπικότητας στο διαδίκτυο, Ν. 2121/1993

ABSTRACT

The present scientific work is implemented in the context of partial fulfillment of the obligations of the Interuniversity Postgraduate Program (D.P.MS) entitled "Law and Informatics". Initially, the purpose of this work is determined, the most important of which is to demonstrate the importance of Intellectual Property for the protection of copyright, while through the methodology that is followed, a relevant historical review is made and a list of the legislative foundations with which Copyright is protected. Dominant position in work is occupied by the concept of Intellectual Property, the conceptual approach of which is attempted through the reference to its subject and object but also to the individual rights that constitute it, namely the property and moral right of the copyright creator. Of these two rights, the subject of study in the present dissertation is the moral right of the copyright holder as well as the individual powers that derive from it. At the same time, it is intended to thoroughly examine the moral right of the copyright in the light of the right to personality, as it finds legal basis in the provision of Article 57 of the Civil Code. In this context, an attempt will be made to correlate these two rights, while any issues of conflict will be clarified. In summary, the case studies of personality insults on the internet will be analyzed through the Jurisprudence and the recent articles.

Keywords: Intellectual property, Copyright, Moral right of the creator, Right to personality, Internet, Infringements of personality rights to the internet, Law 2121/1993

Αυθόρμητες σκέψεις και ευχαριστίες.....

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Δίκαιο και πληροφορική». Καθίσταται σαφές πως η διαδρομή για την ολοκλήρωση της εν λόγω διπλωματικής εργασίας δεν ήταν πάντοτε ευχάριστη και εύκολη. Οι σκέψεις πολλές και οι προσδοκίες όταν ξεκινούσε αυτό το ταξίδι στα καινούρια γνωστικά μονοπάτια ακόμη περισσότερες. Είναι σχεδόν βέβαιο πως η εξαιρετικά δυσμενή και απρόβλεπτη συνθήκη της νόσου Covid-19 ήρθε να επικαλύψει με μία ανατροπή το όλο εγχείρημα. Η ανάγκη για δια ζώση εκπαίδευση και επιστροφή στις αίθουσες διδασκαλίας αλλά και τα έδρανα αντικαταστάθηκε από την νέα πραγματικότητα της τηλεκπαίδευσης. Θα ήταν ψέμα εάν δεν εκμυστηρευόμουν σε αυτήν την τελική φάση της όλης προσπάθειας τις δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά την πρώτη επαφή μου με το γνωστικό αντικείμενο αυτού του Διεπιστημονικού Προγράμματος Σπουδών. Οι δυσχέρειες στην κατανόηση του επιστημονικού πεδίου της πληροφορικής ήταν πολλές και ο «φόβος» για ό,τι ακολουθούσε ακόμη μεγαλύτερος. Ωστόσο, οφείλω να ομολογήσω πως οι αρχικές δυσκολίες ξεπεράστηκαν μέσα από την αγαστή και πρόθυμη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων οντοτήτων. Καθηγητές, συμφοιτητές, διευθυντές και υπεύθυνοι της γραμματείας συνετέλεσαν στην άριστη λειτουργία του συγκεκριμένου προγράμματος παρότι οι δυσκολίες ήταν πολλές. Θα είμαι ευγνώμων για όλους τους ανθρώπους που γνώρισα αλλά και τα όσα έζησα..... Με όλη μου την καρδιά ένα μεγάλο ευχαριστώ για το όμορφο και απροσδόκητα ενδιαφέρον ταξίδι ....

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2021

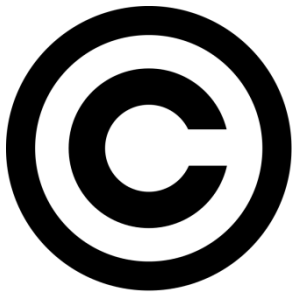
«Η πνευματική ιδιοκτησία βρίσκεται πάντα σε εξέλιξη και μάλιστα με γοργούς ρυθμούς. Καθήκον του νομικού, ρυθμιστή, ερμηνευτή ή εφαρμοστή είναι να βρίσκεται συντονισμένος με τους ρυθμούς αυτούς ή τουλάχιστον να προσπαθεί»*.

*Γεώργιος Κουμάντος, Πρόλογος σε Κοινωνία των Πληροφοριών και Πνευματική Ιδιοκτησία, Επιμέλεια Μ.Θ. Μαρίνος, 2003, σ. 10

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....σελ. 3	
Abstract.....σελ.4	
Κεφ 1. Εισαγωγή	
1.1 Σκοπός και δομή της εργασίας.....σελ. 11	
1.2 Μεθοδολογία εργασίας.....σελ. 12	
1.3 Ιστορική αναδρομή.....σελ. 13	
1.4 Νομοθετικά θεμέλια Πνευματικής Ιδιοκτησίας.....σελ. 25	
Κεφ 2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση-Θεωρητικό Υπόβαθρο (έννοιες-ορολογία)	
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση της Πνευματικής ιδιοκτησίας: Το αντικείμενο και το υποκείμενο της.....σελ. 28	
2.2 Το περιουσιακό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού....σελ. 51	
Κεφ 3. Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού	
3.1 Η φύση και το περιεχόμενο του ηθικού δικαιώματος.....σελ. 60	
3.2 Οι εξουσίες του ηθικού δικαιώματος.....σελ.69	
❖ Η εξουσία δημοσίευσης του έργου.....σελ. 69	
❖ Η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας.....σελ. 74	
❖ Η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου.....σελ.77	
❖ Η εξουσία προσπέλασης.....σελ. 80	
❖ Η εξουσία υπαναχώρησης ή μετανοίας.....σελ. 83	
Κεφ 4. Σχέση ηθικού δικαιώματος με το γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα	
4.1 Το δικαίωμα της προσωπικότητας.....σελ. 86	
4.2 Προσβολή προσωπικότητας.....σελ. 89	

4.3 Περιπτώσεις προσβολών προσωπικότητας στο διαδίκτυο.....σελ. 93
4.4 Περιπτώσεις σύγκρουσης του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού.....σελ. 99
Επίλογος.....σελ. 112
Βιβλιογραφία.....σελ. 115

(*Πηγή

εικόνας:https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BD%CE%B5%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1#/media/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Copyright.svg)

Κεφ 1. Εισαγωγή

Η πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά προς αυτήν δικαιώματα (υπό την ευρύτερη τους εκδοχή) αποτελούν μαζί με τη βιομηχανική ιδιοκτησία τις επί μέρους μορφές διανοητικής ιδιοκτησίας (άρθρ. 8 παρ.18 Ν.2557/1997), ήτοι της ιδιοκτησίας επί των προϊόντων διανοίας (ΑΚ 60). Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι στην παρ. 18 του άρθρ. 8 του Ν. 2557/1997 διευκρινίζεται ότι ο διεθνής όρος «intellectual property» αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα με τον όρο «διανοητική ιδιοκτησία» και περιλαμβάνει τόσο την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα, όσο και τη βιομηχανική ιδιοκτησία. Άρα, ο όρος «Διανοητική Ιδιοκτησία» είναι ευρύτερος του όρου «Πνευματική Ιδιοκτησία»[1].Ειδικότερα, ως πνευματική ιδιοκτησία νοείται το δικαίωμα που προσνέμει η έννομη τάξη επί ενός πνευματικού έργου στο δημιουργό αυτού. Με τον ίδιο όρο (πνευματική ιδιοκτησία) νοείται και το σύνολο κανόνων που διέπουν το εν λόγω δικαίωμα, ο όλος θεσμός. Στο γενικότερο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας συνεξετάζονται και συναφείς προς αυτήν ρυθμίσεις, προεχόντως των συγγενικών προς αυτήν δικαιωμάτων, αυτών που το αντικείμενο τους λειτουργεί συνήθως σαν ενδιάμεσο όχημα προώθησης του έργου στο κοινό[2].

Όπως ορίζει ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ) η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύει κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη, οι μεταφράσεις, οι διασκευές, οι προσαρμογές, οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης και οι συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες και οι ανθολογίες, εφόσον η επιλογή ή η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη.

Επιπλέον το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύει τις βάσεις δεδομένων, οι οποίες λόγω της επιλογής ή διευθέτησης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα. Η προστασία αυτή δεν εκτείνεται στο περιεχόμενο των βάσεων δεδομένων και δεν θίγει κανένα από τα δικαιώματα που υφίστανται στο περιεχόμενο αυτό.

Τέλος, προστατεύονται επίσης τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους ενώ η προστασία παρέχεται και σε κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή[3]. Ο όρος «Πνευματική Ιδιοκτησία» αναφέρεται στον κλάδο του Ιδιωτικού Δικαίου που ρυθμίζει την προστασία του δημιουργού και τα δικαιώματα που του αναγνωρίζει η έννομη τάξη πάνω στο έργο του.

Το άρθρ. 1 του Ν. 2121/1993 ορίζει ότι η πνευματική ιδιοκτησία περιλαμβάνει δύο επιμέρους δικαιώματα: το ηθικό (που είναι κεντρική έννοια της εργασίας αυτής και θα αναλυθεί διεξοδικά) και το περιουσιακό δικαίωμα. Από τα δικαιώματα αυτά, το μεν ηθικό έχει προσωπικό χαρακτήρα και αποσκοπεί στην προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του ενώ το περιουσιακό έχει οικονομική αξία και είναι δεκτικό εκμετάλλευσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι με βάση το παλαιό δίκαιο υποστηριζόταν η άποψη ότι το ηθικό δικαίωμα δεν αποτελούσε στοιχείο της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά αντίληψη. Η Διονυσία Καλλινίκου υποστηρίζει ότι ο νομοθέτης υιοθετεί την μονιστική αντίληψη. Παρά το ότι το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα συνδέονται στενά μεταξύ τους, παράλληλα είναι και ανεξάρτητα μεταξύ τους διότι για παράδειγμα αναγνωριζόταν ως μια εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας που προστατεύεται με τα άρθρα 57 και 59 ΑΚ. Με το Ν. 2121/1993 καθίσταται σαφές ότι το ηθικό δικαίωμα αποτελεί στοιχείο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Από τη διατύπωση του νόμου γεννάται το ερώτημα εάν τελικά η πνευματική ιδιοκτησία είναι ένα ενιαίο δικαίωμα με δύο όψεις, την ηθική και την περιουσιακή, ή αν πρόκειται για δύο ξεχωριστά δικαιώματα. Με άλλα λόγια ερωτάται αν ο νόμος ακολουθεί την μονιστική ή τη δυϊστική θεωρία. Το καθένα από αυτά μπορεί να έχει διαφορετικό φορέα, αφού το περιουσιακό δικαίωμα μεταβιβάζεται με πράξη εν ζωή ή αιτία θανάτου ενώ το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων και μόνο μετά το θάνατο του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους του. Επίσης, το περιουσιακό δικαίωμα υπόκειται από τον νόμο σε ορισμένους περιορισμούς, ενώ για το ηθικό δικαίωμα δεν προβλέπονται τέτοιου είδους περιορισμοί[4].

Το άρθρ. 1 του προαναφερθέντος νόμου επιβεβαιώνει τον απεριόριστο, απόλυτο και αποκλειστικό χαρακτήρα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο απεριόριστος χαρακτήρας έχει την έννοια ότι η πνευματική ιδιοκτησία καλύπτει κάθε εξουσία που περιέχεται στα δικαιώματα που πηγάζουν από αυτή. Τα άρθρ. 3, 4 του εν λόγω νόμου απαριθμούν ενδεικτικά τις εξουσίες που πηγάζουν από το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα αντίστοιχα. Περαιτέρω, ως απόλυτο δικαίωμα η πνευματική ιδιοκτησία έχει ισχύ έναντι όλων και δίνει στο δημιουργό

την εξουσία να στραφεί και να αποκρούσει κάθε προσβολή τρίτων πάνω στο έργο, ενώ ο όρος «αποκλειστικό δικαίωμα» υποδηλώνει ότι ο δημιουργός έχει την άμεση και αποκλειστική εξουσία πάνω στο έργο του και ότι μόνο αυτός μπορεί να επιτρέψει ή να απαγορεύσει την εκμετάλλευσή του[5].

Στο σημείο αυτό ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και στο πρόβλημα του χαρακτηρισμού της «νομικής φύσης» της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ειδικότερα, οι χαρακτηριστικότερες ιδιοτυπίες αυτής έγκεινται αφενός στην **άυλη φύση** της (ως μορφής διανοητικής ιδιοκτησίας), ήτοι στη διάκριση του άυλου αντικειμένου της, του έργου (π.χ. του μυθιστορήματος, του τραγουδιού), από τον εκάστοτε ενσώματο υλικό φορέα του (π.χ. τα αντίτυπα του βιβλίου, τα cds κ.τ.τ.) και αφετέρου στη **διμορφία** της ως ταυτοχρόνως ηθικού και περιουσιακού δικαιώματος. Το πρώτο αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας του δημιουργού, ενώ το δεύτερο στοιχειοθετεί μορφή ιδιοκτησίας παραλληλιζόμενη αναλογικώς-ιδίως παλαιότερα-προς την κυριότητα. Εννοείται ότι η de lege lata πρακτική σημασία του παραλληλισμού της πνευματικής ιδιοκτησίας με την κυριότητα φθίνει ολοένα, καθώς συνταγματική κατοχύρωση (άρθρ. Σ 5, 17, 1^ο Προσθ Πρωτ ΕΣΔΑ) απολαμβάνει κάθε μορφή ιδιοκτησίας και όχι μόνον η κυριότητα. Το ζήτημα της αναλογικής εφαρμογής ή μη των διατάξεων του εμπραγμάτου δικαίου έχει περιορισθεί σε ελάχιστες αρρυθμιστες περιπτώσεις, π.χ. των ΑΚ 1001 επ., ιδίως της 1116 ΑΚ στην προστασία των συνδημιουργών.

Η διμορφία της πνευματικής ιδιοκτησίας αντανακλά τα διαφορετικά συστήματα-ρεύματα ρύθμισης της. Περαιτέρω, η διμορφία γεννά τη θεωρητική διχογνωμία μεταξύ «**μονισμού**» και «**δυϊσμού**», ήτοι το πρόβλημα εάν πρόκειται για ένα ή για δύο διακριτά δικαιώματα, το περιουσιακό και το ηθικό. Γίνεται δεκτό ότι το ελληνικό δίκαιο ακολουθεί το δυϊστικό σύστημα, επειδή προβλέπει ότι το περιουσιακό δικαίωμα μπορεί να μεταβιβασθεί εν ζωή και να χωριστεί κατ' αυτόν τον τρόπο από το ηθικό, που θα απομείνει μόνο του πλέον στον δημιουργό (άρθρ. 12 Ν. 2121/1993). Όμως ο δικαιολογημένος επαντίλογος θα ήταν ότι-παρά την εν ζωή μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος-μαζί με το ηθικό παραμένουν στον δημιουργό και οι περιουσιακές εξουσίες για εκμεταλλεύσεις που δεν ήταν γνωστές κατά τον χρόνο της μεταβίβασης ή δεν ήταν αναγκαίες για τον σκοπό της σύμφωνα με την αρχή του σκοπού (άρθρ. 13 παρ.5 και 15 παρ.4 Ν. 2121/1993) [6].

1.1 Σκοπός και δομή της εργασίας

Ο σκοπός της εργασίας είναι να αποτελέσει μια εκπαιδευτική παρέμβαση η οποία θα στοχεύσει στην περαιτέρω ανάπτυξη και εξέλιξη του θεσμού της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ενός θεσμού που διαλέγεται με την Οικονομική, την Τεχνολογία και τη Φιλοσοφία της Τέχνης τονίζοντας στον επίλογο την ανάγκη λήψης μέτρων για την αποτελεσματική προστασία της, ιδιαίτερα στο χώρο του διαδικτύου. Πιο συγκεκριμένα επιχειρείται (Κεφ.1), εισαγωγικά, να εξετασθεί θεωρητικά η σπουδαιότητα της πνευματικής ιδιοκτησίας, ως τμήμα αυτοτελές και αυθύπαρκτο της Διανοητικής Ιδιοκτησίας, κάνοντας παράλληλα μία σύντομη ιστορική αναδρομή και αναφορά στα φιλοσοφικά θεμέλια αυτής. Ακολούθως, ξεχωριστή αναφορά γίνεται και στα νομοθετικά θεμέλια της πνευματικής ιδιοκτησίας που την προστατεύουν ευθέως και ρητά. Στην συνέχεια (Κεφ.2), αποσκοπείται η μελέτη της διμορφίας του κλάδου, ως σύνθεσης ηθικών και περιουσιακών αξιολογήσεων. Με άλλα λόγια, γίνεται μία προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι έννοιες τόσο του περιουσιακού όσο και του ηθικού δικαιώματος που συναποτελούν το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Από αυτά τα δύο θα εξετασθεί ενδελεχώς (Κεφ.3) το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού, που προστατεύει τον προσωπικό δεσμό αυτού προς το έργο του, ενώ θα αναλυθούν περαιτέρω και οι εξουσίες που πηγάζουν από αυτό. Συνοψίζοντας (Κεφ.4), εξετάζεται εάν η πνευματική ιδιοκτησία-ιδίως κατά το ηθικό της δικαίωμα-αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας του πρώτου φορέα της, με την έννοια της δημιουργικότητας του καλλιτέχνη αλλά και η σχέση που υπάρχει με το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Επιπλέον, απαριθμούνται περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας στο διαδίκτυο καθώς και περιπτώσεις σύγκρουσης του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού. Τέλος, εκτίθενται τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας που διεξήχθη μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση πηγών κάνοντας παράλληλα και προτάσεις βέλτιστης αξιοποίησης των διαθέσιμων αλλά και διαρκώς μεταβαλλόμενων πόρων της πνευματικής ιδιοκτησίας με άξονα τις νέες πολιτικοοικονομικές ιδεολογίες αλλά και τον «μετακαπιταλισμό» της λεγόμενης «οικονομίας του διαμοιρασμού» που επιφέρει η ψηφιακή επανάσταση.

1.2 Μεθοδολογία εργασίας

Κατά την εκπόνηση της εργασίας εκτεταμένη υπήρξε η χρήση της μηχανής αναζήτησης Google στην οποία έγινε αναζήτηση χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες λέξεις-κλειδιά. Ειδικότερα, αναζητήθηκαν επιστημονικά άρθρα και επιστημονικές εργασίες σε ακαδημαϊκές βάσεις δεδομένων όπως: Researchgate, Google scholar, Academia.edu. Η έρευνα κατέδειξε την πολύτιμη συμβολή πληθώρας επιστημονικών άρθρων και αρκετών ακαδημαϊκών εργασιών δεδομένα τα οποία και αξιοποιούνται στο κείμενο της εργασίας. Παράλληλα μελετήθηκαν επικαιροποιημένες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά και συνεκτιμήθηκαν τα επιστημονικά πορίσματα. Ακολούθως, καθοριστική υπήρξε και η συμβολή νομικών επιστημονικών περιοδικών (βλ. πρώην ΔιΜΜΕ-νυν ΔΙΤΕ, Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου), ακαδημαϊκών συγγραμμάτων (βλ. Χριστοδούλου Κ. (2018), Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη), βιβλιογραφικών πηγών και νομικών κειμένων (βλ. Ν.2121/1993, η Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία 1996 κλπ) για την σαφή νομική οριοθέτηση των υπό κρίση θεμάτων. Τέλος, μελετήθηκε η πρόσφατη Νομολογία τόσο του Δ.Ε.Ε όσο και των ελληνικών και αλλοδαπών δικαστηρίων προκειμένου να κατανοηθούν τα θιγόμενα ζητήματα. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της βιβλιογραφικής έρευνας έγινε με την καταγραφή, μελέτη, και κατανόηση των πτυχών του θεσμού της Πνευματικής Ιδιοκτησίας αλλά και της καθοριστικής σημασίας της στην σύγχρονη ψηφιακή εποχή. Τα αποτελέσματα της θεωρητικής μου έρευνας θα εκθεθούν με ευκρίνεια παρακάτω.

1.3 Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της γένεσης και εξέλιξης της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ενδεικτική των εννόμων συμφερόντων και ιδεολογικών ρευμάτων που συνδέονται προς αυτήν [7].

Σύμφωνα με τα όσα υπογραμμίζει στην εργασία της η Ανεστοπούλου Χ. Μυρσίνη (2017-2018) [8] μέσα από βιβλιογραφικές πηγές ήδη στους **πρωτόγονους πολιτισμούς**, όπως αυτούς των Ινδιάνων, των Αζτέκων, των Αιγυπτίων ακόμα και στην αρχαία Ελλάδα πριν τον 6ο αιώνα πΧ., όπως έχουν καταλήξει έρευνες ανθρωπολόγων, δεν ενδιέφερε «ποιος το είπε» αλλά «τί ειπώθηκε» και για τον λόγο αυτό τα έργα, πολλά εκ των οποίων είναι υψηλής ποιότητας και αδιαμφισβήτητης αισθητικής, παρουσιάζονται κατά κανόνα ως ανώνυμα και δεν νοείται πνευματική ιδιοκτησία αυτών. Τα έργα, η έκφραση και η μορφή κάθε πρωτότυπης ιδέας, φαίνονται ως εκδήλωση συλλογικής σκέψης που προορίζεται για την εξυπηρέτηση της ολότητας. Ο δημιουργός αδιαφορούσε για το έργο του και δεν ενδιέφερε το αν θα διατηρηθεί στην μνήμη των ανθρώπων η σύνδεση, σχέση του δημιουργού με αυτό. Η μόνη αναφορά που συναντάται στα έργα εκείνης της περιόδου είναι αναφορικά με το σε ποιόν θεό είναι αφιερωμένα ή επί της κυριαρχίας ποιού βασιλέως δημιουργήθηκαν. Όπως έχει διατυπωθεί χαρακτηριστικά η ιστορία των πολιτισμών αυτών είναι ιστορία κοινωνιών και όχι προσώπων, κοινωνιών όπου δεν υπήρχε η φιλοδοξία η προσωπικότητα των πνευματικών δημιουργών να έχει καλύτερη τύχη από τη θνητότητα της ανθρώπινης φύσης.

Ακολούθως, η ίδια επισημαίνει πως στην **αρχαία ελληνική εποχή** αν και η αναγνώριση της σημασίας και αξίας της προσωπικότητας των φιλοσόφων, των επιστημόνων και των πολιτικών ανδρών εδραιώθηκε αργά αλλά σταθερά, ωστόσο η προστασία και εξασφάλιση τόσο του πνευματικού δημιουργού και καλλιτέχνη όσο και της σχέσης τους με το έργο τους ήταν ανύπαρκτες, γεγονός που καταδεικνύει την μη ανάλογη αναγνώριση της εξατομικευμένης συμβολής των προσώπων αυτών στη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών. Ομόφωνα οι κλασικοί φιλόλογοι και ιστορικοί του 19ου αιώνα καθώς και οι μεταγενέστεροι ερευνητές που υιοθέτησαν την επιχειρηματολογία αυτών, διαπίστωσαν παντελή έλλειψη νομικής κατοχύρωσης και προστασίας των δικαιωμάτων του δημιουργού, η οποία δικαιολογείται από το γεγονός ότι δεν ενδιέφερε το οικονομικό

όφελος το οποίο είναι ικανό να αποδώσει το έργο, καθώς επίσης ότι έλλειπαν τα μέσα για την εύκολη, μαζική και όχι ασύμφορα δαπανηρή αναπαραγωγή του, προκειμένου αυτό να καταστεί αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης. Για τους λόγους αυτούς, τα όποια τυχόν, συνήθως υλικά οφέλη αποκόμιζαν ως έμμεση ανταμοιβή οι δημιουργοί που κέρδιζαν την εύνοια ισχυρών προσώπων, ή τυχόν άλλα κέρδη τα οποία απέδιδαν κάποια έργα και συγκεκριμένα τα θεατρικά, δεν αποτελούσαν τον κανόνα και δεν υπήρχε ουδεμία νομική κατοχύρωση αυτών ή ειδική αμοιβή του δημιουργού, με αποτέλεσμα η πνευματική δημιουργία να μην συνιστά μέσο βιοπορισμού. Τα βιοτικά προβλήματα των δημιουργών επιλύονταν ως ένα βαθμό κυρίως μέσω των βραβείων τα οποία απονέμονταν στους καλλιτεχνικούς (ιδίως λογοτεχνικούς-ποιητικούς) και θρησκευτικούς αγώνες, ή μέσω της υλικής και ηθικής υποστήριξης των φίλων των τεχνών και των γραμμάτων, των βασιλέων ή αρχόντων, που στην συνέχεια έλαβαν την μορφή χορηγιών από τους επονομαζόμενους

Μαικήνες.

Από την άλλη όσον αφορά τον ιδιαίτερο προσωπικό δεσμό του δημιουργού με το έργο του, στην αρχαιότητα το έργο του καλλιτέχνη, του ποιητή και του συγγραφέα αντιμετωπιζόταν ως η εξωτερίκευση μιας συγκεκριμένης ιδέας υπό ορισμένη μορφή, μιας έμπνευσης που αποδιδόταν και υποβαλλόταν από τις Μούσες ή γενικότερα υπό ανώτερη θεϊκή καθοδήγηση και όχι σαν μία ατομική πράξη δημιουργίας, καθώς ο δημιουργός αποτελούσε μόνο το εκτελεστικό όργανο. Στην συνέχεια, κατά την εποχή του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, συναντάται η θεωρία της μίμησης της αμετάβλητης ιδέας του Ωραίου, σύμφωνα με την οποία κατά τη δημιουργία του έργου δεν ενδιέφερε η έκφραση του εσωτερικού της ψυχής του δημιουργού αλλά αντιθέτως, ο δημιουργός είχε το καθήκον να αποδώσει με το έργο του όσο το δυνατόν πιο ανόθευτα, ό,τι είχε αποκομίσει κατά την πορεία του για την αποκάλυψη της Αλήθειας και του Καλού, αλληλένδετα συστατικά του Ωραίου. Επομένως στην αρχαία Ελλάδα, ο καλλιτέχνης, ο συγγραφέας, ο ποιητής κτλ. αντιμετωπιζόταν ως μεσολαβητές, εργαλεία ή φερέφωνα των Μουσών και όχι ως δημιουργοί έργων που είναι αποτέλεσμα του πνεύματος και της προσωπικότητάς τους με αποτέλεσμα να παραβλέπονται τα προσωπικά τους συμφέροντα. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπήρχαν αυτά τα προσωπικά συμφέροντα του δημιουργού, απλά ότι μέχρι την εδραίωσή τους, δεν πήγαζαν από ειδικά νομοθετήματα που προστάτευαν την σχέση

του δημιουργού με το έργο αλλά από μία κοινωνικά θεμελιωμένη συνείδηση της αξίας του πνευματικού δημιουργού και του εκτελεστικού ρόλου αυτού στη δημιουργία του έργου. Και τούτο διότι τα βασικά ηθικά δικαιώματα κατά την εποχή αυτή, αναγνωρίζονταν και αντλούσαν ισχύ από την λογική και από τις γενικές αρχές του δικαίου και η αναγνώρισή τους αυτή θεμελιωνόταν στην έννοια της κοινωνικής ηθικής. Έτσι πράγματι αποδίδονταν στην αναπτυγμένη πνευματικά αρχαία Ελλάδα η ανάλογη τιμή ο και σεβασμός στους δημιουργούς, όμως ακόμα και η εξουσία για την αναγνώριση της πατρότητας του δημιουργού πάνω στο έργο του δεν αναγνωριζόταν άμεσα και δεν προστατευόταν με νομικές κυρώσεις (Η έλλειψη θετού δικαίου για τα ηθικά δικαιώματα σήμαινε μόνο την ανυπαρξία νομικών κυρώσεων, ενώ η ύπαρξη συγκεκριμένου κανόνα δικαίου είναι απαραίτητη για την ίδια τη γένεση των περιουσιακών δικαιωμάτων). Σε περίπτωση μη σεβασμού του έργου του δημιουργού, λογοτεχνικών δανεισμών ή και σφετερισμών, συνέπεια ήταν η έμπρακτη κοινωνική αποδοκιμασία και η τιμωρία των λογοκλόπων ως ιερόσυλων. Εξ' άλλου το φιλοθεάμον κοινό της εποχής είχε αναπτύξει κριτική σκέψη και αντίληψη της πρωτοτυπίας του πνεύματος, με αποτέλεσμα σε περίπτωση οποιασδήποτε προσβολής πνευματικού έργου να επιφυλάσσουν σαρκασμό και περιφρόνηση για τους φιλόδοξους σφετεριστές. Παρ' όλα αυτά, δεν έχει σωθεί καμία μαρτυρία για δικαστική δίωξη των πράξεων αυτών και τούτο διότι όπως ομόφωνα γίνεται δεκτό, πάγια και καθιερωμένη προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν υπήρχε. Παρά την έλλειψη γενικής κανονιστικής διάταξης, στις πηγές της εποχής υπάρχουν κάποιες αναφορές και για περαιτέρω θεσμικές κυρώσεις, πολιτικές, διοικητικές ή και πειθαρχικές, όπως λ.χ. την εξορία του λογοκλόπου ή πλαστογράφου, ή την απομάκρυνση αυτού λ.χ. από τη θέση του ως επιβλέποντος σε βιβλιοθήκη κλπ.

Εκτός της κατά τα ανωτέρω έμμεσης αναγνώρισης και προστασίας του σημερινού δικαιώματος της πατρότητας του δημιουργού, στην απολογία του Σωκράτη συναντάται για πρώτη φορά και το δικαίωμα της μη αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού. Συγκεκριμένα ο Σωκράτης φαίνεται στην εν λόγω πηγή να αρνείται την πατρότητα των θεωριών που του καταλόγιζαν, να αποδίδει αυτές σε άλλον φιλόσοφο της εποχής και να υποστηρίζει ότι οι μαθητές του θα τον κοροΐδευαν εάν τις εμφάνιζε ως δικές του.

Επιπλέον όσον αφορά το αναγνωρισμένο σήμερα δικαίωμα της ακεραιότητας, στην αρχαία Ελλάδα αν και οι άγραφοι κανόνες δικαίου υπαγόρευαν σεβασμό προς τα πνευματικά δημιουργήματα, συχνά τόσο οι συγγραφείς όσο και οι ηθοποιοί φαίνεται να μη σέβονταν απόλυτα την ακεραιότητα των έργων των μεγάλων τραγικών. Το πρώτο δείγμα προστασίας του δικαιώματος αυτού από την πλευρά της Πολιτείας εντοπίζεται σ' έναν αθηναϊκό νόμο ο οποίος προτάθηκε από τον νομομαθή και πολιτικό Λυκούργο και ψηφίστηκε περί το 330 πΧ, και σύμφωνα με τον οποίο διατασσόταν η κατάθεση στο αρχείο του κράτους πιστών αντιγράφων των κειμένων των τριών μεγάλων τραγικών ποιητών και διδασκάλων, Ευρυπίδη, Αισχύλου και Σοφοκλή, έτσι ώστε να διασωθούν και περαιτέρω να προστατευθούν κατά την αντιγραφή ή την ερμηνεία τους από τροποποιήσεις και αλλοιώσεις. Και πάλι όμως παρά την έμμεση αυτή αναγνώριση του δικαιώματος, οι δημιουργοί δεν μπορούσαν να καταφύγουν σε κάποια ειδικότερη νομική διαδικασία.

Επίσης παρατηρείται σαφές δικαίωμα του δημιουργού και ιδίως του συγγραφέα σχετικά με τον τρόπο και τον χρόνο που θα δημοσιεύσουν το υλικά ενσωματωμένο πνευματικό έργο τους. Εάν η δημοσίευση γινόταν από τρίτο πρόσωπο εν αγνοία και χωρίς την συναίνεση του δημιουργού, τότε το πρόσωπο αυτό επίσης γνώριζε την αντίδραση της κοινωνίας. Να σημειωθεί ότι στην αρχαιότητα η εξουσία διαθέσεως του συγγραφέα για το έργο παρεχόταν μόνο για την πρώτη δημοσίευση του έργου.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι επιχείρησαν να προσεγγίσουν την έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας, την ανάλυση και ερμηνεία του περιεχομένου της και την ένταξή της στο κοινωνικό γίνεσθαι, διατυπώνοντας θεωρίες οι οποίες αποτέλεσαν το θεμέλιο πολλών ιδεολογικών ρευμάτων αλλά και νομοθετικών ρυθμίσεων του σύγχρονου πολιτισμού. Καθοριστικής σημασίας είναι μεταξύ άλλων οι θεωρίες του Αριστοτέλη περί της αυτοτέλειας και αυτονομίας της πνευματικής δημιουργίας σε σχέση με το υλικό υπόστρωμα αυτής («Μετά τα φυσικά»), περί της δημιουργικής διαδικασίας ως προσπάθειας («Γοργίας»), περί της έννοιας της τέχνης («Ποιητική») κ.α.

Επιπρόσθετα, σχολιάζοντας τους **ρωμαϊκούς χρόνους** η συγγραφέας αναφέρει πως οι συνθήκες όσον αφορά τις οικονομικοτεχνικές παραμέτρους και το φιλοσοφικό και θεωρητικό

υπόβαθρο που θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμβάλλουν στην νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, δε διαφέρουν σημαντικά από τα όσα ως άνω αναλύθηκαν για την αρχαία ελληνική εποχή. Επιπλέον στη Ρώμη, όπου ήταν έκδηλη η περιφρόνηση σε αυτούς που δεν ήταν ελεύθεροι πολίτες του ρωμαϊκού κράτους με πλήρη δικαιώματα (*civis romanus*), οι πλείστοι των καλλιτεχνών ανήκαν στον ελληνικό πολιτιστικό κύκλο και η καλλιτεχνική ενασχόληση και ιδίως αυτή για την οποία απαιτούνταν χειρωνακτική εργασία, περιέρχονταν στους ξένους ή και στους σκλάβους, καθώς οι ελεύθεροι Ρωμαίοι πολίτες επιδίδονταν σε άλλες κοινωνικές δραστηριότητες (ιδιαίτερη έμφαση δίνονταν στις πολεμικές αρετές) ή εξασκούσαν τις υψηλότερες επιστήμες και τέχνες «*artes liberales*», τις οποίες μόνο αυτοί μπορούσαν να σπουδάσουν και που ως αντάξιες μόνο των ελεύθερων ανθρώπων, εξασκούσαν σύμφωνα με τη στωική ηθική χωρίς αντάλλαγμα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε τροχοπέδη στην αναγνώριση δικαιωμάτων και έννομης προστασίας της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας και στο να αποτελέσει το προϊόν αυτής της δημιουργίας αντικείμενο εμπορικών σχέσεων.

Οι Ρωμαίοι αν και ήδη από την εποχή του Κικέρωνα και του Σενέκα, είχαν διακρίνει τα πράγματα σε ενσώματα (*res corporalis*) και ασώματα (*res incorporealis*), ωστόσο δεν κατέτασσαν τα πνευματικά έργα στα ασώματα αγαθά, καθώς ταύτιζαν το άυλο πνευματικό αγαθό με το υλικό υπόστρωμα στο οποίο ενσωματωνόταν. Μόνο αντικείμενο προστασίας ήταν ο ίδιος ο υλικός φορέας και το δικαίωμα κυριότητας επί αυτού. Κύριος του έργου σύμφωνα με τις αντιλήψεις της σχολής των Σαβινιανών, θεωρείτο ο κύριος της ύλης. Επομένως όποιος είχε αποκτήσει νόμιμα (λ.χ. ο αγορανόμος ή ο βιβλιοπώλης-εκδότης) το χειρόγραφο ή αντίγραφο του έργου λ.χ. ενός θεατρικού συγγραφέα μπορούσε ελεύθερα να αναπαράγει (σε πιστά όμως αντίγραφα) το αντικείμενο αυτό, ή να το μεταβιβάσει έναντι αμοιβής. Όμως ο συγγραφέας αποξενωνόταν τόσο από το χειρόγραφο όσο και από το πνευματικό περιεχόμενο. Αντιθέτως η νομική σχολή των Προκουλιανών, θεωρούσε ως κύριο του έργου αυτόν που το είχε κατασκευάσει, δημιουργήσει αποδίδοντας έτσι ιδιαίτερη σημασία στην εργασία του καλλιτέχνη πάνω στην ύλη [Έτσι κύριος ενός πίνακα ζωγραφικής θεωρείτο ομόφωνα (καθώς με τη θέση αυτή συντάσσονταν ακόμα και οι οπαδοί της σχολής των Σαβινιανών) ο ζωγράφος του πίνακα και όχι ο

ιδιοκτήτης της επιφάνειας αυτού. Δεν ίσχυε όμως το ίδιο και για τα γλυπτά έργα]. Πάντως σε κάθε περίπτωση η αξία της πνευματικής δημιουργίας δεν είχε προβληθεί και δεν ενδιέφερε αν η υλική εργασία ήταν αποτέλεσμα δημιουργικής δραστηριότητας και προσπάθειας ή απλώς αποτέλεσμα αντιγραφής.

Και στην αρχαία Ρώμη η κοινωνική κατακραυγή και αποδοκιμασία είναι η μόνη κύρωση για την οικειοποίηση ξένης πνευματικής δημιουργίας και ο ενεργών την ανήθικη και επαίσχυντη αυτή πράξη χαρακτηριζόταν ως κλέφτης. Χαρακτηριστικά, ο σατυρικός ποιητής Marcus Valerius Martialis (40-104 μΧ), παρομοιάζει τα δημοσιευμένα έργα του με δούλους οι οποίοι απελευθερώθηκαν και εκείνους που τα οικειοποιούνται με «άρπαγες ανθρώπων» (plagiarius).

Αν και δεν έχουν βρεθεί διατάξεις που να αναγνωρίζουν και να προστατεύουν την πνευματική ιδιοκτησία, έχει υποστηριχθεί ότι ειδικά η εξουσία της αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού πάνω στο έργο του, ως εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας θα μπορούσε να προστατευθεί με την *actio iniuriarum*, χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποια πηγή που να επιβεβαιώνει τη χρήση της εν λόγω αγωγής, η οποία προσομοίαζε με την αγωγή λόγω προσβολής της τιμής, με σκοπό τη διασφάλιση αυτής της ειδικότερης έκφανσης του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού. Έτσι ο συγγραφέας, ο ρήτορας, ο ποιητής κλπ. δεν προστατευόταν ούτε και με τις αγωγές που προστάτευαν το δικαίωμα της προσωπικότητας, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιδράσουν με έννομα μέσα λ.χ. σε περίπτωση παράλειψης του ονόματός τους κατά τη δημοσίευση του έργου τους ή σε ενδεχόμενη αντικατάσταση αυτού με άλλο, αλλά ούτε και σε περιπτώσεις προσβολής της ακεραιότητας του έργου τους. Το μόνο δικαίωμα που αναγνωριζόταν στον δημιουργό στην αρχαία Ρώμη ήταν αυτό της δημοσίευσης ή της μη δημοσίευσης του έργου του. Σε περίπτωση που γινόταν δημοσίευση μετά από παράνομη, όσον αφορά την κτήση του χειρόγραφου, πράξη, δινόταν η δυνατότητα κίνησης της *action furti* (αγωγή κλοπής).

Συνεχίζοντας την ιστορική αυτή διαδρομή η συγγραφέας σχολιάζει την εποχή του **Μεσαίωνα** αναφέροντας πως τότε η λογοτεχνική, φιλολογική και καλλιτεχνική δραστηριότητα αναπτύσσονταν πλέον κατά κύριο λόγο στα μοναστήρια και καθοδηγούνταν και ταυτόχρονα περιορίζονταν από τον Χριστιανισμό. Ο πνευματικός δημιουργός αποτελεί και εδώ όπως και στην αρχαιότητα ένα είδος μεσολαβητή

ανάμεσα στον λαό και το Θεό, ο οποίος εμπνέεται και καθοδηγείται στη δημιουργία του από τον Θεό. Οι νέες δημιουργίες ήταν ελάχιστες. Κατά την εποχή αυτή οι μοναχοί ήταν αυτοί που ασχολούνταν με την συντήρηση, συναρμολόγηση, αντιγραφή ή και μετάφραση επιλεγμένων έργων των αρχαίων κλασικών Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων, εργασία η οποία πάντως διαπιστώνεται ότι ήταν ουσιαστικά δημιουργική και ως εκ τούτου δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί. Δεδομένης της αντίληψης της εποχής περί δημιουργού-φερέφωτου του Θεού και της προαναφερθείσας συλλογικής εργασίας των μοναχών, η συντριπτική πλειονότητα των έργων του μεσαίωνα είναι ανώνυμα. Λόγω των τότε οικονομικών και θρησκευτικών συγκυριών, δεν υπήρχαν περιθώρια πνευματικής άνθησης, ενώ τα όποια έργα δημιουργούνταν έχουν θρησκευτικές και πολιτικές κατευθύνσεις και σκοπό τον προσηλυτισμό. Κατά την εποχή αυτή η πνευματική και η καλλιτεχνική δημιουργία (είτε νέα είτε η αναπαραγωγή ή μετάφραση αυτής) συνιστά ιερό λειτούργημα και ο δημιουργός θεωρεί την ευρεία διάδοση του έργου του ευσεβές καθήκον και δεν τον ενδιαφέρει να διεκδικήσει και να αποκτήσει οικονομικό όφελος από την εκμετάλλευση αυτού. Ομοίως και ηθικά δικαιώματα δε διεκδικούνται, ιδίως διότι η Εκκλησία ήταν κυρίως η εντολέας για τη δημιουργία των όποιων πνευματικών έργων και δεν ευνοούνταν η ανάπτυξη εξατομικευμένης πνευματικής δραστηριότητας και η ανάδειξη της σημασίας της καλλιτεχνικής προσωπικότητας. Για τους λόγους αυτούς, όπως ήδη ειπώθηκε, χαρακτηριστικό της εποχής είναι η εξαφάνιση της ταυτότητας του δημιουργού, η ανωνυμία των έργων, που συναντάται όχι μόνο στα συγγραφικά έργα, αλλά ακόμα και στους ζωγραφικούς πίνακες της εποχής, αλλά και στα μουσικά έργα. Ωστόσο αναφέρονται και εξαιρετικές περιπτώσεις όπου έχουν προκληθεί σοβαρές διενέξεις αναφορικά με την πατρότητα του έργου (Ειδικότερα αναφέρονται ως τέτοια παραδείγματα η διαμάχη μεταξύ δύο μοναχών με το ίδιο όνομα, Johannes de Colonia, για την πατρότητα ενός έργου, η αντιγραφή σε μοναστήρι της Ιρλανδίας από τον μοναχό Columba, του έργου Βιβλίο Ψαλμών δημιουργίας του τυφλού δασκάλου του, ηγούμενου Abbot Finian χωρίς την συναίνεσή του και η παρουσίαση αυτού ως δικό του, αρνούμενος να παραδώσει το αντίγραφο, υπόθεση η οποία διευθετήθηκε κατόπιν αιτήματος του ηγούμενου από τον βασιλιά της Ιρλανδίας Diarmuid Ui Neil ο οποίος και τον δικαίωσε με την εξής σολομωνική απόφαση: «σε κάθε αγελάδα ανήκει το μοσχάρι της και σε

κάθε βιβλίο το αντίγραφό του» («to every cow her calt and consequently to every book its copy»).

Όπως προκύπτει από τα προαναφερθέντα δεν μπορεί να γίνει λόγος στον μεσαίωνα για σεβασμό στον προσωπικό χαρακτήρα του έργου και για αξίωση αναγνώρισης και προστασίας της πατρότητάς του και διαφύλαξης της ακεραιότητάς του. Παρ' όλα αυτά ιδιαίτερη σημασία φαίνεται να δινόταν τόσο από την Εκκλησία όσο και από το Κράτος στη διαφύλαξη της «καθαρότητας του κειμένου», ήτοι της αλήθειας των διδασκαλιών και επομένως της τήρησης της ίδιας της παράδοσης. Θεωρείτο ιδιαίτερα σημαντικό τα έργα να είναι όσο το δυνατόν ανόθευτα και καθαρά κατά την αντιγραφή τους και να μην υπάρχουν προσθήκες ή αφαιρέσεις που θα μπορούσαν να αλλοιώσουν το πνεύμα και την γνώση που μεταφέρει το πρώτο έργο. Επομένως εφόσον το αντίγραφο ήταν ακριβές δε διέφερε σε τίποτα από το πρωτότυπο και δεν τίθεται ζήτημα απομίμησης αυτού. Τα έργα στον μεσαίωνα δεν ενδιέφερε να είναι ούτε νέα ούτε πρωτότυπα, στόχος αποτελούσε η συνειδητοποιημένη μίμηση της παράδοσης και η αναζήτηση της αλήθειας, όπως αυτή πηγάζει μέσα από τα κείμενα των αρχαίων κλασικών, αφήνοντας έτσι ελάχιστο χώρο στην προσωπική, δημιουργική ικανότητα του δημιουργού. Όσον αφορά την ακρίβεια του αντιγράφου, μπορεί να ήταν κάτι το απολύτως επιθυμητό όμως η ακεραιότητα του έργου δεν διασφαλιζόταν πάντα. Όπως έχει παρατηρηθεί η αντιγραφή των έργων στο μεσαίωνα από τους μοναχούς δεν ήταν πάντα πιστή, κάτι το οποίο αποδίδεται καταρχήν στην εξάντληση των μοναχών από το μονότονο και κουραστικό αυτό έργο τους, αλλά και στον δυσανάγνωστο πολλές φορές γραφικό χαρακτήρα του συγγραφέα ή στην εν γένει αδυναμία αποκρυπτογράφησης του κειμένου. Επίσης δεδομένης της αυστηρής επιλογής αντιγραφής και διάσωσης κειμένων με θρησκευτικά και πολιτικά κριτήρια, ενδεχομένως οι αντιγραφείς, εφόσον δε συμφωνούσαν με τις θέσεις του συγγραφέα, προέβαιναν με πρόθεση σε τροποποίηση του κειμένου ή και προσθήκες ή ακόμα και σε καταστροφή κάποιων έργων.

Τον 13ο αιώνα αν και η παραγωγή και το εμπόριο των αντιγράφων βιβλίων γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση, με την εκμίσθωση χειρογράφων από τους stationary και το εμπόριο αυτών από τους libraires, παρόλα αυτά ουδεμία προστασία εξασφαλιζόταν για τους δημιουργούς των έργων από τη δίχως την συναίνεσή τους αντιγραφή ή παραποίηση αυτών, ενώ δεν λάμβαναν κανένα έσοδο από την ως άνω εμπορική δραστηριότητα.

Συνοψίζοντας, την ως άνω ιστορική ανασκόπηση συνάγεται, κατά την κρίση της συγγραφέως Ανεστοπούλου Χ. Μυρσίνης, το συμπέρασμα ότι δεδομένης της αδυναμίας ευρείας εκμετάλλευσης (πολλαπλασιασμού και διάδοσης) των έργων κατά την αρχαιότητα και τον μεσαίωνα και της σε μεγάλο βαθμό απαξίωσης της δημιουργικής, προσωπικής συμβολής του δημιουργού, δεν είχε αναδειχθεί η ανάγκη για τη θέσπιση νομοθετικών διατάξεων που να ρυθμίζουν την πνευματική ιδιοκτησία, πολύ δε περισσότερο την περιφρούρηση των περιουσιακών αλλά και των ηθικών δικαιωμάτων των δημιουργών. Τυχόν αντιγραφή, οικειοποίηση ή παραποίηση των έργων μπορούσε να επισύρει μόνο την κοινωνική αποδοκιμασία. Επίσης όπως αναφέρθηκε τα οικονομικά συμφέροντα των δημιουργών ικανοποιούνται με βραβεία ή με το τίμημα για την απόκτηση του έργου, χωρίς περαιτέρω περιθώρια κέρδους, ενώ και για τους τρίτους δεν αποτελούσε ως εκ τούτου πειρασμό η αντιγραφή και η διάθεση ξένων έργων.

Είναι κοινός τόπος ότι το ορόσημο της **νεότερης εποχής** για την πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί η εφεύρεση της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο κατά τον 15ο αιώνα (το πρώτο γραφείο εμφανίζεται στο Παρίσι το 1470) (Ο Ιωάννης Γουτεμβέργιος ήταν αυτός ο οποίος τελειοποίησε την τυπογραφία και συγκεκριμένα θεωρείται ο πατέρας της μηχανικής εκτύπωσης με τη χρήση μετάλλων που αποτελούνταν από μόλυβδο, αντιμόνιο και κασσίτερο και την εφεύρεση του επίπεδου πιεστηρίου), καθώς η σύλληψη της ιδέας της τυπογραφικής μεθόδου και η πρώτη εφεύρεση και κατασκευή κινητών τυπογραφικών στοιχείων αποδίδονται στον Ολλανδό Laurent Cöster. Το 1423, ως πρώτο έργο, ο Laurent Cöster τύπωσε τον καθρέφτη, ένα βιβλίο οκτώ σελίδων που περιείχε το αλφάβητο, στην συνέχεια το Πάτερ Ημών και άλλα κείμενα. Η καινοτομία της τεχνικής του συνίστατο στο ότι αντί για τη χρήση μονοκόμματης πλάκας, χρησιμοποιούσε ανεξάρτητα κινητά στοιχεία-γράμματα σκαλισμένα ανάγλυφα σε ξύλο. Η μέθοδος αυτή ωστόσο δεν κατάφερε να διαδοθεί, διότι παρουσίαζε το σημαντικότερο μειονέκτημα ότι τα ανεξάρτητα ξύλινα στοιχεία δεν ήταν ανθεκτικά στις πιέσεις της εκτύπωσης. Αυτό φυσικά οφείλεται στο ότι με αυτό το τεχνολογικό μέσο επικοινωνίας και τυποποίησης, δόθηκε για πρώτη φορά η τεχνική δυνατότητα για εύκολο, μαζικό και φθηνότερο μηχανικό πολλαπλασιασμό κειμένων και διανομή αντιτύπων. Έτσι αναπτύχθηκε σταδιακά μία μεγάλη αγορά βιβλίων η οποία ανέδειξε την οικονομική

αξία της πατρότητας επί του έργου, ενισχύοντας όμως παράλληλα και τον πειρασμό. Ομοίως, άρχισε να αναδεικνύεται η αξία του περιεχομένου του έργου η οποία αν και πάντα θεωρούνταν σημαντική, παρόλα αυτά ήταν υποβαθμισμένη σε σχέση με την αξία του κόστους της αντιγραφής και της γραφικής ύλης. Τα πανομοιότυπα πλέον αντίγραφα αναδεικνύουν ξεκάθαρα την αξία του περιεχομένου του έργου και η κοινή γνώμη αρχίζει περαιτέρω να αντιλαμβάνεται την αυτοτελή αξία του ίδιου του έργου σε σχέση με τον υλικό του φορέα. Επίσης στις νέες προοπτικές οικονομικής αξιοποίησης των έργων τόσο του λόγου όσο και της τέχνης συνέβαλαν και η ανακάλυψη/εφεύρεση της χαρακτηριστικής (Η οποία αποδίδεται κατά τους Ιωάννου Τ.-Λυκιαρδόπουλο Κ., (Βλ. ιδίων: «Η πνευματική ιδιοκτησία», β' έκδοση, 1962 σελ.8) στον Maso Finiguerra), η οποία ανάλογα με το υλικό της επιφάνειας, πλάκας επί της οποίας γίνεται η χάραξη των σχεδίων και συμβόλων προσλαμβάνει την μορφή της ξυλογραφίας, της χαλκογραφίας ή της λιθογραφίας.

Όσον αφορά το εφαλτήριο της καθιέρωσης των ηθικών δικαιωμάτων, εκτός της ως άνω τεχνικής δυνατότητας μαζικού πολλαπλασιασμού των έργων, καθοριστικό ρόλο αποδεικνύεται ότι διαδραμάτισε το γεγονός ότι κρίσιμο γνώρισμα της εκρηκτικής πνευματικής αλλαγής που συντελέστηκε κατά την **εποχή της Αναγέννησης του 15ου και 16ου αιώνα**, οπότε και έλαβαν χώρα οι εν λόγω τεχνικές εξελίξεις, ήταν η έξαρση της ατομικότητας και της προσωπικότητας του ανθρώπου («ουμανισμός»). Ειδικότερα, δόθηκε έμφαση στον λόγο και την έρευνα, αμφισβητήθηκε η θεολογική παράδοση που εξύψωνε το θείο, ενώ παράλληλα μέσω της αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος για τις κλασικές πηγές της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας και της μελέτης αυτών από τα πρωτότυπα με λογική σκέψη και εμπειρική παρατήρηση, επιχειρήθηκε και ομολογουμένως επετεύχθη, η εξύψωση του ανθρώπινου πνεύματος και κατ' επέκταση η ενθάρρυνση και η ανάπτυξη της επιστήμης και της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας. Έτσι ενώ ο αρχαίος, κλασικός συγγραφέας μιμείται μία πνευματική τάξη η οποία υπέρκειται του κόσμου και της φύσης, πλέον ο σύγχρονος δημιουργός επιχειρεί μέσω της καλλιτεχνικής μορφής να εκφράσει μέσω του έργου του τον δικό του εσωτερικό κόσμο και προσωπικότητα.

Η αναπαραγωγή των έργων δεν άργησε να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης και συναγωνισμού και να επενδύονται μεγάλα ποσά προς

τον σκοπό αυτό. Αυτή η σταδιακή ανάπτυξη όμως συντελέστηκε καταρχήν εις βάρος των δημιουργών και εις όφελος των τυπογράφων και των εκδοτών-βιβλιοπωλών. Οι τελευταίοι, δεδομένης της διακινδυνευμένης επένδυσης στην οποία προέβαιναν εκδίδοντας ένα βιβλίο που ενδεχομένως δεν θα τύγχανε ανάλογης ανταπόκρισης από το κοινό (Αγόραζαν το χειρόγραφο και επένδυναν ένα σημαντικό ποσό για την εκτύπωση αντιγράφων, το οποίο όμως θα το έπαιρναν πίσω μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και μόνο αν εξαντλούνταν τα αντίτυπα. Επίσης ήταν αντιμέτωποι με τον αθέμιτο ανταγωνισμό των κερδοσκόπων οι οποίοι διέθεταν στην αγορά αντίτυπα έργων σε εξευτελιστικές τιμές.), είναι οι πρώτοι που επεδίωξαν και πέτυχαν την μονοπωλιακή κατοχύρωσή του επαγγέλματός τους και την εξασφάλιση προστασίας, η οποία έλαβε την μορφή συντεχνιακών προνομίων (*privilegi*), με τα οποία εξασφαλιζόταν το αποκλειστικό δικαίωμα αναπαραγωγής και πώλησης ενός έργου σε ορισμένο τόπο, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προστατευόταν από κάθε προσβολή με την απειλή συνήθως χρηματικών ποινών. Τα προνόμια αυτά απονέμονταν από τους ηγεμόνες ή από τις τοπικές αρχές ή ακόμα και από τα Πανεπιστήμια και συνδυάζονταν με την άσκηση πολιτικού και κοινωνικού ελέγχου και ενός είδους λογοκρισίας και αστυνόμευσης της διακίνησης των έργων εκ μέρους της απονέμουσας τα προνόμια αρχής. Το πρώτο προνόμιο τέτοιου είδους παραχωρήθηκε το 1469 από τη Βενετία στον Joannis de Spira, ο οποίος εισήγαγε την τυπογραφία ως τέχνη στη Βενετία και πήρε το προνόμιο αποκλειστικής άσκησης της τέχνης αυτής για 5 έτη (τυπογραφικό προνόμιο). Στην συνέχεια το παράδειγμα αυτό ακολούθησαν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες από τα τέλη του 15ου αιώνα (Το 1490 στη Γερμανία δόθηκε προνόμιο για την εκτύπωση ενός λειτουργικού βιβλίου της Εκκλησίας της Βαμβέργης και το 1507 στη Γαλλία για τις Επιστολές του Αποστόλου Παύλου. Άρχισαν να χορηγούν προνόμια εκτύπωσης και πώλησης φιλολογικών αρχικά έργων και εν συνεχεία και μουσικών. Διαπιστώνεται ότι η απονομή των επιμέρους προνομίων, οι ειδικότεροι όροι παραχώρησής τους όσον αφορά τη διάρκεια, την έκταση κλπ και οι επαπειλούμενες κυρώσεις δεν παρουσιάζουν καμία σταθερότητα και εξαρτώνται απόλυτα από τη διακριτική ευχέρεια της πολιτειακής αρχής που τα παραχωρούσε.). Με τα προνόμια αυτά για πρώτη φορά εξασφαλίστηκε η εξαίρεση από την έως τότε γενικότερη ελευθερία αναπαραγωγής. Όμως καταρχήν όλα αυτά σε

επίπεδο προστασίας των επαγγελματιών και δικαιωμάτων των συντεχνιών των τυπογράφων και των εκδοτών, χωρίς να διαφαίνεται διάθεση προστασίας της ίδιας της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Από τις αρχές του 16ου αιώνα, οι πνευματικοί δημιουργοί αρχίζουν πλέον να διεκδικούν δημόσια, δικαιώματα ηθικής αλλά και περιουσιακής φύσεως επί των έργων τους. Το πρώτο κρίσιμο βήμα προς την καθιέρωση άμεσης προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, έγινε με την εξάρτηση της παραχώρησης των ως άνω προνομίων από την ύπαρξη συναίνεσης του δημιουργού για εκτύπωση και έκδοση του έργου του. Δικαιολογητική βάση αυτού αποτέλεσε το γεγονός ότι από την στιγμή που ο τυπογράφος και ο εκδότης εξασφαλίζονται μέσω των προνομίων που τους απονέμονται, έχουν πλέον και τη δυνατότητα να καταβάλλουν συγγραφικά δικαιώματα στον πνευματικό δημιουργό του έργου. Αρχικά, διαπιστώνεται σταδιακή επέκταση και στους πνευματικούς δημιουργούς, των προνομίων πρόδρομων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, τα λεγόμενα *library* τα οποία αφορούσαν κυρίως περιουσιακά δικαιώματα.

Παράλληλα όμως άρχισαν να αναπτύσσονται και οι βάσεις για τη θεμελίωση και των ηθικών δικαιωμάτων, καθώς πλέον οι δημιουργοί επιδιώκουν την επώνυμη αναγραφή αυτών επί των έργων τους, επικαλούνται δικαίωμα ελέγχου της δημοσίευσης αυτών και μάχονται κατά της λογοκλοπής και κατά των τροποποιημένων ή παραποιημένων αποδόσεών τους και εν γένει για τη διασφάλιση της φήμης τους και της ακεραιότητας του περιεχομένου των έργων τους. Ωστόσο ακόμα δεν μπορεί να γίνει λόγος για αναγνωρισμένα ηθικά δικαιώματα πατρότητας, δημοσίευσης και ακεραιότητας. Η επίκληση και διεκδίκηση όμως των σχετικών δικαιωμάτων από τους δημιουργούς, συγγραφείς και καλλιτέχνες της εποχής, οι μεμονωμένες αρχικά περιπτώσεις πρόιμης, έμμεσης αναγνώρισης τους, η σταδιακή βελτίωση της οικονομικοκοινωνικής θέσης των συγγραφέων και καλλιτεχνών και η ολοένα αυξανόμενη διαπραγματευτική τους δύναμη, γίνεται δεκτό ότι οδήγησαν στη διαμόρφωση των αρχών του φυσικού δικαίου, στα πλαίσια του οποίου αναπτύχθηκε η ιδέα της ιδιοκτησίας πάνω στα άυλα αγαθά και οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στην κατοχύρωση και προστασία του ηθικού δικαιώματος και των επιμέρους εξουσιών του από το θετό δίκαιο. Κατά το τέλος του 16ου αιώνα οι δημιουργοί δε θεωρούνται πλέον απρόσωποι εργάτες στη βιομηχανία της τέχνης, αλλά αρχίζουν να

αποκτούν εξατομικευμένα χαρακτηριστικά και τα έργα τους εκλαμβάνονται πλέον ως μορφές έκφρασης της καλλιτεχνικής τους προσωπικότητας. Τα δικαιώματα-πρόδρομοι των σημερινών ηθικών δικαιωμάτων που επικαλούνταν οι δημιουργοί και τα προνόμια που τους παραχωρούνταν μεμονωμένα κατά την εποχή της Αναγέννησης ως πρόσωπα-πηγές της δημιουργίας έργων της διάνοιας, κατέληξαν κατά την εποχή του Διαφωτισμού και στην νομική κατοχύρωσή του ως δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

1.4 Νομοθετικά θεμέλια Πνευματικής ιδιοκτησίας

Οι βασικές πηγές [9] του ελληνικού δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο (γενικός) Ν.2121/1993 και ο Ν.4481/2017 ειδικώς για την συλλογική διαχείριση. Κρίσιμης σημασίας είναι οι Ν. 1126/1981, 3028/2002 και 3521/2006, νόμοι κυρωτικοί διεθνών συμβάσεων για την (ενσώματα και άυλη) πολιτιστική κληρονομιά, ενώ επί μέρους συναφείς ρυθμίσεις απαντώνται διάσπαρτες σε διάφορα νομοθετήματα.

Εξάλλου ως εκ της αρχής της εδαφικότητας και προς αντιμετώπιση του φαινομένου του «μωσαϊκού», πυκνές είναι οι σχετικές ρυθμίσεις της ΕΕ και διεθνών συμβάσεων. Οι πρώτες [Οδ. 91/250 για την νομική προστασία των προγραμμάτων Η/Υ, Οδ. 93/83 για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή τηλεόραση, Οδ. 96/9 για την νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, Οδ. 01/29 για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (γνωστή και ως InfoSoc-Directive), Οδ. 01/84 για το δικαίωμα παρακολούθησης, Οδ. 04/48 για την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, Οδ. 06/115 τροποποιητική της 92/100 για το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα συγγενικά δικαιώματα, Οδ. 06/116 για τη διάρκεια προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, Οδ. 2012/28 για τα ορφανά έργα, Οδ. 2014/26 για την συλλογική διαχείριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, καθώς και για τη χορήγηση πολυεδαφικών αδειών για επιγραμμικές χρήσεις μουσικών έργων στην εσωτερική αγορά] αποτελούν το λεγόμενο «**ενωσιακό κεκτημένο**» (acquis communautaire) του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων. Και στο σημείο αυτό ιδιαίτερη μνεία οφείλει να γίνει στην νέα Οδ. 2019/790 [10] του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ. Το Συμβούλιο τονίζει [11], σε ανακοίνωση που εξέδωσε, πως η παρούσα

Οδηγία «εκσυγχρονίζει το υφιστάμενο ενωσιακό δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, ώστε να προλειαίνει το έδαφος για μια πραγματική ψηφιακή ενιαία αγορά». «Οι νέοι κανόνες εξασφαλίζουν επαρκή προστασία για τους δημιουργούς και τους καλλιτέχνες, ενώ ανοίγουν νέες δυνατότητες πρόσβασης και κοινής χρήσης του επιγραμμικού περιεχομένου που προστατεύεται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση». Οι βασικότεροι στόχοι [12] της εν λόγω Οδηγίας είναι:

- ❖ Προσαρμογή στο ψηφιακό και διασυνοριακό περιβάλλον των εξαιρέσεων/περιορισμών στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Η οδηγία εισάγει υποχρεωτικές εξαιρέσεις στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων, των δραστηριοτήτων επιγραμμικής διδασκαλίας και της διατήρησης και επιγραμμικής διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ❖ Βελτίωση των πρακτικών αδειοδότησης ώστε να διασφαλιστεί ευρύτερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της πνευματικής δημιουργίας. Η οδηγία προβλέπει εναρμονισμένους κανόνες που διευκολύνουν: την εκμετάλλευση των έργων που έχουν πάψει να διατίθενται στο εμπόριο (έργα μη διαθέσιμα στο εμπόριο), την έκδοση συλλογικών αδειών με δυνατότητα επέκτασης και την εκκαθάριση δικαιωμάτων οπτικοακουστικών έργων σε πλατφόρμες διάθεσης βίντεο κατά παραγγελία.
- ❖ Επίτευξη εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η οδηγία θεσπίζει ένα νέο δικαίωμα για τους εκδότες Τύπου για την επιγραμμική χρήση των εκδόσεών τους. Οι δημιουργοί έργων που είναι ενσωματωμένα σε εκδόσεις Τύπου θα δικαιούνται ένα ποσοστό των εσόδων του εκδότη Τύπου που απορρέουν από αυτό το νέο δικαίωμα.

«Όσον αφορά τις πλατφόρμες διαμοιρασμού διαδικτυακού περιεχομένου, οι οποίες βασίζονται στο μοντέλο αναφόρτωσης περιεχομένου από τους χρήστες, η οδηγία ξεκαθαρίζει το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργούν. Αυτού του είδους οι πλατφόρμες θα πρέπει καταρχήν να λαμβάνουν άδεια για τα προστατευόμενα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας που αναφορτώνουν οι χρήστες, εκτός αν τηρείται μια σειρά προϋποθέσεων που καθορίζονται στην οδηγία. Κατά συνέπεια, οι δικαιούχοι θα μπορούν να διαπραγματεύονται καλύτερα τους όρους εκμετάλλευσης των επιγραμμικών τους έργων και να

αμείβονται για την επιγραμμική χρήση του περιεχομένου τους από τις εν λόγω πλατφόρμες. Ταυτόχρονα, η οδηγία επιτρέπει στους χρήστες να παράγουν και να αναφορτώνουν ελεύθερα το περιεχόμενο, για τους σκοπούς της παράθεσης περιεχομένου, της κριτικής, του ελέγχου, της γελοιογραφίας, της παρωδίας ή της μίμησης. Για τον σκοπό αυτό, μετατρέπει τις εξαιρέσεις αυτές, οι οποίες επί του παρόντος είναι προαιρετικές για τα κράτη μέλη, σε υποχρεωτικές εξαιρέσεις για αυτόν τον συγκεκριμένο τύπο χρήσης».

Επίσης, η οδηγία κατοχυρώνει το δικαίωμα των δημιουργών και των ερμηνευτών σε κατάλληλη και αναλογική αμοιβή για την παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης ή τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων τους και εισάγει υποχρέωση διαφάνειας σχετικά με την εκμετάλλευση έργων για τα οποία έχει χορηγηθεί άδεια εκμετάλλευσης, καθώς και έναν μηχανισμό αναπροσαρμογής των αμοιβών συνοδευόμενο από ειδικό μηχανισμό εναλλακτικής επίλυσης διαφορών. Οι προγραμματιστές εξαιρούνται από τους ανωτέρω κανόνες.

Συνοψίζοντας, η νέα Οδηγία [13], της οποίας η προθεσμία για την μεταφορά από τα κράτη μέλη της νέας νομοθεσίας της ΕΕ για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στο εθνικό τους δίκαιο έληξε στις 7 Ιουνίου, προστατεύει τη δημιουργικότητα στην ψηφιακή εποχή, αποφέροντας απτά οφέλη στους πολίτες, τους δημιουργικούς τομείς, τον Τύπο, τους ερευνητές, τους εκπαιδευτικούς και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς σε ολόκληρη την ΕΕ. Μία επισκόπηση των βασικότερων ρυθμίσεων της νέας Οδηγίας επιχειρεί να κάνει και ο Δικηγόρος Παραμυθιώτης [14], ο οποίος στην ανάλυση του αναφέρει μεταξύ των νέων περιορισμών της πνευματικής ιδιοκτησίας τα εξής: Text & Data Mining, ψηφιακή και διασυννοριακή διδασκαλία, διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς, διάθεση έργων εκτός εμπορίου. Συνεχίζει κάνοντας λόγο για τη διευκόλυνση της αδειοδότησης του περιεχομένου μέσω της διευρυμένης συλλογικής διαχείρισης, της ύπαρξης αμερόληπτου οργάνου ή διαμεσολάβησης για σύναψη συμφωνιών Video On Demand αλλά και της χρήσης έργων εκτός εμπορίου. Ακόμη, σχολιάζει την ρύθμιση χρήσης περιεχομένου από online platforms [“Value Gap”] παραπέμποντας στο συγγενικό δικαίωμα εκδοτών τύπου για online χρήση δημοσιευμάτων αλλά και στο νέο σύστημα ευθύνης για πλατφόρμες με User Generated Content [UGC]. Τέλος, αναγνωρίζει την ενίσχυση δημιουργών-ερμηνευτών, καθιερώνοντας ένα νέο ΔικΣυμβΠνευμΙδ,

αλλά και την αξίωση για δέουσα και αναλογική αμοιβή (buy-out ή ποσοστό), τον μηχανισμό αναπροσαρμογής συμφωνηθείσας αμοιβής (μόνο buy –out) την αξίωση πληροφόρησης (υποχρέωση διαφάνειας) και το δικαίωμα ανάκλησης.

Ολοκληρώνοντας, την παρούσα θεματική δεν θα μπορούσε να μην γίνει λόγος στις κυριότερες από τις διεθνείς συμβάσεις που αποτελούν πηγές του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας. Συνεπώς αυτές είναι: η Σύμβαση Βέρνης 1886/Παρισίων 1971 (Ν. 100/1975), η Παγκόσμια Σύμβαση της Γενεύης 1952 (ν.δ 4254/1962), η Διεθνής Σύμβαση της Ρώμης 1961 για τα συγγενικά δικαιώματα εκτελεστών (Ν. 2054/1992), παραγωγών φωνογραφημάτων και ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, η Συμφωνία TRIPS (Trade related Aspects of Intellectual Property Rights Including Trade in Counterfeit Goods Ν. 2290/1995), μέρος της Πράξης του Γύρου της Ουρουγουάης (General Agreement on Tariffs and Trade=GATT) 1994, υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ=WTO), η Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία 1996 (1^η Συνθήκη Internet), η Συνθήκη WIPO για εκτελέσεις και φωνογραφήματα 1996 (2^η Συνθήκη Internet) κ.α.

Κεφ 2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση-Θεωρητικό Υπόβαθρο (έννοιες-ορολογία)

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση της Πνευματικής ιδιοκτησίας: Το αντικείμενο και το υποκείμενο της

Κατά την έννοια του άρθρ. 1 παρ.1 του Ν. 2121/1993 «Οι πνευματικοί δημιουργοί, με τη δημιουργία του έργου, αποκτούν πάνω σ' αυτό πνευματική ιδιοκτησία, που περιλαμβάνει, ως αποκλειστικά και απόλυτα δικαιώματα, το δικαίωμα της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό δικαίωμα) και το δικαίωμα της προστασίας του προσωπικού τους δεσμού προς αυτό (ηθικό δικαίωμα)». Ήδη από αυτόν τον κανόνα συνάγεται το συμπέρασμα πως υψίστης σημασίας έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το **έργο ως άυλο αγαθό**. Η διάκριση μεταξύ άυλου αγαθού και υλικού φορέα διατρέχει όλο το δίκαιο της

πνευματικής ιδιοκτησίας [15]. Οι έννομες σχέσεις που αναφέρονται στο υλικό αντικείμενο διέπονται κυρίως από τις διατάξεις του Αστικού Δικαίου, ενώ οι έννομες σχέσεις που αναφέρονται στο έργο ρυθμίζονται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας [16].

Ακολουθώντας πιστά το γράμμα του Νόμου αξίζει να μνημονευθεί πως η έννοια του έργου, την οποία καθορίζουν στο ελληνικό δίκαιο (άρθρ. 2 Ν.2121/1993) τρεις κανόνες: ο γενικός ορισμός της παρ.1 –που (απηχώντας τα άρθρα 2 ΔΣτΒ και 1 της Παγκόσμιας Σύμβασης) προστατεύει κάθε «πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης»-, ο θετικός ενδεικτικός κατάλογος της παρ.1 –που προσνέμει αυθεντικά την ιδιότητα του πνευματικού έργου σε συγκεκριμένες κατηγορίες δημιουργημάτων- και, τέλος, ο αρνητικός ενδεικτικός κατάλογος της παρ. 5, που αποχαρακτηρίζει ορισμένες κατηγορίες, αποστερώντας τους την ιδιότητα και την προστασία του πνευματικού έργου.

Από μεθοδολογική σκοπιά η έννοια του έργου είναι έννοια νομική και αόριστη [17]. Όπως εξηγεί στο άρθρο της η συγγραφέας Κάδρα Θεώνη, προϋπόθεση γένεσης του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η ύπαρξη του «έργου», το οποίο και αποτελεί το κατ' εξοχήν αντικείμενο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας. Στον νόμο απαριθμούνται ενδεικτικώς μια κατηγορία έργων, όπως γραπτά ή προφορικά κείμενα, μουσικές συνθέσεις, θεατρικά έργα, οι χορογραφίες, παντομίμες, οπτικοακουστικά έργα, εικαστικά έργα (έργα ζωγραφικής και γλυπτικής), χαρακτηριστικά, λιθογραφίες, αρχιτεκτονικά έργα, εικονογραφήσεις, χάρτες, τρισδιάστατα έργα, μεταφράσεις, διασκευές, εγκυκλοπαίδειες, ανθολογίες, βάσεις δεδομένων και προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. Ο νόμος ορίζει τα στοιχεία που πρέπει να συγκεντρώνει ένα δημιούργημα (ακόμη και αν εμπίπτει στις κατηγορίες που αναφέρονται ως άνω ενδεικτικώς) για να υπαχθεί στην έννοια του «έργου». Πρέπει να είναι α) δημιούργημα του πνεύματος β) το οποίο είναι πρωτότυπο, γ) να συνιστά δημιούργημα του λόγου, της τέχνης ή της επιστήμης και να δ) εκφράζεται με κάποια μορφή.

Κατά την έννοια του νόμου το δημιούργημα για να υπαχθεί στην έννοια του «έργου» πρέπει να αποτελεί **προϊόν του πνεύματος και να έχει προκύψει ως αποτέλεσμα δημιουργικής πράξης**. Πρώτη προϋπόθεση για να συνιστά ένα δημιούργημα «έργο» προστατευόμενο από την πνευματική ιδιοκτησία είναι να έχει κάποιο νοηματικό

περιεχόμενο. Να αποτελεί δηλαδή έκφραση του εσωτερικού κόσμου, των ιδεών και των συναισθημάτων του δημιουργού του ανεξαρτήτως του τρόπου που εκφράζεται αυτό. Επιπρόσθετα, όμως, πρέπει να είναι προϊόν του ανθρωπίνου πνεύματος με μορφή προσιτή στις αισθήσεις, το οποίο λόγω της ιδιαιτερότητάς του διαφέρει από όσα προϋπάρχουν στο περιεχόμενο ή την μορφή του, ως προς την συγκεκριμένη οργανική σύνδεση και συνθετική διαμόρφωση των επιμέρους στοιχείων του και ως προς την συγκεκριμένη εκφραστική εφαρμογή της αφητηριακής ιδέας του δημιουργού. Θα πρέπει δηλαδή το δημιούργημα αυτό να είναι **πρωτότυπο**, υπό την έννοια να έχει ένα «δημιουργικό ή αισθητικό ύψος» τέτοιο ώστε να φέρει την σφραγίδα της προσωπικότητας του δημιουργού του. Η έμφαση δίδεται δηλαδή στο πρόσωπο του δημιουργού και την σχέση που έχει ο δημιουργός με το έργο του, το οποίο αποτελεί το αποτέλεσμα της δημιουργικής του πράξης και αντικατοπτρίζει την προσωπικότητά του. Σύμφωνα με τη θεωρία και τη νομολογία που ακολουθούν τη θεωρία της στατιστικής μοναδικότητας, κριτήριο της πρωτοτυπίας ενός έργου αποτελεί το εάν κάποιος τρίτος ευρισκόμενος κάτω από τις ίδιες συνθήκες και περιστάσεις δεν μπορεί να παράγει ένα ίδιο έργο με την ίδια μορφή και έκφραση [18]. Έχει κριθεί ότι το έργο θα πρέπει να παρουσιάζει μια ατομική ιδιομορφία που κρίνεται με το μέτρο της στατιστικής μοναδικότητας ή άλλως να παρουσιάζει κάποιο ελάχιστο όριο δημιουργικού ύψους, κάποια απόσταση από τα ήδη «γνωστά και αυτονόητα» [19]. Ακόμη, αξιοσημείωτο είναι ότι το κριτήριο της πρωτοτυπίας πρέπει να διαφοροποιηθεί από την έννοια του «νέου», η οποία παραπέμπει σε ένα αυστηρά αντικειμενικό κριτήριο, το οποίο δεν ακολουθεί ο ελληνικός νόμος, δεδομένου ότι το κριτήριο της στατιστικής μοναδικότητας ακολουθεί την μέση οδό μεταξύ αντικειμενικής και υποκειμενικής προσέγγισης. Δεν αρκεί για να προσδώσει πρωτοτυπία σε ένα έργο το απλό γεγονός ότι αυτό δεν συνιστά αντιγραφή ενός άλλου, ακόμη και με κάποιες παραλλαγές. Η έννοια του «νέου» που δεν αποτελεί κριτήριο για την προστασία του «έργου» προϋποθέτει μη ύπαρξη άλλου χρονικά πρότερου έργου και όχι απλώς διαφοροποίηση του νέου έργου σε σχέση με τα ήδη υφιστάμενα ως προς την μορφή ή την έκφρασή τους, όπως απαιτεί το κριτήριο της πρωτοτυπίας.

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση της παραδέχεται πως γενική αρχή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ότι προστατεύεται η

συγκεκριμένη έκφραση και όχι η ιδέα που βρίσκεται πίσω από αυτήν. Συνεπώς, ένας συγγραφέας μπορεί να εκφράσει με το κείμενό του μια κοινότυπη ιστορία με πρωτότυπο τρόπο. Δεν προστατεύεται η κεντρική ιδέα που περιγράφεται στο κείμενο, αλλά ο τρόπος ιστόρησής της. Ακόμη και αν κάποιος τρίτος δημιουργούσε ένα δικό του έργο κάτω από τις ίδιες συνθήκες ή περιστάσεις με τον πρώτο δεν θα κατέληγε στο ίδιο εκφραστικό αποτέλεσμα αφού ο τρόπος απόδοσης και έκφρασης θα είναι διαφορετικός. Αποφασιστικό κριτήριο δηλαδή είναι το δημιούργημα να έχει ατομικότητα και να συνιστά προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του. Να χαρακτηρίζεται το έργο από ιδιαίτερη ατομικότητα που οφείλεται στην προσωπική συμβολή του δημιουργού του [20], [21].

Κατά τα άνω λεχθέντα, κατά τον Καθηγητή Χριστοδούλου [22], το έργο αποτελεί **ανθρώπινο δημιούργημα**, όχι σύμπτωση ή ενέργεια ζώων, αλλά προϊόν ανθρώπινης ενέργειας, χωρίς πάντως να αποκλείεται η χρήση τεχνικών μέσων ούτε ο συμπτωματικός χαρακτήρας κάποιων μερών. Προς επίρρωση των όσων υποστηρίζει αναφέρει σαν παράδειγμα το πρόγραμμα ενός Η/Υ δημιουργημένο όχι από άνθρωπο, αλλά αυτομάτως και εξ ολοκλήρου από ηλεκτρονικό υπολογιστή το οποίο και δεν νοείται ως προστατευόμενο πνευματικό έργο. Ως εκ τούτου τα ίδια τα ρομπότ δεν μπορούν να δημιουργήσουν έργο. Ακολουθώντας, ως **πνευματικό** χαρακτηρίζει το έργο αξιολογούμενο αυτό καθ' εαυτό, ανεξάρτητα από την περαιτέρω χρησιμότητα του, ήτοι την δυνατότητα περαιτέρω πρακτικής αξιοποίησης του στην βιοτεχνία (ως design), στο εμπόριο (ως διακριτικού γνωρίσματος, βλ. π.χ. τον γνωστό κροκόδειλο της Lacoste). Πράγματι, για να γίνει λόγος για πνευματικό έργο, θα πρέπει να νοείται τούτο όχι σαν τεχνικό (επίτευγμα) μέσο για την πραγμάτωση κάποιου περαιτέρω σκοπού, αλλά αυτό καθ' εαυτό (σαν αυτοσκοπό) ως μία ανακοίνωση των παραστάσεων του δημιουργού. Αναγκαία, κατά τον συγγραφέα, προϋπόθεση της ύπαρξης ενός πνευματικού έργου αποτελεί το να ευρίσκεται τούτο σε **εμπειρικά αντιληπτή μορφή**, δηλαδή αντιληπτή από τις δύο αισθήσεις της όρασης ή και της ακοής. Η αξίωση για εμπειρικά αισθητή μορφή του έργου δεν σημαίνει ότι το έργο θα πρέπει να είναι αναγκαιώς σταθερά ενσωματωμένο σε υλικό φορέα-πράγμα. Ο Νόμος (άρθρ.2 παρ.1 Ν.2121/1993) αρκείται ακόμη και στην φευγαλέα ενσωμάτωση, χαρακτηρίζοντας ως «έργα» και τα προφορικά ή την παντομίμα, όπου η

ενσωμάτωση του διανοήματος στην ύλη είναι φευγαλέα. Εν τέλει προσφορότερο κριτήριο της εμπειρικής αισθητότητας του έργου, κατά τον συγγραφέα, θα μπορούσε ίσως να αποτελέσει η εκμεταλλευσιμότητά του έστω με την έννοια της παρουσιασιμότητας ή εκτελεσιμότητάς του αυτούσιου. Επιπρόσθετα, ως **πρωτοτυπία** ενός έργου τέχνης χαρακτηρίζει την ατομικότητα του πνευματικού του περιεχομένου, δηλαδή το κατά πόσον τούτο χαρακτηρίζει τον συγκεκριμένο πνευματικό δημιουργό, κατά πόσον «φέρει την προσωπική του σφραγίδα». Ως εκ τούτου η έννοια της πρωτοτυπίας συνιστά ποιοτικό κατηγορημα, διάφορο από την έννοια του «νέου» (στην ευρεσιτεχνία) –η οποία αναφέρεται περισσότερο στην ποσοτική υπέρβαση της υφισταμένης στάθμης της τεχνικής-, αλλά και της «ατομικότητας» στις αισθητικές δημιουργίες της βιομηχανικής ιδιοκτησίας (βιομηχανικά σχέδια και υποδείγματα, άρθρ.12 παρ. 4 π.δ 259/1997), που αναφέρεται στην προκαλούμενη εντύπωση στον μέσο χρήστη (π.χ. αγοραστή) του τελικού προϊόντος, ήτοι στην ελκυστικότητά του ως εμπορικό αποτέλεσμα.

Σύμφωνα με κάποιες εισαγωγικές σκέψεις η προϋπόθεση αυτή της πρωτοτυπίας που απαιτείται από το άρθρ. 2 παρ. 1 Ν.2121/1993 δεν αποκρυσταλλώνει την καθημερινή έννοια του «πρωτοτύπου». Πιο συγκεκριμένα η προϋπόθεση της πρωτοτυπίας συντρέχει όταν αυτή είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού της, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη άλλα στοιχεία όπως η αξία ή ο σκοπός της [23]. Απαιτείται επομένως να μην είναι αντιγραφή άλλης απεικόνισης πνευματικού δημιουργήματος και να παρουσιάζει μια κάποια ελάχιστη ατομικότητα. Δεν αρκεί όμως για να προσδώσει πρωτοτυπία σε ένα έργο, το απλό γεγονός ότι αυτό δεν είναι αντιγραφή ενός άλλου αλλά πρέπει να εμφανίζεται σε αυτήν μία ατομική ιδιομορφία που αντανακλά την ιδιαιτερότητα της δημιουργικής διαδικασίας του δημιουργού. Επιπροσθέτως, είναι αναγκαίο να λεχθεί πως βασικό κριτήριο για την κατάφαση της πρωτοτυπίας είναι η κρίση ότι κάτω από παρόμοιες συνθήκες και με τους ίδιους στόχους, κανένας άλλος δημιουργός, κατά λογική πιθανολόγηση, δεν ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο ή ότι παρουσιάζει μία ατομική ιδιομορφία ή ένα ελάχιστο όριο «δημιουργικού ύψους», έτσι ώστε να ξεχωρίζει και να διαφοροποιείται από τα έργα της καθημερινότητας ή από άλλα παρεμφερή έργα. Η μοναδικότητα αυτή είναι δυνατόν να αναζητηθεί σε κάποιο από τα γνωρίσματα του έργου (λχ. σε μία φωτογραφία η πρωτοτυπία και η

μοναδικότητα εμφανίζεται μέσω της γωνίας λήψης, της επιλογής του τόπου και του χρόνου, του φωτισμού, της επεξεργασίας της φωτογραφίας). Επίσης, η πρωτοτυπία δεν ταυτίζεται με τον κόπο, την επιμέλεια, την έκταση, τη χρησιμότητα, τη δαπάνη ή τη χρονική διάρκεια που απαιτήθηκαν για την εκπόνησή του. Εφόσον συντρέχουν οι ως άνω προϋποθέσεις, ο νόμος προστατεύει το έργο, **ως άυλο αγαθό και μόνο σε σχέση με συγκεκριμένη μορφή, που έδωσε σε αυτό ο δημιουργός του** [24],[25].

Ωστόσο, σημειώνεται από τον καθηγητή Χριστοδούλου, ότι δεν είναι εξίσου αξιολογική η χροιά των κριτηρίων που προτείνονται προς εξειδίκευση της έννοιας της πρωτοτυπίας. Όντως διχογνωμία επικρατεί αναφορικά με την εξειδίκευση της αόριστης έννοιας της πρωτοτυπίας, έχουν δε προβληθεί κατά βάσιν τρεις απόψεις: α) η άποψη του δημιουργικού ύψους κατά την οποία για να χαρακτηριστεί ως πρωτότυπο το πνευματικό έργο θα πρέπει να παρουσιάζει ένα ελάχιστο αναγκαίο δημιουργικό ύψος (**όχι λοιπόν ιδιαίτερα μεγάλο**). Το μέτρο για το αναγκαίο δημιουργικό ύψος εκλαμβάνεται ενίοτε διαφορετικά ανάλογα με το είδος του έργου ή τις εκάστοτε αντιλήψεις ακριβέστερα ίσως συγκαθορίζεται από περισσότερα «κινητά» υποκριτήρια. Τούτο, καθώς φαίνεται να κρατεί η άποψη ότι υπέρβαση του ελάχιστου αναγκαίου δημιουργικού ύψους στοιχειοθετεί οποιοδήποτε (προσωπικό) στοιχείο ενός έργου, διαμέσου του οποίου το έργο αυτό υπερτείνει όχι μόνον **«άλλα γνωστά παρεμφερή έργα»**, αλλά και τα **«έργα της καθημερινότητας»** [26], με την έννοια (όχι βεβαίως του μέσου επιπέδου του καλλιτεχνικού έργου, αλλά) των **κοινότοπων** ανακοινώσεων παραστάσεων. Παράλληλα, προς αποφυγή των μειονεκτημάτων του κριτηρίου του δημιουργικού ύψους, προτείνεται εναλλακτικώς προς διάγνωση της πρωτοτυπίας ένα οντολογικό κριτήριο εξειδίκευσης της έννοιας της πρωτοτυπίας. Υπό το κριτήριο αυτό, της στατιστικής μοναδικότητας, θα πρέπει να ελεγχθεί το αν «ένας άλλος δημιουργός θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο υπό παρόμοιες συνθήκες και στόχους» [27]. Παραδείγματα αποτελούν βιβλία ιστορικά μεν, αλλά με πολύπλοκη (και άρα προσωπική) ανάλυση του συγγραφέως [28] ή βιβλία ακόμη και θετικών επιστημών, π.χ. φυσικής, που όμως η ταξινόμηση της ύλης και η διατύπωση των προβλημάτων γίνεται με προσωπικό (και ως εκ τούτου ανεπανάληπτο) τρόπο [29], ακόμη και χάρτες που διαφέρουν όμως από άλλους της ίδιας περιοχής [30]. Συνεχίζοντας την ανάλυση

υποστηρίζεται [31] ότι αρκεί το υπό εξέτασιν έργο να μη αποτελεί αντιγραφή, αλλά προϊόν «ιδίας εργασίας» του δημιουργού του. Η άποψη αυτή της προσωπικής εργασίας γενικεύει σε όλο το φάσμα των πνευματικών έργων το κριτήριο προστασίας που επιβάλλει ο ενωσιακός νομοθέτης προκειμένου περί φωτογραφιών και λογισμικού. Κύριο επιχείρημα της εν λόγω απόψεως αποτελεί το ότι με την Οδ. 01/29 και το λοιπό ενωσιακό κεκτημένο του πνευματικού δημιουργού φαίνεται να προϋποτίθεται μια κοινή πανευρωπαϊκή σημασία του προστατευτέου πρωτότυπου έργου. Η ίδια άποψη στηρίζεται σε μερίδα της νομολογίας του ΔΕΕ, που όντως επεκτείνει το εν λόγω κριτήριο προστασίας και πέραν των φωτογραφιών, π.χ. επί άρθρων εφημερίδων[32]. Από την άλλη όμως πλευρά το ίδιο το ΔΕΕ χρησιμοποιεί το (απαιτητικότερο) κριτήριο του «προσωπικού αγγίγματος» ακόμη και επί φωτογραφιών [33]. Η εδώ σχολιαζόμενη άποψη αυτή ενισχύει μεν την ασφάλεια των συναλλαγών, απαλλάσσοντας τον ερμηνευτή από τον κίνδυνο αξιολογήσεων ή υποθετικών κρίσεων (στις οποίες προσφεύγουν οι δύο προηγούμενες απόψεις), φαίνεται δε να αυξάνει τον κύκλο των προστατευτέων δημιουργημάτων, ώστε πλέον να γίνεται ολόενα λόγος όχι για έργο, αλλά για «προστατευόμενο περιεχόμενο» (content). Εν τούτοις η άποψη αυτή δεν κρατεί στο εσωτερικό δίκαιο των μη ακολουθούντων το σύστημα του copyright κρατών μελών, όπου σε νομολογία και θεωρία εμμένουν σε μια πιο πλούσια σε νόημα σημασία της προϋποθέσεως της πρωτοτυπίας.

Συμπερασματικά μόνο του το γεγονός ότι ο δημιουργός δεν αντέγραψε άλλο έργο δεν αρκεί για να προσδώσει πρωτοτυπία στο δικό του δημιούργημα [34]. Επομένως, το υπό εξέτασιν έργο δεν θα διαθέτει πρωτοτυπία, ακόμη και αν δεν αποτελεί μεν αντιγραφή άλλου, αλλά παραμένει παρεμφερές προς το προηγούμενο, χωρίς ικανά στοιχεία διαφοροποίησης μεταξύ τους. Κατά συνέπειαν, αν ο δικαιούχος επικαλεσθεί μόνον ότι το έργο είναι προϊόν της δικής του πνευματικής εργασίας, χωρίς επιπροσθέτως να επικαλεσθεί και να αποδείξει την πρωτοτυπία του και δη την συνδρομή των κριτηρίων αυτής (δημιουργικό ύψος ή έστω στατιστική μοναδικότητα), τότε ο ισχυρισμός του θα απορριφθεί. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί πως από την στιγμή που το υπό εκπόνηση δημιούργημα αποκτήσει πρωτοτυπία, από τότε θα έχει ήδη καταστεί αυθύπαρκτο έργο.

Συνεχίζοντας την εννοιολογική προσέγγιση της πνευματικής ιδιοκτησίας σειρά παίρνει τώρα η θέση του **δημιουργού** σε αυτή. Στο

άρθρ. 6 επιβεβαιώνεται ο κανόνας ότι ο δημιουργός είναι αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος πάνω στο έργο. Συνέπεια της αρχής αυτής, που ίσχυε πάντοτε στο ελληνικό δίκαιο, είναι ότι αρχικός δικαιούχος είναι μόνο **φυσικό πρόσωπο** το οποίο αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία πρωτογενώς, ενώ το νομικό πρόσωπο γίνεται δικαιούχος μόνο δευτερογενώς. Απόκλιση από τον κανόνα αυτό προβλέπεται μόνο για τα ανώνυμα, ψευδώνυμα και μεταθανάτια έργα. Στις περιπτώσεις αυτές η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται πρωτογενώς από πρόσωπο διαφορετικό από αυτό του δημιουργού, το οποίο μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ως δημιουργός ενός οπτικοακουστικού έργου τεκμαίρεται ο σκηνοθέτης (άρθρ. 9) [35].

Στα πλαίσια της νομικής ανάλυσης, ο ορισμός του δημιουργού είναι απαραίτητος, επειδή «μόνο ο δημιουργός του έργου αποκτά το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας κατά τρόπο πρωτογενή» [36]. Η πρωτογενής κτήση των δικαιωμάτων σημαίνει κτήση με τη δημιουργία και συνεπώς ισχύει ότι «ο δημιουργός ενός έργου είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου» (βλ. Νόμος 2121/1993 (ΦΕΚ Α΄ 25/4.3.1993), άρθρ. 6 παρ.1) [37]. Η αρχή αυτή υποδηλώνεται και από το άρθρο 1 [38] και «τα δικαιώματα αποκτώνται πρωτογενώς χωρίς διατυπώσεις» (Νόμος 2121/1993 (ΦΕΚ Α΄ 25/4.3.1993), άρθρ. 6 παρ. 2) (βλ. Η αρχή της πρωτογενούς κτήσης καθιερώνεται και στο άρθρ. 5 παρ. 2 της ΔΣΒ σύμφωνα με το οποίο η απόλαυση και η άσκηση των δικαιωμάτων του δημιουργού δεν υπόκειται σε οποιαδήποτε διατύπωση. Επομένως αρκεί να διευκρινιστεί ποιος θεωρείται πνευματικός δημιουργός, να διατυπωθούν τα σχετικά κριτήρια, ούτως ώστε να κινηθεί ο μηχανισμός και να τεθεί σε εφαρμογή η νομική προστασία.

Η αρχή ότι ο πρώτος δικαιούχος των πνευματικών δικαιωμάτων για ένα έργο είναι ο δημιουργός του και επομένως είναι ο μόνος που αποκτά πρωτογενώς την πνευματική ιδιοκτησία «πηγάξει από το φυσικό δίκαιο και είναι γνωστή ως «αρχή της αλήθειας» (σημ: Η αρχή αυτή πηγάζει από το φυσικό δίκαιο και έχει προφανή ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και ίσχυε πάντοτε στο ελληνικό δίκαιο. Επίσης η αρχή του δημιουργού βρίσκει έμμεση νομοθετική έκφραση στο άρθρ. 3 παρ. 1 της ΔΣΒ. Συνέπεια της «αρχής της αλήθειας» είναι ότι αρχικός δικαιούχος είναι μόνο φυσικό πρόσωπο όπου: «Στα συστήματα των χωρών της Ηπειρωτικής Ευρώπης (droit d' auteur or Continental European or Civil

law systems), δημιουργοί μπορεί να είναι μόνο τα φυσικά πρόσωπα». Το νομικό πρόσωπο δεν μπορεί εκ των πραγμάτων να δημιουργήσει και γίνεται υποκείμενο του δικαιώματος μόνο κατά τρόπο παράγωγο.

Ειδικότερα τα **νομικά πρόσωπα**, τα οποία κατά την νομολογία αποτελούν απλή «νομική κατηγορία», υπάρχουν μόνο για τους σκοπούς του δικαίου, έχουν μόνο την ικανότητα δικαίου και δικαιοπραξίας που τους αναγνωρίζει ο νόμος και είναι, εκ των πραγμάτων, ανίκανα να δημιουργήσουν πνευματικό έργο [39]. Έτσι σε αντίθεση με ότι ισχύει στο αγγλοσαξωνικό δικαιοσύστημα του copyright όπου δημιουργοί μπορούν να είναι και νομικά πρόσωπα, κατά το σύστημα του droit d'auteur, τα νομικά πρόσωπα δεν μπορούν να θεωρηθούν δημιουργοί (Βλ. όμως και μεμονωμένες αποφάσεις όπως την ΜΠρΑθ 276/2001 ΔΕΕ 2001 όπου έγινε δεκτή η ρύθμιση των άρθρων L.113-2(3), 113-5 του Γαλλικού Κώδικα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Code de la Propriete Intellectuelle), σύμφωνα με τα οποία ένα νομικό πρόσωπο μπορεί να είναι δημιουργός στις καλούμενες «συλλογικές εργασίες» και με εφαρμογή του δικαίου της ιθαγένειας δέχτηκε ότι οι αιτούσες γαλλικές εταιρίες ήταν δικαιούχοι και του ηθικού δικαιώματος. Επίσης άλλες αποφάσεις συγχέουν την έννοια του δικαιούχου με αυτή του δημιουργού και αναγνωρίζουν την ιδιότητα του δημιουργού σε νομικό πρόσωπο [40]. Επίσης στη νομολογία των δικαστηρίων μας [41] συναντάται απόφαση δυνάμει της οποίας έχει αναγνωρισθεί ως αρχικός δικαιούχος του ηθικού δικαιώματος ο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ), λόγω της τελικής διαμόρφωσης και εμφάνισης βιβλίου από τον ίδιο. Επίσης σύμφωνα με την ΜΠρΑθ 11923/1998 ΝοΒ 1998 (1474), ο εκδότης έργων λόγου είναι δυνατόν να θεωρηθεί αρχικός δικαιούχος ηθικού δικαιώματος μόνο όταν «...η εισφορά του παρουσιάζει δημιουργικό ύφος και συνιστά ουσιαστική επέμβαση στο έργο του συγγραφέα και του εικονογράφου») και μπορούν να γίνουν δικαιούχοι των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγκεκριμένα αποκλειστικά του περιουσιακού δικαιώματος, μόνο δευτερογενώς, με παράγωγο τρόπο (ως μεταβιβάστο δικαίωμα κατά το άρθρ. 12 παρ. 1 Ν. 2121/1993) και όχι του ηθικού δικαιώματος, το οποίο είναι αμεταβίβαστο εν ζωή κατά το άρθρ. 12 παρ. 2 εδ. α' και άρα η κτήση του δεν είναι δυνατή ούτε παράγωγα. Επίσης δε μπορούν να είναι δημιουργοί τα **τεχνητά ομοιώματα** του ανθρώπου (ρομπότ) [42], των οποίων τα προϊόντα όσο τέλεια και να είναι δεν είναι «έργα». Επίσης ακόμα και όταν η συμβολή μηχανημάτων όπως

λχ του ηλεκτρονικού υπολογιστή είναι καθοριστική για τη δημιουργία του έργου, καθώς χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τη δημιουργία ενός έργου λχ αρχιτεκτονικό σχέδιο, γραφική παράσταση κλπ και πάλι δημιουργός είναι μόνο φυσικό πρόσωπο και συγκεκριμένα αυτός που χρησιμοποιεί τον υπολογιστή (ή κάθε άλλο τεχνικό μέσο) και το σχετικό πρόγραμμα, καθώς μόνο τα φυσικά πρόσωπα είναι στη θέση να δημιουργήσουν. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και όταν το έργο παράγεται από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Εδώ υπάγονται οι περιπτώσεις που τα βασικά στοιχεία του έργου ορίζονται από τον ανθρώπινο χειριστή ο οποίος στην συνέχεια αφήνει στην σύμπτωση τις μορφές του επιλέγοντας ωστόσο την τελική μορφή. Αντιθέτως στις περιπτώσεις που για τη δημιουργία του έργου είναι «υπεύθυνος» ο υπολογιστής [43], δε θεωρείται καν ότι δημιουργείται έργο άξιο προστασίας, καθώς ο νόμος προστατεύει την ανθρώπινη δημιουργία και όχι την ηλεκτρονική ή μηχανική παραγωγή. Για παράδειγμα στις περιπτώσεις των ηλεκτρονικών μεταφράσεων οι οποίες γίνονται από λογισμικά μετάφρασης αυτοματοποιημένα δε θεωρείται ότι υπάρχει δημιουργός [44].

Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι ο όρος δημιουργός συνδέθηκε ευθέως με τον καλλιτέχνη περί τα τέλη του 18ου αιώνα και ότι η ίδια η έννοια της δημιουργίας είναι συνυφασμένη με τον άνθρωπο» [45]. Σε επίπεδο αρχών και θεωρίας καθώς και σχεδόν συνολικά στην νομολογία, η αρχή της αλήθειας ισχύει ως απαράβατος κανόνας για τη διάκριση του δημιουργού. Ανεξάρτητα από τα φιλοσοφικά ή θεωρητικά ερείσματα της αρχής της αλήθειας και τα επιχειρήματα τα οποία την υποστηρίζουν, είναι πάντως αποδεκτό ότι δημιουργός είναι ένα ή περισσότερα φυσικά πρόσωπα. Δεδομένου ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας αποκτάται με τη δημιουργία του έργου χωρίς να ασκούν επιρροή για τη γένεση αυτού το γεγονός της δημοσίευσης του έργου, γίνεται αντιληπτό ότι και τα αδημοσίευτα έργα περιέχονται εξίσου στο αντικείμενο προστασίας του νόμου 2121/1993 (βλ. Για παράδειγμα επί κειμένου θεατρικού έργου αποτυπωμένου σε χαρτί το οποίο δεν παρουσιάζεται στο κοινό και δε δημοσιεύεται, ο συγγραφέας αυτού είναι δημιουργός του από την στιγμή που το συνέλαβε και το αποτύπωσε). Περαιτέρω όμως συναντάται στον νόμο η ρύθμιση του άρθρου 51Α σύμφωνα με την οποία, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που μετά την λήξη της προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού

και αρχικού δικαιούχου, δημοσιεύει νομίμως ή παρουσιάζει για πρώτη φορά το προηγουμένως αδημοσίευτο έργο στο κοινό, δικαιούται προστασίας ανάλογης με το περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού (αποκτά μόνο τις περιουσιακές εξουσίες και όχι τις ηθικές). Η προστασία αυτή έχει διάρκεια 25 έτη από την πρώτη αυτή δημοσίευση [46].

Επιπλέον λόγω της πρωτογενούς κτήσης του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας με τη δημιουργία, πράξη η οποία δεν προϋποθέτει ούτε δικαιοπρακτική ικανότητα ούτε και δικαιοπρακτική βούληση, καθώς δε πρόκειται για δικαιοπραξία αλλά για πραγματική/υλική πράξη με την οποία το φυσικό πρόσωπο επενεργεί στον εξωτερικό κόσμο, δημιουργός μπορεί να είναι και ανήλικος και γενικά πρόσωπα ανίκανα ή περιορισμένα ικανά για δικαιοπραξία.

Μία ακόμα συνέπεια της **αρχής της αλήθειας** είναι ότι σε περίπτωση συμφωνίας με την οποία τρίτο πρόσωπο εμφανίζεται ως δημιουργός του έργου (“ghostwriter”), αυτή ως αντίθετη στον νόμο και τα χρηστά ήθη είναι απολύτως άκυρη. Επομένως δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει αυτός ο οποίος δυνάμει της συμφωνίας, για κάποιον άλλο, γράφει, συνθέτει, εν γένει δημιουργεί ένα έργο, ασχέτως του ότι προς τα έξω δεν εμφανίζεται αυτός ως δημιουργός του έργου. Ο παραγγελέας ή εντολέας δημιουργίας έργου δεν αποκτά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στο έργο, καθώς πρωτογενής δικαιούχος παραμένει ο δημιουργός του έργου (Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα αρχιτεκτονικά έργα όπου αρχικός δικαιούχος δικαιώματος είναι ο αρχιτέκτονας και όχι ο παραγγέλλων το έργο ακόμη και αν έχει συμπράξει με την οικονομική συνδρομή του [47].

Για να ολοκληρωθεί ο ορισμός λοιπόν, αρκεί να προστεθεί ότι για το νομοθέτη ως δημιουργός λογίζεται το φυσικό πρόσωπο, το οποίο έχει παράξει πνευματικό έργο και στο οποίο επιφυλάσσονται ορισμένα δικαιώματα και αντιστοιχεί η προβλεπόμενη νομική προστασία. Ο ορισμός του νόμου δηλώνει τα αυτονόητα, είναι εξαιρετικά σύντομος-τόσο σύντομος που φαίνεται ανολοκλήρωτος και ελλιπής και προκαλεί αμηχανία γιατί στην πραγματικότητα δεν έχει διαλευκάνει το θέμα, αφού ουσιαστικά έχει μεταθέσει το ερώτημα **«ποιος θεωρείται πνευματικός δημιουργός»** σε **«τι θεωρείται έργο του πνεύματος»** [48]. Στην προβληματική αυτή έρχονται να προστεθούν και οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, οι οποίες σε κάποιους τομείς έχουν αυξήσει την

παρουσία τους και έχουν ενδυναμώσει το ρόλο τους στη δημιουργία του έργου. «Το ερώτημα που τίθεται είναι αν η κλασική έννοια του έργου και του δημιουργού θα αντέξει σε ένα πολιτισμό ταχέως εξελισσόμενης τεχνολογίας» [49].

Ολοκληρώνοντας την παρούσα θεματική δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος στα τεκμήρια του δημιουργού όπως λεπτομερώς τα αναλύει στην εργασία της η συγγραφέας Ανεστοπούλου Χ. Μυρσίνη [50].

Αρχικά κάνοντας λόγο για το τεκμήριο του δημιουργού αναφέρει πως αρχικός δικαιούχος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο πνευματικός δημιουργός του έργου. Σε περίπτωση προσβολής (και) των ηθικών εξουσιών προκειμένου να γίνει επίκληση και δικαστική επιδίωξη των σχετικών δικαιωμάτων, θα πρέπει ο δικαιούχος να αποδείξει πως είναι νόμιμος φορέας της προσβαλλόμενης ηθικής εξουσίας. Για τη διευκόλυνση της απόδειξης της ιδιότητας του δημιουργού συγκεκριμένου έργου στον νόμο 2121/1993 και συγκεκριμένα στο άρθρ. 10 αυτού θεσπίζεται το νόμιμο τεκμήριο του δημιουργού προκειμένου να μπορεί να συναχθεί η ιδιότητα αυτή. Ειδικότερα στην παρ. 1 του άρθρ. αυτού προβλέπεται, ότι ως δημιουργός του έργου, τεκμαίρεται το (φυσικό) πρόσωπο το όνομα του οποίου εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα στον οποίο ενσωματώνεται το έργο κατά τον τρόπο ο οποίος χρησιμοποιείται συνήθως στις συναλλαγές για την ένδειξη του δημιουργού. Το τεκμήριο αυτό δεν εφαρμόζεται όπως είναι φυσικό στην περίπτωση έργων που δεν έχουν ενσωματωθεί σε υλικό φορέα όπως λχ σε μια διάλεξη ή σε μια χορογραφία. Ομοίως και στην περίπτωση που εμφανίζεται ψευδώνυμο, τεκμαίρεται ότι δημιουργός είναι το πρόσωπο στο οποίο χωρίς αμφιβολία αντιστοιχεί το ψευδώνυμο. Πρέπει ειδικότερα για την εφαρμογή του τεκμηρίου αυτού είτε να είναι γνωστό ποιος είναι ο δημιουργός ο οποίος κρύβεται κάτω από το ψευδώνυμο, είτε τουλάχιστον να είναι απολύτως βέβαιο ότι πρόκειται για ψευδώνυμο ακόμα και αν δεν είναι γνωστός ποιος συγκεκριμένος δημιουργός κρύβεται, οπότε θα πρέπει ο ίδιος να αποδείξει πως αυτός χρησιμοποιεί το ψευδώνυμο αυτό.

Ακολουθώντας, σχολιάζει το τεκμήριο του δικαιούχου πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορά στον κατά μεταβίβαση δικαιούχο και εξηγεί πως στο ίδιο πνεύμα στην 2η παρ. του άρθρ. 10 εισάγεται το τεκμήριο του δικαιούχου της πνευματικής ιδιοκτησίας υπέρ φυσικού ή νομικού προσώπου (λχ εταιρίες πληροφορικής, κινηματογράφοι, εκδοτικές εταιρίες κλπ προφανώς ως δευτερογενής δικαιούχος εξουσιών

περιουσιακής φύσεως μετά από μεταβίβαση του σχετικού δικαιώματος από τον αρχικό δικαιούχο) σε τρεις κατηγορίες έργων και συγκεκριμένα στα συλλογικά έργα, στα προγράμματα Η/Υ και στα οπτικοακουστικά έργα. Ως δικαιούχος εν προκειμένω τεκμαίρεται το όνομα ή η επωνυμία που εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου με τον τρόπο ο οποίος χρησιμοποιείται συνήθως για την ένδειξη του δικαιούχου. Με το τεκμήριο αυτό διευκολύνεται η απόδειξη του δικαιούχου στις περιπτώσεις ιδίως που υπάρχει πλειονότητα δημιουργών και γενικότερα η απόδειξη ή διαπίστωση αυτού που απέκτησε το δικαίωμα με μεταβίβαση. Γιατί, αν και η εν λόγω δυσκολία απόδειξης αντιμετωπίζεται κατά κανόνα με την επίκληση και απόδειξη έγγραφης κατάρτισης μεταβιβαστικής σύμβασης (άρθρ. 14 εδ. α' Ν.2121/1993), εντούτοις πολλές φορές η μεταβίβαση δεν συμφωνείται αυτοτελώς, αλλά αποτελεί συνέχεια παρεπόμενη μιας άλλης σύμβασης, όπως λχ η σύμβαση για τη δημιουργία οπτικοακουστικού έργου, ή η μίσθωση εργασίας. Έτσι ο δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί εφόσον δεν έχει καταρτίσει ειδική σχετική σύμβαση να επικαλεστεί την αναφορά του ονόματός του στο έργο, η οποία γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε κατά τα ως άνω να τεκμαίρεται νόμιμος δικαιούχος των επικαλούμενων από αυτών δικαιωμάτων με παράγωγο τρόπο. Πρόκειται για τεκμήριο νομιμοποίησης το οποίο λειτουργεί και έναντι του δημιουργού του έργου. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι το τεκμήριο αυτό δεν αφορά τον αρχικό δικαιούχο-πνευματικό δημιουργό, αλλά αυτόν που αποκτά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας με μεταβίβαση και ότι στον εδώ όρο «δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας» δε συμπεριλαμβάνεται η άσκηση του ηθικού δικαιώματος, το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται στο πρόσωπο του δημιουργού.

Για **το τεκμήριο κατοχής συγγενικών δικαιωμάτων** εξηγεί πως σε εναρμόνιση με το άρθρ. 5 της Οδ. 2004/48/ΕΚ για την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, προστέθηκε στο άρθρ. 10 του νόμου η παρ. 3, στην οποία προβλέπεται ότι η προαναφερθείσα ρύθμιση της παρ. 1 εφαρμόζεται αναλόγως και στους δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων (άρθρ. 4βεπ.) ως προς το προστατευόμενο αντικείμενό τους, καθώς και στους κατασκευαστές βάσεων δεδομένων για το ειδικής φύσης δικαίωμά τους (άρθρ. 45α).

Μετέπειτα για **την λειτουργία των τεκμηρίων και το μαχητό αυτών** προσθέτει πως τα τεκμήρια αυτά αποτελούν κριτήρια ενεργητικής

νομιμοποίησης, με τα οποία διευκολύνεται η απόδειξη των ιδιοτήτων του δημιουργού ή του δικαιούχου πνευματικής ιδιοκτησίας και περαιτέρω η άσκηση των αντίστοιχων δικαιωμάτων. Προκειμένου να επέλθει η έννομη συνέπεια του τεκμηρίου που αναφέρεται στην τεκμαιρόμενη ιδιότητα του πνευματικού δημιουργού, «αυτός που το επικαλείται θα πρέπει μόνο να αποδείξει το εξωτερικό γεγονός της αναγραφής του ονόματός του πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον συνηθισμένο τρόπο, στην περίπτωση δε του δεύτερου εκ των ως άνω νομίμων τεκμηρίων που αφορά (όχι τον πνευματικό δημιουργό και αρχικό δικαιούχο αλλά) τον κατά μεταβίβαση δικαιούχο των ως άνω αναφερόμενων κατηγοριών πνευματικών έργων, θα πρέπει να αποδειχθεί το εξωτερικό γεγονός της αναγραφής του ονόματος ή της επωνυμίας του φυσικού ή νομικού προσώπου που φέρεται ως τέτοιο, κατά τους ισχυρισμούς του, πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον τρόπο που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δικαιούχου». Σύμφωνα με την παρ. 4 του ίδιου ως άνω άρθρ. (10) όλα τα νόμιμα αυτά τεκμήρια είναι μαχητά, εφόσον άλλος ανταποδείξει με κάθε πρόσφορο αποδεικτικό μέσο ότι είναι ο πραγματικός δημιουργός του έργου (ή ο μόνος αν εμφανίζονται στον υλικό φορέα συνδημιουργοί), ή αντίστοιχα ο δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας (αναστροφή βάρους απόδειξης). Με άλλα λόγια αυτός ο οποίος ισχυρίζεται ότι δημιουργός του έργου ή δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι κάποιος άλλος από αυτόν ο οποίος εμφανίζεται στον υλικό φορέα του έργου είναι αυτός ο οποίος πρέπει να φέρει τις σχετικές αποδείξεις. Τέλος τα τεκμήρια αυτά ισχύουν τόσο έναντι σε κάθε τρίτο προσβολέα όσο και έναντι των συνδημιουργών ή συνδικαιούχων.

Μεταξύ άλλων η συγγραφέας αναλύει στην πορεία την μοναδική απόκλιση από την αρχή της αλήθειας, δηλαδή **την περίπτωση των ψευδωνύμων και ανωνύμων έργων**, όπου ως αρχικός δικαιούχος του ηθικού και περιουσιακού δικαιώματος, λογίζεται κατά πλάσμα δικαίου έναντι των τρίτων (ποτέ έναντι του αληθινού δικαιούχου), όποιος τα έχει καταστήσει νομίμως προσιτά στο κοινό (άρθρ. 11 παρ. 1 νόμου). Στην περίπτωση των έργων αυτών, η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται πρωτογενώς από πρόσωπο που διαφέρει από αυτό του δημιουργού, σκοπός δε της διάταξης είναι να μην μείνουν απροστάτευτα τα ανώνυμα και ψευδώνυμα έργα, καθώς και αυτά συμβάλλουν στην πολιτιστική μας ιστορία ασχέτως του λόγου χρήσης της ανωνυμίας ή ψευδωνυμίας.

Απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να λειτουργήσει το πλάσμα δικαίου αποτελεί η νόμιμη δημοσίευση (πράξη δημοσίευσης με την ευρεία έννοια) του έργου. Νόμιμη δημοσίευση σημαίνει ότι είτε αυτή γίνεται με την συναίνεση του δημιουργού, είτε στην περίπτωση που είναι άγνωστος ο δημιουργός στον τρίτο, θα πρέπει ο τελευταίος να έχει αποκτήσει το έργο με νόμιμο τρόπο. Επιπλέον εξαιρετικά εδώ είναι δυνατό να θεωρηθεί πλασματικά ως υποκείμενο των έργων αυτών (εκτός των φυσικών προσώπων) και ένα νομικό πρόσωπο, καθώς το νομικό πρόσωπο αν και δεν δημιουργεί, γιατί η δημιουργική πράξη συνδέεται με την ανθρώπινη φύση, ωστόσο καθιστά νομίμως προσιτό στο κοινό το έργο (λχ ένας εκδοτικός οίκος εκδίδει ένα βιβλίο χωρίς το όνομα του συγγραφέα). Κατ' επέκταση συναντάται εν προκειμένω το εξαιρετικό φαινόμενο, νομικό πρόσωπο ως κατά πλάσμα δικαίου δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας να ασκεί και ηθικές εξουσίες. Όπως όμως προβλέπεται στη δεύτερη παρ. του άρθρ. το ηθικό δικαίωμα δεν ανήκει στον κατά πλάσμα δικαιούχο απεριόριστα, αλλά κατά το μέτρο που δικαιολογείται από την ιδιότητά του αυτή. Ειδικότερα λοιπόν, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο-«κατά πλάσμα» δικαιούχος δεν έχει φυσικά το δικαίωμα να εμφανίσει το έργο σαν δικό του ούτε και να ζητήσει την αναγνώριση της πατρότητας ή να ασκήσει την εξουσία της «πρώτης» δημοσίευσης ή να προβεί σε θετική άσκηση του δικαιώματος της ακεραιότητας, λχ τροποποιώντας ο ίδιος το έργο, μπορεί όμως και υποχρεούται να αξιώσει τον σεβασμό της ακεραιότητας του έργου ή να «παρεμποδίσει» ένα πρόσωπο να εμφανίζεται ως δημιουργός του έργου. Διαφορετικά, αν δεν υπήρχε η σχετική πρόβλεψη για τον πλασματικό δικαιούχο δε θα υπήρχε κάποιο πρόσωπο το οποίο να νομιμοποιείται είτε στη δικαστική προστασία του ηθικού δικαιώματος είτε στην συναίνεση ή συμβατική αποδοχή περιορισμών του εν λόγω δικαιώματος στο πλαίσιο συμβάσεων οικονομικής εκμετάλλευσης (υπό την προϋπόθεση της μη προσβολής του σκληρού πυρήνα του δικαιώματος).

Όπως ορίζεται στο δεύτερο εδάφιο της πρώτης παρ. του άρθρ. 11 του νόμου μετά την εμφάνιση του πραγματικού δημιουργού του έργου (πχ. επώνυμη αναδημοσίευση του έργου) και την απόδειξη της ιδιότητάς του αυτής, αυτός αποκτά τα ηθικά και περιουσιακά δικαιώματα και συνεχίζει να τα ασκεί στην κατάσταση όπου βρίσκονται από τις ενέργειες του πλασματικού δικαιούχου, χωρίς ωστόσο να καθίσταται διάδοχος του πλασματικού δικαιούχου. Έτσι λχ συμβάσεις ή άδειες εκμετάλλευσης ή

ακόμα και τυχόν περιορισμοί των ηθικών εξουσιών, εξακολουθούν να δεσμεύουν τον πραγματικό δημιουργό.

Στην πορεία διακρίνει μεταξύ έργων γνήσιας και μη γνήσιας πλειονότητας δημιουργών σχολιάζοντας αρχικά τα έργα συνεργασίας. Κατά το άρθρ. 7 παρ. 1 του νόμου «*Έργα συνεργασίας θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με την άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων δημιουργών. Οι δημιουργοί ενός έργου, που είναι προϊόν συνεργασίας, είναι οι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου. Αν δεν συμφωνήθηκε αλλιώς, το δικαίωμα ανήκει κατά ίσα μέρη στους συνδημιουργούς*». Το έργο συνεργασίας αποτελεί την πλέον γνήσια μορφή συνδημιουργίας, καθώς πρόκειται για άμεση σύμπραξη (προσωπική επικοινωνία, ουσιαστική αλληλεπίδραση και συντονισμό) δύο ή περισσότερων δημιουργών, μια «κοινή δημιουργική προσπάθεια» με κοινό σκοπό την πνευματική παραγωγή, τη δημιουργία ενός ενιαίου έργου. Ενιαίο είναι το έργο που η συμβολή του κάθε δημιουργού είτε δεν μπορεί να διακριθεί είτε ακόμα και αν μπορεί να διακριθεί, εντούτοις δεν είναι δυνατόν λόγω του τρόπου σύνδεσης και της συνοχής με το όλο έργο να θεωρηθεί αυτοτελής. Η δημιουργική συμβολή του καθενός εκ των συνδημιουργών δε διακρίνεται από την συμβολή των άλλων και οι επιμέρους συμβολές μαζί ενσωματώνονται στο έργο σαν αδιάσπαστη ενότητα. Αν και ο νόμος δεν το αναφέρει η συμβολή του καθενός συνδημιουργού πρέπει να αφορά το ίδιο είδος έργου, δηλαδή δύο σεναριογράφοι γράφουν από κοινού το σενάριο μίας σειράς, δύο συγγραφείς ένα βιβλίο, προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών που δημιουργούνται στα πλαίσια μίας ομάδας εργασίας κλπ. Όταν αντιθέτως έχουμε συνένωση δύο έργων που ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες, όπως λχ στα συλλογικά έργα, υφίστανται δύο ξεχωριστά έργα τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα αυτοτελών, χωριστής οικονομικής εκμετάλλευσης. Επίσης στην περίπτωση των έργων συνεργασίας κάθε ένας εκ των συνδημιουργών συμβάλλει δημιουργικά στην εκπόνηση του έργου και επομένως δεν υπάρχει συνδημιουργία λχ στην περίπτωση που ο ένας εκ των δύο δημιουργών δίνει απλώς συμβουλές ή ιδέες και παροτρύνει, ή συμμετέχει στην υλοποίηση του έργου μόνο σε τεχνικό και οργανωτικό επίπεδο, ή είναι βοηθός εκπλήρωσης υλοποιώντας το έργο κατά τις οδηγίες του δημιουργού ή στην περίπτωση της παραγγελίας έργου. Επίσης και οι εκ των υστέρων τροποποιήσεις έστω και σε ημιτελές έργο από τρίτο, δεν

καθιστούν τον τελευταίο συνδημιουργό, αλλά δημιουργό παράγωγου έργου ή σύνθετου έργου. Πάντως διαπιστώνεται γενικότερα ότι τα όρια διάκρισης μεταξύ λχ της απλής παρότρυνσης και της συνδημιουργίας δεν είναι σε κάθε περίπτωση εξίσου ευδιάκριτα. Για παράδειγμα στην περίπτωση που παραγγέλλεται η δημιουργία ενός έργου και ο εντολέας εκτός της εντολής που δίνει και της ανάληψης των τελικών διορθώσεων επί του έργου, συλλαμβάνει επίσης και το θέμα του έργου και κατευθύνει κατά τη δημιουργία συνεχώς τον εντολοδόχο του, τότε θεωρείται ότι και ο εντολέας συμβάλλει δημιουργικά και είναι συνδημιουργός και επομένως και δικαιούχος των ηθικών και περιουσιακών δικαιωμάτων.

Επί έργων συνεργασίας αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου και των επιμέρους εξουσιών που απορρέουν από αυτό, είναι οι συνδημιουργοί και το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά ανήκει σ' αυτούς κατ' ίσα μέρη (άρθρ. 7 παρ. 1 εδ. β' και γ'). Η νομική φύση της σχέσης των συνδημιουργών προκύπτει από τη φύση του έργου ως ενιαίου συνόλου η οποία γίνεται αντιληπτή μέσω του άρθρ. 30 του νόμου, σύμφωνα με το οποίο στα έργα συνεργασίας η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του τελευταίου επιζώντος δημιουργού και εβδομήντα (70) έτη μετά τον θάνατό του. Επομένως λόγω της φύσης του έργου ως ενιαίου συνόλου, μεταξύ των συνδημιουργών υπάρχει μία ιδιότυπη κοινωνία δικαιώματος, η λειτουργία της οποίας ρυθμίζεται καταρχήν από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας και συμπληρωματικά (σε περίπτωση που οι διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας αφήνουν κενά ρύθμισης και αναλογικά) από τις σχετικές διατάξεις του Αστικού μας Κώδικα περί κοινωνίας (άρθρα 785 επ.).

Στο σημείο αυτό, δημιουργείται ο εξής προβληματισμός: πως είναι δυνατή η εφαρμογή των διατάξεων περί κοινωνίας δικαιώματος στις ηθικές εξουσίες η φύση των οποίων δεν συνάδει με την λειτουργία της κοινωνίας δικαιώματος και επίσης δεν είναι νοητή η κατανομή τους σε ιδανικά μερίδια; Καταρχήν όπως αναφέρθηκε ήδη οι επιμέρους συνεισφορές καθενός από τους συνδημιουργούς ενσωματώνονται στο έργο ως μία αδιάσπαστη ενότητα. Επομένως κάθε ένας από αυτούς αποκτά και από ένα ηθικό δικαίωμα, το οποίο εκτείνεται στο ενιαίο συνολικό έργο συνεργασίας και όχι μόνο στο τμήμα το οποίο συνεισέφερε-δημιούργησε.

Η άσκηση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας γίνεται από

κοινού. Ειδικά όσον αφορά τα ηθικά δικαιώματα, εφόσον βρίσκεται στο επίκεντρο το έργο συνεργασίας, πρέπει να ασκούνται από κοινού και ειδικότερα με ομοφωνία καθώς πρόκειται για πράξεις διαχείρισης που γίνονται για το συμφέρον όλων- υπό ευρεία έννοια διοίκησης άρθρο 788 ΑΚ. Για παράδειγμα για την απόφαση περί του τρόπου, τόπου, χρόνου δημοσίευσης του έργου, οπότε και σηματοδοτείται κατά κανόνα η έναρξη της οικονομικής αξιοποίησης του έργου και επομένως είναι μια απόφαση που αφορά το έργο αυτό καθαυτό, είναι υπεύθυνοι όλοι οι συνδημιουργοί και απαιτείται ειδικότερα ομόφωνη απόφαση αυτών (άρθρ. 788 ΑΚ). Ομοίως και περί αποφάσεως για άσκηση τροποποιήσεων ή περικοπών στο έργο, ακόμη και αν επηρεάζεται η συνεισφορά ενός μόνο εκ των συνδημιουργών απαιτείται η σύμφωνη γνώμη όλων γιατί θεωρείται ότι σε κάθε περίπτωση επηρεάζεται το σύνολο του έργου. Τέλος σχετικά με την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας γίνεται ομοίως δεκτό ότι στην υποθετική περίπτωση που δεν αναφερόταν κανένας από τους συνδημιουργούς στο έργο, θα απαιτούνταν επίσης η άσκησή της ηθικής εξουσίας αναγνώρισης της πατρότητας από κοινού από όλους τους συνδημιουργούς, καθώς διαφορετικά θα γινόταν μεία μερικών μόνο εκ των συνδημιουργών και θα υπήρχε προσβολή της αντίστοιχης εξουσίας των υπολοίπων.

Επίσης σημειώνεται ότι και στην περίπτωση σύναψης συμβάσεων οικονομικής αξιοποίησης του έργου συνεργασίας (σύμβαση παραχώρησης ή άδεια εκμετάλλευσης περιουσιακής εξουσίας), που συχνά συνεπάγονται περιορισμό λχ της εξουσίας δημοσίευσης ή διατήρησης της ακεραιότητας του έργου (δεδομένης εν γένει και της αλληλεπίδρασης ηθικών και περιουσιακών εξουσιών), είναι ορθότερη η εκτίμηση ότι πρόκειται για θέμα που αφορά την εν ευρεία έννοια διοίκηση του «κοινού» έργου (άρθρ. 788 ΑΚ) και όχι την έννοια της τακτικής διοίκησης και εκμετάλλευσης και επομένως για την σύναψη των συμβάσεων αυτών πρέπει να λαμβάνεται ομόφωνη απόφαση των συνδημιουργών. Η συμβατική ρύθμιση για πλειοψηφική λήψη των αποφάσεων οικονομικής αξιοποίησης του έργου δεν αποκλείεται.

Από την άλλη, εφόσον προσβάλλεται ο προσωπικός δεσμός του συνδημιουργού με το έργο, τα ηθικά δικαιώματα μπορούν να ασκούνται και από τον συγκεκριμένο συνδημιουργό ατομικά καθώς υφίσταται προσωπικής φύσεως συμφέρον αυτού και δεν γεννάται θέμα κοινωνίας δικαιώματος (λχ μη αναγραφή στο έργο του ονόματος ενός

συνδημιουργού).

Επιπλέον όπως επιβεβαιώνεται και από τη νομολογία μας «κάθε συνδημιουργός μπορεί εφόσον υπάρχει κίνδυνος, κατά τις διατάξεις των άρθρων 788 (παράγραφος 2), 1113, 1116 ΑΚ και χωρίς τη σύμπραξη ή τη συναίνεση των άλλων να επιδιώξει την προστασία του έργου με τη λήψη των ενδεδειγμένων ασφαλιστικών μέτρων. Το δικαίωμα μάλιστα αυτό του συνδημιουργού αποτελεί μορφή προστατευτικής διοίκησης του κοινού έργου, δεν μπορεί να θιγεί με τυχόν αντίθετη απόφαση της πλειοψηφίας των λοιπών δημιουργών και λειτουργεί τόσο στις εσωτερικές σχέσεις των συνδημιουργών όσο και έναντι των τρίτων, οπότε ο συγκεκριμένος δημιουργός ενεργεί ως νόμιμος αντιπρόσωπος και των άλλων συνδημιουργών».

Τέλος θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι σε περίπτωση προσβολής του έργου συνεργασίας και όσον αφορά στην αξίωση χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης, έκαστος των συνδημιουργών έχει σχετική αυτοτελή αξίωση την οποία μπορεί να ασκήσει ξεχωριστά από κάθε συνδημιουργό, καθώς η αξίωση αυτή συνδέεται με την προσβολή της προσωπικότητας του δημιουργού (βλ. και άρθρ. 65 παρ. 2 εδ. β'). Πάντως στην περίπτωση αυτή (καθώς και επί απόδοσης αδικαιολόγητου πλουτισμού ή καταβολής κέρδους άρθρ. 65 παρ. 3 Ν.2121/1993) ο συνδημιουργός ο οποίος εγείρει την σχετική αγωγή θα πρέπει να ζητήσει την ικανοποίηση της αξίωσης για το σύνολο των συνδημιουργών και όχι μόνο για τον ίδιο.

Ακολούθως η συγγραφέας κάνει λόγο για την κατηγορία των **συλλογικών έργων**. Σύμφωνα με το άρθρ. 7 παρ. 2 του νόμου «Συλλογικά έργα θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με τις αυτοτελείς συμβολές περισσότερων δημιουργών κάτω από την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό ενός φυσικού προσώπου. Το φυσικό αυτό πρόσωπο είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του συλλογικού έργου. Οι δημιουργοί των επιμέρους συμβολών είναι αρχικοί δικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί των συμβολών τους, εφόσον αυτές είναι δεκτικές χωριστής εκμετάλλευσης». Τα συλλογικά έργα είναι η δεύτερη κατηγορία έργων μαζί με τα έργα συνεργασίας στα οποία υφίσταται γνήσια πλειονότητα δημιουργών με την έννοια εδώ της σύμπραξης με αυτοτελείς και διακριτές μεταξύ τους, επιμέρους συμβολές.

Όπως συνάγεται λοιπόν από την εν λόγω ρύθμιση το φυσικό

πρόσωπο το οποίο ασκεί την πνευματική διεύθυνση και τον συντονισμό, ήτοι αυτός στον οποίον ανήκει η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του έργου, που διευθύνει και κατευθύνει τους δημιουργούς των αυτοτελών συμβολών που δημιουργούνται με σκοπό την συμμετοχή στο συλλογικό έργο (συνήθως συνδέεται μαζί τους με σύμβαση έργου) και ο οποίος επιλέγει, κατατάσσει και γενικότερα διαρθρώνει το υλικό με προσωπικά του κριτήρια είναι, κατά παρέκκλιση του βασικού κανόνα του άρθρ. 6 παρ. 2 Ν.2121/1993, πρωτογενώς και ο αρχικός δικαιούχος του ηθικού (και του περιουσιακού) δικαιώματος επί του συλλογικού έργου (παραδείγματα συλλογικών έργων είναι: οι ερμηνείες κατ' άρθρο και οι τιμητικοί τόμοι όπου αρχικός δικαιούχος είναι ο φέρων την επιμέλεια αυτών ή ο εκδότης τους, το οπτικοακουστικό έργο όπου αρχικός δικαιούχος κατά το άρθρ. 9 είναι ο σκηνοθέτης αυτού, τα λεξικά, ή οι εφημερίδες, τα περιοδικά, οι εγκυκλοπαίδειες οι οποίες δημιουργούνται υπό τον συντονισμό ενός φυσικού προσώπου λχ του αρχισυντάκτη, του διευθυντή ή επιμελητή ή ακόμα και του εκδότη κ.α.). Η ως άνω δημιουργική συμβολή του φυσικού αυτού προσώπου, είναι ένα εκ των στοιχείων που διαχωρίζει τα συλλογικά έργα από τα συλλεκτικά έργα, όπου λαμβάνει χώρα στυγνή παράθεση των επιμέρους συμβολών. Μάλιστα στα συλλογικά έργα ο «συντονιστής» έχει δικαίωμα να αποφασίζει και να πραγματοποιεί τυχόν αλλαγές ή τροποποιήσεις που κρίνει αναγκαίες για την προσαρμογή των αυτοτελών συμβολών στο συλλογικό έργο, με αποτέλεσμα να περιορίζει (πάντα όμως στα νομικά πλαίσια) τα δικαιώματα των δημιουργών των τμημάτων αυτών. Τέλος να υπενθυμίσουμε, ότι επί συλλογικού έργου, για διευκόλυνση της οικονομικής εκμετάλλευσης από το δικαιούχο, υπάρχει η δυνατότητα, δυνάμει του κριτηρίου του άρθρ. 10 παρ. 2 του νόμου, να τεκμαρτηθεί ως δευτερογενής δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας και νομικό πρόσωπο.

Απ' την άλλη οι δημιουργοί των επιμέρους αυτοτελών συμβολών, όπως λχ της μουσικής, της σκηνογραφίας, της φωτογραφίας ή της αυτοτελούς μελέτης ή των λημμάτων εγκυκλοπαίδειας είναι αρχικοί δικαιούχοι του ηθικού και του περιουσιακού δικαιώματος επί αυτών (και μόνο και όχι επί του δημιουργηθέντος συλλεκτικού έργου), μόνο εφόσον οι επιμέρους αυτές συμβολές είναι δεκτικές χωριστής οικονομικής εκμετάλλευσης, ήτοι μπορούν να ασκηθούν επ' αυτών δικαιώματα για άλλο τρόπο εκμετάλλευσης, εκτός του περιεχομένου και του σκοπού της αρχικής σύμβασης. Για παράδειγμα ο δημοσιογράφος ο οποίος

αρθρογραφεί σε μία εφημερίδα είναι δημιουργός των έργων-άρθρων του, τα οποία μπορούν να υπάρξουν και αυτοτελώς, να δημοσιευθούν για παράδειγμα από τον δημοσιογράφο στην προσωπική του ιστοσελίδα. Οι επιμέρους αυτοί δημιουργοί αν και εργάζονται ανεξάρτητα μεταξύ τους, εντούτοις με την προσωπική συμβολή τους αποβλέπουν στη δημιουργία του συλλογικού έργου στο οποίο αποσκοπεί αυτός που έχει την πνευματική του διεύθυνση. Είναι σύνηθες οι δημιουργοί των επιμέρους συμβολών να παραχωρούν στον αρχικό δικαιούχο του συλλογικού έργου τα περιουσιακής φύσεως δικαιώματα για την οικονομική εκμετάλλευση του έργου από αυτόν, διατηρώντας όμως πάντα τις ηθικές εξουσίες τους, όπως για παράδειγμα την αξίωση αναφοράς του ονόματός τους στο έργο. Η άσκηση όμως των ηθικών εξουσιών περιορίζεται αναπόφευκτα, λόγω της φύσεως του συλλογικού έργου, το οποίο προϋποθέτει συγχώνευση της κάθε συμβολής στο όλο. Για το λόγο αυτό είναι δυνατός ο περιορισμός τους τόσο βάσει συναινέσεως, όσο και στο πλαίσιο των αρχών της καλής πίστης. Ειδικά η δυνατότητα άσκησης της εξουσίας δημοσίευσης χάνεται.

Τι συμβαίνει λοιπόν σε περίπτωση προσβολής κάποιας από τις ηθικές εξουσίες ενός συλλογικού έργου; Ποιός νομιμοποιείται να επικαλεσθεί την προσβολή; Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη σε περίπτωση προσβολής έστω και ενός μόνο τμήματος του συλλογικού έργου, θεωρείται ότι υπάρχει προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας όχι μόνο επί της αυτοτελούς συμβολής αλλά και επί του συλλογικού έργου ως συνόλου (καθώς πρόκειται για ένα έργο) και επομένως τα δικαιώματα από την προσβολή μπορεί να τα επικαλεστεί, εκτός από το δημιουργό του τμήματος που προσβάλλεται και ο συντονιστής και δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του συλλογικού έργου.

Συνοψίζοντας την μακροσκελή αυτή ανάλυση της συγγραφέως αναφορά γίνεται στην περίπτωση των σύνθετων έργων. Όπως προκύπτει από την τρίτη (3η) παρ. του άρθρ. 7 του νόμου 2121/1993, σύνθετα είναι τα έργα τα οποία απαρτίζονται από τμήματα που έχουν δημιουργηθεί χωριστά, ήτοι από δύο ή περισσότερα αυτοτελή έργα τα οποία τίθενται υπό κοινή εκμετάλλευση και οι δημιουργοί των τμημάτων-έργων αυτών είναι αφενός αρχικοί συνδικαιούχοι των δικαιωμάτων επί του σύνθετου έργου και συγχρόνως έκαστος αυτών, είναι αποκλειστικός αρχικός δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί του δικού του τμήματος-αυτοτελούς έργου του, εφόσον αυτό είναι δεκτικό χωριστής

εκμετάλλευσης.

Στην κατηγορία του σύνθετου έργου υπάρχει μη γνήσια πλειονότητα δημιουργών με την έννοια ότι πρόκειται στην πραγματικότητα για πλειονότητα έργων. Εν προκειμένω σε αντίθεση με τα έργα συνεργασίας απουσιάζει η αμεσότητα της σύμπραξης και η συνδημιουργία κάτω από μια κοινή ιδέα και κοινό σκοπό και επίσης σε αντίθεση με τα συλλογικά έργα εδώ δεν υπάρχει συντονιστής. Δεν υπάρχει συνδημιουργία ενός έργου, αλλά συνένωση περισσότερων αυτοτελών έργων με την οποία δημιουργείται ένα νέο έργο, διαφορετικό από τα τμήματά του. Ο χρόνος της συνένωσης δεν αποτελεί εδώ την αφετηρία της γέννησης ενός νέου δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά την αφετηρία της κοινής οικονομικής εκμετάλλευσης. Πράγματι το βασικότερο κίνητρο για την συνένωση των επιμέρους έργων και τη δημιουργία ενός σύνθετου έργου αποτελεί η επιθυμία κοινής και αποτελεσματικότερης οικονομικής εκμετάλλευσης.

Ένα σύνθετο έργο δημιουργείται με την συνένωση τμημάτων ή έργων τα οποία μπορεί να είναι είτε διαφορετικού είδους (πχ διδακτικό βιβλίο με κείμενα και εικόνες ή τραγούδι με στίχους και μουσική) ή του ίδιου είδους (πχ βιβλίο το οποίο αποτελείται από δύο μέρη, κάθε ένα εκ των οποίων γράφτηκε από διαφορετικό πρόσωπο). Επίσης μπορεί να είναι και δημιούργημα ακόμη και ενός και μόνο προσώπου στην περίπτωση που το ίδιο πρόσωπο έχει δημιουργήσει τα επιμέρους έργα τα οποία συνενώνονται (λχ όπερα με μουσική και κείμενο του ίδιου δημιουργού ή μουσικοσυνθέτης που έχει γράψει και τους στίχους του τραγουδιού). Χαρακτηριστικά παραδείγματα σύνθετων έργων είναι τα τραγούδια (συνένωση μουσικής σύνθεσης -μουσικό έργο- και στίχων - έργο του λόγου-), τα μελοποιημένα ποιήματα, τα θεατρικά έργα και η όπερα (συνένωση μουσικής και κειμένου και εικαστικής τέχνης, λχ με την κατασκευή κουστουμιών και σκηνικών ή και χορογραφίας), τα εικονογραφημένα βιβλία, το μπαλέτο (συνένωση μουσικής, χορογραφίας), τα σχολικά βιβλία και τα κόμικς (ως συνενώσεις κειμένου και απεικονίσεων-σκιτσών), το ψηφιακό έργο πολυμέσων (multimedia ως συνένωση κειμένου, εικόνας και ήχου λχ video games) κ.α.

Είναι σαφές εκ των ως άνω ότι τα επιμέρους τμήματα-έργα εξακολουθούν να είναι ανεξάρτητα δημιουργήματα και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτά κρίνονται μεμονωμένα, χωρίς να δημιουργείται ένα κοινό, ενιαίο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του σύνθετου

έργου, στο οποίο οι δημιουργοί των αυτοτελών έργων-τμημάτων είναι συνδικαιούχοι. Κάθε δημιουργός τμήματος του σύνθετου έργου (ελλείπει αντίθετης συμφωνίας) είναι αποκλειστικός δικαιούχος όλων των δικαιωμάτων (άρα και των ηθικών) επί του αυτοτελούς έργου του και μπορεί να τα επικαλεστεί σε κάθε περίπτωση προσβολής τους, εφόσον πρόκειται για προστατευτέο έργο κατά το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Μεταξύ άλλων είναι επομένως και δικαιούχος του δικαιώματος χωριστής εκμετάλλευσης. Σύμφωνα με τον νόμο η εξουσία αυτή εξαρτάται από το εάν το τμήμα είναι «δεκτικό χωριστής εκμετάλλευσης». Είναι τέλος αυτονόητο ότι ο δημιουργός του κάθε τμήματος δεν αποκτά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των υπολοίπων τμημάτων-έργων.

Όσον αφορά τον νομικό χαρακτήρα της σχέσης των συνδικαιούχων σύνθετου έργου, όπως γίνεται δεκτό από τη φύση της είναι αυτός της αστικής εταιρίας (άρθρ. 741 επ. ΑΚ), όπου οι συμμετέχοντές της και δημιουργοί των επιμέρους τμημάτων συμφωνούν την από κοινού οικονομική εκμετάλλευση του σύνθετου έργου τους. Οι σχέσεις των συνδικαιούχων ρυθμίζονται συμβατικά και απαιτείται για την σύναψη της σύμβασης έγκυρη δήλωση βουλήσεως για κοινή εκμετάλλευση του σύνθετου έργου. Οι διατάξεις της αστικής εταιρίας βρίσκουν εφαρμογή μόνο αναλογικά εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη πρόβλεψη στην ειδική νομοθεσία της πνευματικής ιδιοκτησίας και εφόσον δεν αντίκειται στο περιεχόμενο και τον σκοπό της εκάστοτε σύμβασης. Δεδομένου κατά τα ως άνω του νομικού χαρακτήρα της σχέσης των συνδικαιούχων ως αστικής εταιρίας, σε περίπτωση που δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία (άρθρ. 748 ΑΚ) η συμμετοχή αυτών στην κοινή οικονομική εκμετάλλευση γίνεται κατά ίσα μέρη (άρθρ. 763 ΑΚ).

Να σημειωθεί όμως, ότι στην περίπτωση που δεν υπάρχει μεταξύ των συνδικαιούχων του σύνθετου έργου συμβατικός δεσμός (τυπική ή άτυπη σύμβαση), σύμφωνα με την κρατούσα άποψη και με βάση την ρητή νομοθετική επιλογή εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις για την κοινωνία δικαιώματος (άρθρ. 785- 805 ΑΚ) επίσης στο μέτρο που δεν έρχονται σε αντίθεση με την ειδική νομοθεσία της πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και την ιδιομορφία την οποία παρουσιάζει η κοινωνία δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή σύμφωνα με το νόμιμο μαχητό τεκμήριο του άρθρ. 785 εδ. β' ΑΚ, αν δεν ρυθμίζεται διαφορετικά, τα ιδανικά μερίδια των κοινωνιών είναι ίσα

μεταξύ

τους.

Ο κάθε συνδικαιούχος με την συμμετοχή του σε αυτή την «αστική εταιρία» με σκοπό την συνένωση του έργου του με άλλα και την κοινή, καλύτερη οικονομική αξιοποίηση τους, ουσιαστικά αποδέχεται έναν κάποιον περιορισμό των ηθικών εξουσιών του. Αν και οι ηθικές εξουσίες του συνεχίζουν να υπάρχουν σχετικά με το έργο του και μπορούν να ασκηθούν ατομικά, εντούτοις εν γένει το ηθικό του δικαίωμα θα πρέπει να προσαρμοστεί στη φύση του σύνθετου έργου (ακόμη και να περιοριστεί ανάλογα) και η άσκηση των επιμέρους εξουσιών να μη γίνεται καταχρηστικά, επηρεάζοντας αρνητικά την οικονομική εκμετάλλευση του σύνθετου έργου.

Ειδικότερα όσον αφορά την εξουσία δημοσίευσης, η σχετική απόφαση λαμβάνεται από τους συνδικαιούχους ως αστική εταιρία ανάλογα και με τα οριζόμενα στην μεταξύ τους σύμβαση είτε από κοινού είτε με πλειοψηφία. Επίσης στα πλαίσια ενός σύνθετου έργου διαπιστώνεται ότι πολλές φορές είναι αναγκαίος ο περιορισμός της εξουσίας διατήρησης της ακεραιότητας κάποιου τμήματος του έργου, όπως όταν για την καλύτερη δυνατή οικονομική αξιοποίηση του έργου επιβάλλονται ορισμένες τροποποιήσεις και αλλαγές αυτών.

Τέλος σε περίπτωση προσβολής του ηθικού δικαιώματος επί σύνθετου έργου (για την εκμετάλλευση του οποίου υπάρχει σχετική σύμβαση), οι συνδικαιούχοι πρέπει να ασκήσουν από κοινού τις σχετικές αξιώσεις, ενώ σύμφωνα με το άρθρ. 751 ΑΚ εξαιρετικά και συγκεκριμένα σε περίπτωση ανάγκης λήψης επείγοντος μέτρου από την παράλειψη του οποίου απειλείται σοβαρή ζημία, εν όψει της προσβολής του ηθικού δικαιώματος, ο καθένας εκ των συνδικαιούχων μπορεί να ασκήσει μόνος του τις σχετικές αξιώσεις στο όνομα όλων των συνδικαιούχων, χωρίς να έχει λάβει προηγουμένως την συναίνεσή τους.

2.2 Το περιουσιακό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού

Οι περιουσιακές εξουσίες που παρέχει το δίκαιο στον δημιουργό έχουν ως αντικείμενο την οικονομική εκμετάλλευση του έργου. Κατ' αρχάς πρόκειται για αποκλειστικές εξουσίες, ήτοι εξουσίες του δικαιούχου να επιτρέπει ή να απαγορεύει την εκμετάλλευση του έργου.

Τέτοιες εξουσίες συγκροτούν το **απόλυτο** και **αποκλειστικό περιουσιακό δικαίωμα** της πνευματικής ιδιοκτησίας, δικαίωμα όχι απλώς στρεφόμενο έναντι πάντων (*erga omnes* ως εκ του απολύτου χαρακτήρος του), αλλά και ικανό (ως εκ του αποκλειστικού χαρακτήρος του) να αποκλείσει την εκμετάλλευση του έργου εκ μέρους τρίτων δια μέσου αγωγής πάυσεως της και παράλειψής της στο μέλλον. Πέρα όμως από αυτές ο νόμος αναγνωρίζει σε κάποιες περιπτώσεις στον δικαιούχο και ήσσονες εξουσίες, όπως τα δικαιώματα **παρακολούθησης** και **εύλογης αμοιβής**, ήτοι **πραγματοπαγείς** χρηματικές **αξιώσεις** λόγω μη αδειοδοτημένης από τον δικαιούχο εκμεταλλεύσεώς του (του έργου). Τα δικαιώματα αυτά διαφέρουν εννοιολογικώς από το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας, διότι είναι μεν απολύτου χαρακτήρος –αφού στρέφονται κατά οποιουδήποτε εκμεταλλευτή του έργου–, αλλά **όχι και αποκλειστικά**, δηλαδή δεν παρέχουν στον δικαιούχο την εξουσία να απαγορεύσει την επίμαχη μορφή εκμεταλλεύσεως που αυτά αφορούν.

Επίκεντρο του αποκλειστικού περιουσιακού δικαιώματος αποτελεί η οικονομική εκμετάλλευση του έργου, αυτή που προορίζεται να προσπορίσει οικονομικό όφελος στον φορέα του. Ως εκ τούτου συνήθη στοιχεία κάθε εκμετάλλευσης είναι ο κερδοσκοπικός σκοπός και η προσφορά του έργου προς το κοινό. Όντως η οικονομική εκμετάλλευση του έργου πραγματοποιείται προεχόντως με επαχθείς συμβάσεις σχετιζόμενες με αυτό π.χ. πώληση αντιτύπων του βιβλίου, εκμίσθωση DVDs, αλλά και με πράξεις εκτελεστικές τέτοιων συμβάσεων π.χ. ηχογράφηση συναυλιών, μετάδοση ή αναμετάδοση οπτικοακουστικών έργων από την τηλεόραση κ.τ.τ. Μολαταύτα δεν αποκλείεται το δικαίωμα να προσβάλλεται και με χαριστικές πράξεις (π.χ. uploading μουσικών κομματιών στο διαδίκτυο, ήτοι διάθεση τους δωρεάν στο κοινό χωρίς την άδεια του δικαιούχου), ακόμη και χωρίς καταβολή αντιτίμου [51]. Συμπερασματικά, ο κερδοσκοπικός σκοπός δεν είναι μεν αναγκαίο στοιχείο της εκμεταλλεύσεως, αλλά είναι κατ' αρχήν ικανό. Όταν συντρέχει, τότε τεκμαίρεται ότι πρόκειται για πράξη εκμεταλλεύσεως [52]. Από την άλλη, κρίσιμη για την υπαγωγή μιας πράξης στην έννοια της εκμετάλλευσης ενός άυλου έργου δεν είναι τόσο η (επαχθής ή μη) αιτία αυτής, αλλά ο ανταγωνιστικός χαρακτήρας της, το αν δηλαδή αυτή προορίζεται να επηρεάσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του δικαιούχου έναντι των άλλων περί το έργο του εφόσον γίνεται προς το κοινό, δηλαδή καταρχήν δεν είναι ιδιωτική. Η έννοια του κοινού, τείνει να

συλλαμβάνεται ενιαία ανά διάφορες μορφές εξουσιών εκμετάλλευσης του έργου [53]. Σαν τέτοιο νοείται κατά την νομολογία του ΔΕΕ, αλλά και των εθνικών δικαστηρίων [54] αόριστος αριθμός – και πάντως αρκετά μεγάλος- δυνητικών αποδεκτών, κατά δε τη διατύπωση του άρθρ. 3 παρ.2 Ν. 2121/1993 «κύκλος προσώπων ευρύτερος από την οικογένεια ή το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον», ανεξαρτήτως γεωγραφικής απόστασης μεταξύ τους, ήτοι πρόσωπα χαρακτηριζόμενα από έλλειψη προσωπικού δεσμού. Αντίθετα δεν συνιστά περιεχόμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ούτε λοιπόν και προσβολή της οποιαδήποτε χρήση ή απόλαυση του έργου δεν συνέχεται με προσφορά του προς το κοινό, π.χ. η δωρεά ή η πώληση ενός αντιτύπου του βιβλίου ή ενός πίνακα μεταξύ φίλων, η εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού από τα μέλη μιας συντροφιάς σε μία οικογενειακή συνεστίαση κ.ο.κ. Τέτοιες καθαρά ιδιωτικές συμπεριφορές δεν διακυβεύουν την οικονομική εκμετάλλευση του έργου. Σε κάθε περίπτωση το κοινό νοείται και οριοθετείται ανά μορφή εκμεταλλεύσεως του έργου, ήτοι κατά βάσιν ανά τεχνικό μέσο αυτής (π.χ. τηλεόραση, ραδιόφωνο, διαδίκτυο) [55] και άρα ανά τις μορφές εκμετάλλευσης που διακρίνει ο νόμος στο άρθρ. 3 παρ. 1^α-θ' Ν. 2121/1993. Η απεύθυνση προς το κοινό μπορεί να επιχειρηθεί με διάφορους τρόπους. Συναφώς παρατηρείται εύστοχα ότι τόσο επί ενσώματης, όσο και επί ασώματης εκμετάλλευσης η απεύθυνση στο κοινό μπορεί να επιχειρείται με δύο τρόπους: γενικώς, με την ανάρτηση της πρόσκλησης προς χρήση του έργου σε δημοσίως προσβάσιμο σημείο, π.χ. δημοσίευση διαφήμισης σε εφημερίδες, ελεύθερες ιστοσελίδες ή ειδικώς στην σφαίρα εξουσίας του καθενός από τους σκοπούμενους πελάτες, π.χ. με ατομικό mail, τηλεφώνημα, επίσκεψη ή επιστολή. Η πρώτη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν απλή θέση του έργου στη διάθεση του κοινού, ενώ η δεύτερη προσφορά. Επιπλέον, εκμετάλλευση αποτελεί και μόνη η διαφήμιση του, ανεξάρτητα από την ανταπόκριση εκείνου στον οποίο απευθύνεται [56], δηλαδή ακόμη και αν δεν συναφθεί ποτέ η σκοπούμενη από τον εκμεταλλευτή επαχθής σύμβαση. Στην εκμετάλλευση του έργου υπάγονται επίσης και οι προπαρασκευαστικές πράξεις αυτής, στο μέτρο που την επηρεάζουν και επομένως μόνον ο δικαιούχος αυτού νομιμοποιείται να προβαίνει σε αυτές. Έτσι δικαιολογεί προβληματισμό, το «κατέβασμα» (downloading) ενός οπτικοακουστικού έργου με το σύστημα p2p από το διαδίκτυο, αν και συνιστά καταρχήν ιδιωτική χρήση. Ο λόγος είναι διττός. Αφενός επειδή

έτσι νομιμοποιείται ο «κλεπταποδόχος» του, αφετέρου επειδή η εγγραφή του έργου σε μέσο της επιλογής του downloader, H/Y, usb, zip κ.τ.τ διευκολύνει την περαιτέρω αναπαραγωγή του χωρίς την άδεια του δικαιούχου του. Αξίζει να προστεθεί πως το ΔΕΕ αντιλαμβάνεται ως εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας απεύθυνσης την πλήρη επίγνωση και αποδοχή των συνεπειών της από αυτόν που την ενεργεί, ήτοι εν τέλει το ότι αυτή απευθύνεται στο κοινό σύμφωνα με την υποκειμενική θέληση του παρουσιάζοντος [57].

Το άρθρ. 3 απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες που απαρτίζουν το περιουσιακό δικαίωμα και αντιστοιχούν στους βασικούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου. Ειδικότερα, το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει: α) την εγγραφή και την αναπαραγωγή του έργου με κάθε μέσο, β) την μετάφραση, γ) τη διασκευή, προσαρμογή ή άλλες μετατροπές του έργου, δ) τη θέση σε κυκλοφορία του πρωτοτύπου ή αντίτυπων του έργου με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό, ε) την παρουσίαση του έργου στο κοινό, στ) τη δημοσία εκτέλεση, ζ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή αναμετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο και η) την εισαγωγή ορισμένων αντιτύπων του έργου [58].

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει κάθε δημόσια χρήση του έργου του, κρατώντας ουσιαστικά για τον εαυτό του την αξίωση αμοιβής μέσω της εμπορικής εκμετάλλευσής του. Ωστόσο, το περιουσιακό δικαίωμα χωρίζεται κι αυτό με την σειρά του σε επιμέρους εξουσίες. Η διάκριση αυτή είναι σημαντική, γιατί ο νόμος επιτρέπει ρητά τη χωριστή εκμετάλλευση κάθε μιας από τις εξουσίες αυτές. Ο δημιουργός μπορεί συνεπώς να μεταβιβάσει ή να παραχωρήσει άδεια εκμετάλλευσης μόνο για μία ή για κάποιες από αυτές τις εξουσίες, κρατώντας τις άλλες για τον εαυτό του ή παραχωρώντας τις σε άλλους [59]. Οι κυρίως επιμέρους εξουσίες (τρόποι εκμετάλλευσης) είναι [60]:

Η εξουσία εγγραφής. Το δικαίωμα δηλαδή για την πρώτη ενσωμάτωση - εγγραφή του έργου πάνω σε υλικό φορέα που αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση και βάση για την περαιτέρω αναπαραγωγή του (π.χ. το δικαίωμα να εγγραφεί μια μουσική σύνθεση σε ένα cd) (Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020),

Η εξουσία αναπαραγωγής. Δηλαδή η παραγωγή ενός ή περισσοτέρων αντιτύπων του π.χ. φωτοτυπίες, αντιγραφή cd, εκτύπωση, αντιγραφή έργων ζωγραφικής, η φόρτωση (uploading) και το κατέβασμα (downloading) έργων στο διαδίκτυο, η αποθήκευση του έργου στον υπολογιστή του χρήστη, κ.τ.λ. (Colston, 1999; WIPO, 2003, 2016; Berti, 2009; Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Όπως αναφέρει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας (WIPO) (2016), το δικαίωμα των κατόχων πνευματικών δικαιωμάτων να εμποδίζουν τους άλλους να κάνουν αντίγραφα των έργων τους χωρίς άδεια είναι το πιο βασικό δικαίωμα που προστατεύεται από την νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων ειδικά την στιγμή που σε ένα διαδικτυακό και ψηφιακό περιβάλλον σχεδόν όλες οι πράξεις περιλαμβάνουν και δράσεις αναπαραγωγής. Η αναπαραγωγή αναφέρεται σε οποιαδήποτε δραστηριότητα οδηγεί σε πολλαπλασιασμό του έργου. Το δικαίωμα αναπαραγωγής, είτε πρόκειται για την αναπαραγωγή βιβλίων από έναν εκδότη είτε για την παραγωγή από δισκογραφικούς παραγωγούς δίσκων που περιέχουν μουσικά έργα, αποτελεί την νομική βάση για πολλές μορφές εκμετάλλευσης προστατευόμενων έργων (WIPO, 2016). Σε κάθε περίπτωση αναπαραγωγής ενδιαφέρει i) ο σκοπός της αναπαραγωγής, ώστε να ελεγχθεί εάν εμπίπτει στους περιορισμούς του δικαιώματος, εάν δηλαδή πρόκειται για πράξη η οποία μπορεί να γίνει ακόμη και χωρίς την άδεια του δικαιούχου, ii) το ποσοστό του έργου που αναπαράγεται, ώστε να φανεί εάν αυτό ενέχει πρωτοτυπία και κατά συνέπεια εάν αφορά σε προστατευόμενο έργο ή όχι, iii) εάν είναι προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή, έχει την έννοια ότι στο διαδίκτυο υπάρχουν αναπαραγωγές που δεν έχουν σκοπό την παραγωγή μόνιμου αντιγράφου, αλλά στη δημιουργία μη ορατού αντιγράφου (προσωρινού) στην μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή, iv) εάν αναπαράγεται το σύνολο ή ένα μέρος του έργου, v) το μέσο ή ο τρόπος της αναπαραγωγής, και vi) εάν η αντιγραφή είναι άμεση ή έμμεση, εσκεμμένη ή όχι (Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2013β; Τσώλης, 2015; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020),

Η εξουσία δημιουργίας παράγωγου έργου. Δηλαδή η μετάφραση, η προσαρμογή, η διασκευή ή άλλη μετατροπή του έργου σε σχέση με τη δημόσια χρήση του. Συνεπώς αν κάποιος μεταφράσει για ιδιωτική του χρήση ένα έργο, δεν χρειάζεται την άδεια του δημιουργού (Colston,

1999; WIPO, 2003, 2016; Berti, 2009; Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Η μετάφραση ή η προσαρμογή ενός έργου που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα η οποία μετατρέπει το αρχικό έργο σε ένα άλλο παραγόμενο έργο και άρα διαφορετικό από το αρχικό, απαιτεί επίσης άδεια από τον κάτοχο των δικαιωμάτων (WIPO, 2016; 41 Κοντοδημητροπούλου, 2018, αρ. 3, Ν 2121/1993, 2020). Ως μετάφραση νοείται η έκφραση ενός έργου σε γλώσσα διαφορετική από εκείνη της αρχικής του έκδοσης (WIPO, 2016). Στην μετάφραση περιλαμβάνεται κάθε είδους μεταφορά από μία γλώσσα σε άλλη, είτε είναι φυσική ή τεχνική, είτε είναι μετάφραση προγράμματος Η/Υ. Η ψηφιοποίηση δεν συνιστά μετάφραση δεδομένου ότι δεν υπάρχει γλώσσα (Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2013β). Η προσαρμογή γενικά εννοείται ως η τροποποίηση ενός έργου για τη δημιουργία ενός άλλου έργου, όπως για παράδειγμα η προσαρμογή ενός μυθιστορήματος για την παραγωγή μιας ταινίας ή η τροποποίηση ενός έργου για διαφορετικές συνθήκες εκμετάλλευσης, π.χ. την προσαρμογή ενός εγχειριδίου που γράφτηκε αρχικά για φοιτητές πανεπιστημίου ώστε να είναι κατανοητό για ενός χαμηλότερου μορφωτικού επίπεδου κοινό (WIPO, 2016). Σχετικά με τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή επιτρέπεται η οποιαδήποτε διασκευή είναι απαραίτητη για τη διόρθωση τυχόν σφαλμάτων (Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2013β).

Οι μεταφράσεις και οι προσαρμογές είναι οι ίδιες έργα προστατευμένα από πνευματικά δικαιώματα. Προκειμένου να δημοσιευτεί μια μετάφραση ή προσαρμογή ενός έργου, πρέπει να δοθεί άδεια τόσο από τον κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων του αρχικού έργου όσο και από τον κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων της μετάφρασης ή της προσαρμογής (WIPO, 2016). Μετάφραση δεν μπορεί να γίνει χωρίς την άδεια του δημιουργού αλλά μπορεί να γίνει μόνο για ιδιωτική χρήση του μεταφραστή (Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2013β).

Το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος προσαρμογής έχει αποτελέσει αντικείμενο σημαντικών συζητήσεων τα τελευταία χρόνια λόγω των πολύ μεγάλων δυνατοτήτων προσαρμογής και μετατροπής των έργων σε ψηφιακές μορφές (WIPO, 2016). Με τις ψηφιακές τεχνολογίες, οι χρήστες μπορούν εύκολα να χειριστούν κείμενο, ήχο και εικόνες για να

δημιουργήσουν περιεχόμενο που δημιουργείται από το χρήστη (user-generated content). Συχνά η βιβλιογραφία επικεντρώνεται στην επίτευξη της κατάλληλης ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων του δημιουργού να ελέγχει την ακεραιότητα ενός έργου επιτρέποντας τροποποιήσεις και των δικαιωμάτων των χρηστών να πραγματοποιούν αλλαγές που φαίνονται να αποτελούν μέρος μια φυσιολογικής χρήσης ενός έργου σε ψηφιακή μορφή. Ορισμένοι από τους προβληματισμούς περιστρέφονται γύρω από το αν απαιτείται άδεια από τον κάτοχο των δικαιωμάτων για τη δημιουργία νέων έργων που χρησιμοποιούν τμήματα προηγούμενων έργων (WIPO, 2016).

Η εξουσία διανομής που αφορά στην κυκλοφορία αντιτύπων του έργου π.χ. την πώλησή του έργου σε καταστήματα ή στο διαδίκτυο (Colston, 1999; WIPO, 2003, 2016; Berti, 2009; Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Πολλοί νόμοι περιλαμβάνουν το δικαίωμα να επιτρέπεται η διανομή αντιγράφων έργων. Το δικαίωμα αναπαραγωγής δεν θα είχε οικονομική αξία εάν οι κάτοχοι πνευματικών δικαιωμάτων δεν μπορούσαν να ελέγξουν τη διανομή αντιγράφων των έργων τους με την συγκατάθεσή τους. Το δικαίωμα διανομής συνήθως λήγει κατά την πρώτη πώληση ή μεταβίβαση κυριότητας ενός συγκεκριμένου φυσικού αντιγράφου. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι όταν ο κάτοχος πνευματικών δικαιωμάτων ενός βιβλίου πωλεί ή μεταβιβάζει την κυριότητα ενός αντιγράφου του βιβλίου, ο κάτοχος αυτού του αντιγράφου μπορεί να χαρίσει το βιβλίο ή ακόμα και να το μεταπωλήσει χωρίς την περαιτέρω άδεια του κατόχου των πνευματικών δικαιωμάτων (Τσώλης, 2015; WIPO, 2016).

Η εξουσία εισαγωγής αντιτύπων του έργου που παρήχθησαν στο εξωτερικό. Ορισμένοι νόμοι περί πνευματικών δικαιωμάτων περιλαμβάνουν το δικαίωμα ελέγχου εισαγωγής αντιγράφων του έργου που παρήχθησαν στο εξωτερικό ως μέσου για την αποτροπή της διάβρωσης της αρχής της εδαφικότητας των πνευματικών δικαιωμάτων, δηλαδή την προστασία των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται σε ένα κράτος και δεν εφαρμόζονται σε άλλο και ισχύουν μόνο για το κράτος που τα έχει αναγνωρίσει. Το δικαίωμα βασίζεται στην αρχή ότι τα νόμιμα οικονομικά συμφέροντα των κατόχων πνευματικών δικαιωμάτων θα

απειλούνταν εάν δεν ήταν σε θέση να ασκήσουν τα δικαιώματα αναπαραγωγής και διανομής τους σε μια εδαφική βάση (WIPO, 2016).

Η εξουσία εκμίσθωσης και δημόσιου δανεισμού. Η αγορά ενός αντιτύπου δεν δίνει το δικαίωμα στον κάτοχό του να το εκμισθώνει ή και να το δανείζει δημόσια χωρίς την άδεια του δημιουργού. Έτσι π.χ. τα καταστήματα που μισθώνουν ταινίες (video clubs) για να προβούν στην εκμίσθωση μιας ταινίας πρέπει να έχουν λάβει άδεια από τον δημιουργό (Colston, 1999; WIPO, 2003, 2016; Berti, 2009; Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Η εξουσία της δημόσιας εκτέλεσης. Δηλαδή κάθε εκτέλεση του έργου που το κάνει προσιτό σε έναν ευρύτερο κύκλο ανθρώπων όπως για παράδειγμα η μουσική στα καταστήματα, στα εστιατόρια, και σε άλλους δημόσιους χώρους (Καλλινίκου, 1995; Colston, 1999; WIPO, 2003, 2016; Berti, 2009; Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Μια δημόσια απόδοση του έργου θεωρείται οποιαδήποτε παρουσίαση του έργου σε τόπο όπου το κοινό είναι ή μπορεί να είναι παρόν στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο ή σε χώρο που δεν είναι ανοικτός στο κοινό, αλλά όπου υπάρχει παρουσία σημαντικού αριθμού ατόμων έξω από τον κύκλο π.χ. μιας οικογένειας και τους στενούς γνωστούς της (Καλλινίκου, 1995; Τσώλης, 2015; WIPO, 2016; αρ. 3(2), Ν. 2121/1993, 2020). Το δικαίωμα της δημόσιας απόδοσης παρέχει στον δημιουργό ή στον κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων του έργου το δικαίωμα για την παρουσίαση ζωντανών παραστάσεων ενός έργου, όπως ένα θεατρικό έργο ή μια συναυλία ορχήστρας σε μια αίθουσα συναυλιών. Η δημόσια απόδοση περιλαμβάνει επίσης την παρουσίαση μέσω μιας εγγραφής. Έτσι, ένα μουσικό έργο θεωρείται δημόσια απόδοση όταν η ηχογράφηση του έργου αυτού παίζεται μέσω ενισχυτικού εξοπλισμού, για παράδειγμα σε μια ντίσκο, αεροπλάνο ή εμπορικό κέντρο (WIPO, 2016).

Η εξουσία ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης δηλαδή για να προβληθεί μια ταινία στην τηλεόραση θα πρέπει να ληφθεί άδεια (Σταματούδη, 2013; Τσιαβός & Μπαλαούρας, 2014α; ΟΠΙ, 2019α; αρ. 3, Ν. 2121/1993, 2020).

Η εξουσία παρουσίας στο κοινό ενσυρμάτως ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο (μετάδοση του έργου μέσω διαδικτύου). Το δικαίωμα μετάδοσης καλύπτει την μετάδοση για τη δημόσια λήψη ήχων ή εικόνας και ήχου, είτε με ασύρματα μέσα είτε μέσω ραδιοφώνου, τηλεόρασης είτε μέσω δορυφόρου. Όταν ένα έργο μεταδίδεται στο κοινό, ένα σήμα διανέμεται με ενσύρματο ή ασύρματο μέσο για λήψη μόνο από άτομα που διαθέτουν τον απαραίτητο εξοπλισμό για την αποκωδικοποίηση του σήματος (WIPO, 2016).

Το περιουσιακό δικαίωμα περιλαμβάνει και **την εξουσία παρακολούθησης**. Το δικαίωμα αυτό αφορά στην κάθε μεταπώληση εικαστικού έργου τέχνης και συνίσταται σε ένα ποσοστό επί του εκάστοτε τιμήματος κάθε μεταπώλησης του εν λόγω έργου μετά την πρώτη μεταβίβασή του από το δημιουργό. Το ποσοστό αυτό καταβάλλεται από τον πωλητή στον δημιουργό ή στους 43 κληρονόμους του. Σκοπός του δικαιώματος είναι να λειτουργήσει εξισορροπητικά σε σχέση με κάποιες κοινωνικές αδικίες κατά τις οποίες ο άσημος αρχικά δημιουργός που πούλησε τα έργα του για ασήμαντα ποσά αναγνωρίζεται στην συνέχεια και κάποιοι τρίτοι λαμβάνουν υπέρογκα κέρδη από την μεταπώληση των ίδιων των έργων, χωρίς να μπορεί ο ίδιος ή οι κληρονόμοι του να επωφεληθούν αντίστοιχα (Σταματούδη, 2013). Ο λόγος για τον οποίο το δικαίωμα παρακολούθησης αφορά στα εικαστικά έργα και όχι σε άλλα έργα, σύμφωνα με την Σταματούδη (2013), είναι γιατί τα πρώτα αποτελούν πρωτότυπα έργα τέχνης ενώ τα υπόλοιπα έργα παράγονται σε πολλαπλά αντίτυπα με αποτέλεσμα οι δημιουργοί των τελευταίων να έχουν περισσότερες ευκαιρίες οικονομικής εκμετάλλευσης. Στην περίπτωση που κάποιος πραγματοποιεί ή χρησιμοποιεί οποιοδήποτε από τα παραπάνω δικαιώματα χωρίς την άδεια του δημιουργού ή του κατόχου των πνευματικών δικαιωμάτων, προσβάλλει το περιουσιακό δικαίωμα και συνεπώς φέρει ευθύνη για παραβίαση (Courtney, 2013; Σταματούδη, 2013).

Ένα έργο μπορεί να έχει περισσότερα από ένα πνευματικά δικαιώματα. Οι φωτογραφίες και άλλες εικόνες αποτελούν χωριστά έργα πνευματικής ιδιοκτησίας από τα λογοτεχνικά κείμενα σε ένα εικονογραφημένο βιβλίο. Ξεχωριστά πνευματικά δικαιώματα, υφίστανται στο κείμενο και τα σχέδια σε ένα χάρτη ή ένα διάγραμμα. Επίσης είναι δυνατή και περαιτέρω επικάλυψη. Όπως αναφέρει ο Colston (1999), κάθε

ένα από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι διαιρούμενο και μπορεί να παραχωρηθεί άδεια ή να ανατεθεί ξεχωριστά για διαφορετικούς χρόνους, τόπους και δραστηριότητες. Για παράδειγμα, τα γαλλικά, γερμανικά και ισπανικά δικαιώματα μετάφρασης σε ένα βιβλίο μπορούν να αντιμετωπιστούν χωριστά, με τα δικαιώματα προσαρμογής και μετάδοσης να ισχύουν για διαφορετική περίοδο κατά τη διάρκεια ισχύος των πνευματικών δικαιωμάτων.

Κεφ 3. Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού

3.1 Η φύση και το περιεχόμενο του ηθικού δικαιώματος

Σύμφωνα με το άρθρ. 1 παρ.1 του Ν.2121/1993, ο δημιουργός έχει –εκτός από τις περιουσιακές εξουσίες- και το ηθικό δικαίωμα πάνω στο έργο του (droit moral). Σαν τέτοιο νοείται αυτό που καθορά την προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού προς το έργο του [61]. Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού προέρχεται κι αυτό από την ανθρωπιστική αντίληψη για την πνευματική ιδιοκτησία και είναι άγνωστο (τουλάχιστον σε τέτοιο εύρος) στο αγγλοσαξωνικό σύστημα του **copyright**. Βασική παραδοχή είναι ότι ο δημιουργός έχει έναν ιδιαίτερο δεσμό με το δημιούργημά του πέρα από το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης. Το έργο αποτελεί εξωτερίκευση της προσωπικότητάς του. Το ηθικό δικαίωμα προστατεύει τον προσωπικό δεσμό του δημιουργού με το έργο του. Το ηθικό δικαίωμα, δηλαδή, έχει καθαρά προσωπικό χαρακτήρα ο οποίος πηγάζει και θεμελιώνεται στην αποτύπωση στοιχείων της προσωπικότητας του κάθε δημιουργού στο έργο του, όπως θα αναλυθεί παρακάτω [62]. Έχει και αυτό, όπως και το περιουσιακό δικαίωμα, επιμέρους εκφάνσεις.

Κύρια χαρακτηριστικά του ηθικού δικαιώματος είναι:1) το απόλυτο,2)το αποκλειστικό, 3) το απεριόριστο, 4) το αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων, 5) η συναίνεση του δημιουργού ως άσκησή του, 6) οι συμβατικοί περιορισμοί της άσκησής του, 7) το χρονικά περιορισμένο, 8) το κληρονομητό, 9) το ακατάσχετο και 10) η ανεξαρτησία του από το περιουσιακό δικαίωμα. Στην συνέχεια της εργασίας θα επιχειρηθεί μία συνοπτική παρουσίαση αυτών των ιδιοτήτων.

Ειδικότερα το ηθικό δικαίωμα, σε αντίθεση με το περιουσιακό δικαίωμα, χαρακτηρίζεται **αμεταβίβαστο** και ο δημιουργός **δεν μπορεί να παραιτηθεί** από αυτό. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρ. 12 παρ. 2 εδ. α' Ν.

2121/1993 σε συνδυασμό με το άρθρ. 4 παρ. 3 Ν. 2121/1993 θέτει την αρχή του αμεταβίβαστου του ηθικού δικαιώματος μεταξύ ζώντων [63]. Η θεμελιώδης αυτή αρχή του αμεταβίβαστου του ηθικού δικαιώματος θεμελιώθηκε αρχικά στις θεωρίες του φυσικού δικαίου, εξελίχθηκε όμως στην συνέχεια ανεξάρτητα από αυτές. Ο αμεταβίβαστος χαρακτήρας των ηθικών εξουσιών έχει επιπλέον τη βάση του στη σχέση ηθικού δικαιώματος με το δικαίωμα της προσωπικότητας. Το ηθικό δικαίωμα έχοντας ισχυρούς δεσμούς με τα προσωπικά δικαιώματα, παρόλο που σαφώς διακρίνεται από το δικαίωμα της προσωπικότητας, «δανείζεται» και ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του, όπως η προσωποπαγής ιδιότητα και η αδυναμία μεταβίβασης. Άλλωστε, η συνταγματική κατοχύρωση της ανθρώπινης αξίας ενδυναμώνει την αντίληψη του αστικού δικαίου πως το απαράβατο και το αναπαλλοτρίωτο αποτελούν ιδιότητες συνυφασμένες με το δικαίωμα επί της προσωπικότητας [64]. Ένα άλλο θεωρητικό υπόβαθρο του αμεταβίβαστου του ηθικού δικαιώματος, εκτός από την συγγένεια με το δικαίωμα της προσωπικότητας, είναι το είδος και η φύση των συμφερόντων που εμπλέκονται αλλά και ο ακατάλυτος δεσμός του δημιουργού με το έργο του, για το οποίο διατηρεί «εσαεί» την ηθική ευθύνη. Για αυτόν τον λόγο, άλλωστε, η μεταβίβαση του ηθικού δικαιώματος ως συνόλου αλλά και των επιμέρους ηθικών εξουσιών δεν μπορεί να γίνει δεκτή από την έννομη τάξη για λόγους δημόσιας τάξεως και ηθικής.

Όπως παρατηρεί στη διατριβή της η Μαρία-Δάφνη Θ. Παπαδοπούλου [65] μια ολοκληρωτική αποδοχή του αμεταβίβαστου θα οδηγούσε σε αδυναμία σύναψης πολλών συμβάσεων μεταβίβασης περιουσιακών εξουσιών. Και αυτό γιατί συχνά, αν όχι πάντα, οι μεταβιβάσεις περιουσιακών εξουσιών δεν είναι δυνατές χωρίς κάποια παραχώρηση ηθικών εξουσιών και ο δημιουργός πρέπει να συναινέσει σε ορισμένες προσβολές του ηθικού του δικαιώματος. Για παράδειγμα, η διασκευή ενός έργου από τρίτο πρόσωπο θα ήταν αδύνατη, αν δεν συνδυαζόταν με τον περιορισμό της ηθικής εξουσίας της ακεραιότητας του έργου, καθώς αυτή καθεαυτή η διασκευή ενός έργου επιφέρει αναπόφευκτα τροποποιήσεις σε αυτό και προσβάλλει την αντίστοιχη ηθική εξουσία. Κατά αυτόν τον τρόπο, θα ήταν αδύνατη η κατάρτιση πολλών και σημαντικών συμβάσεων εκμεταλλεύσεως έργου εις βάρος όχι μόνο του κοινωνικού συνόλου αλλά και του ίδιου του δημιουργού. Παράλληλα, επισημαίνει πως ενάντια σε μια τέτοια εκτεταμένη νομοθετική απαγόρευση των δικαιπραξιών αναφορικά με το ηθικό δικαίωμα συνηγορούν όχι μόνο οι επικρατούσες συναλλακτικές συνήθειες βέβαια αλλά και τα άρθρ. 14 και 16 Ν. 2121/1993, όπου στο πρώτο γίνεται αναφορά για τον απαραίτητο έγγραφο τύπο των δικαιπραξιών, που αφορούν την άσκηση του ηθικού δικαιώματος, ενώ

στο δεύτερο αναφέρεται πως με την συναίνεση ο δημιουργός μπορεί να ασκήσει το ηθικό του δικαίωμα και να επιτρέψει πράξεις που αλλιώς θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού του δικαιώματος. Από την άλλη δεν παραλείπει να σχολιάσει το γεγονός πως με την μεταβίβαση ο νέος δικαιούχος αποκτά δικαίωμα, που βασίζεται σε δικαίωμα άλλου (παράγωγη κτήση). Η μεταβίβαση δικαιώματος σαν έννοια περιλαμβάνεται στην απαλλοτρίωση (ή διάθεση) ενός δικαιώματος. Η απαλλοτρίωση ενός δικαιώματος επιφέρει την λύση του δεσμού μεταξύ δικαιούχου και δικαιώματος και μπορεί να συμβεί με διάφορους τρόπους: α) Με εκποίηση, δηλαδή με την μεταβίβαση ενός δικαιώματος με σύναψη συμβάσεως, β) με την επιβάρυνση, την σύσταση δηλαδή δικαιώματος με περιορισμένη έκταση, ενώ διατηρείται το κύριο δικαίωμα (συγγενής έννοια με αυτήν μπορούμε να θεωρήσουμε τους συμβατικούς περιορισμούς), γ) με την παραίτηση, με την οποία επέρχεται απόσβεση του δικαιώματος με τη βούληση του δικαιούχου, χωρίς να περιέρχεται σε άλλον καθώς και δ) με αποδυνάμωση του δικαιώματος. Ο νόμος στο άρθρ.12 παρ. 2 Ν. 2121/1993 απαγορεύει την συμβατική μεταβίβαση του ηθικού δικαιώματος σε άλλον. Έτσι, ενώ αποκλείεται η μεταβίβαση, επιτρέπεται η «επιβάρυνση» του ηθικού δικαιώματος με συμβατικούς περιορισμούς.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω ο δημιουργός **δεν μπορεί να παραιτηθεί** [66] από το ηθικό δικαίωμα ως απόρροια του χαρακτήρος του ως αμεταβίβαστου, καθώς ισχύουν οι ίδιες αρχές με την μεταβίβαση του, ήτοι: ο αδιάσπαστος πνευματικός δεσμός του δημιουργού με το έργο σημαίνει ταυτόχρονα την αδυναμία παραίτησης από το ηθικό δικαίωμα.

Συνοψίζοντας την ανάλυση της συγγραφέως προκύπτει το συμπέρασμα [67] πως το αμεταβίβαστο του ηθικού δικαιώματος δεν σημαίνει ότι η άσκηση των ηθικών εξουσιών δεν μπορεί να ρυθμισθεί με συμβατικές διατάξεις ή ακόμη και με την παροχή συναινέσεως, όπως ρυθμίζει το άρθρ. 16 Ν. 2121/1993. Αυτό το συμπέρασμα όχι μόνο θα ερχόταν σε σύγκρουση με την ιδιωτική αυτονομία του ατόμου αλλά και με τις υφιστάμενες πρακτικές ανάγκες και συνήθειες. Το αμεταβίβαστο λειτουργεί ως προστατευτική δικλείδα που καθορίζει τα όρια του σχετικού περιορισμού του ηθικού δικαιώματος αλλά σε καμιά περίπτωση σαν φραγμός. Η δυνατότητα αυτή του δημιουργού να περιορίζει την άσκησή του αλλά όχι και να μεταβιβάζει το ηθικό δικαίωμά του παραχωρεί μια οδό ελέγχου του έργου του από τους διαδόχους των περιουσιακών τους δικαιωμάτων επί αυτού.

Σε μία προσπάθεια προσέγγισης των χαρακτηριστικών του ηθικού δικαιώματος άξιο μνείας πως, το ηθικό δικαίωμα, σε αντίθεση με το περιουσιακό, **δε μεταφράζεται σε επιπλέον αμοιβή του δημιουργού, δεν εξαγοράζεται** ενώ διαρθρώνεται μάλιστα και ως **ανεξάρτητο** [68]

από το περιουσιακό του δικαίωμα [69]. Ο νομοθέτης ορίζει ρητά στο άρθρ. 4 παρ. 3 Ν.2121/1993 ότι το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό, και ότι παραμένει στο δημιουργό ακόμη και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος [70]. Ο διαχωρισμός αποσκοπεί μάλλον στο να τονίσει τη διαφορετική πορεία που ακολουθούν τα δικαιώματα στη μεταβίβαση. Ακόμα και αν μεταβιβασθεί το περιουσιακό δικαίωμα, ο δημιουργός διατηρεί πάντα το ηθικό, με τους όποιους περιορισμούς διατυπώθηκαν προηγουμένως, γεγονός που ο νόμος επιβεβαιώνει στο άρθρ. 12 Ν.2121/1993. Η αυτοτέλεια που χορηγείται από τον νομοθέτη στο ηθικό δικαίωμα είναι νομική και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και στο οικονομικό γίνεσθαι. Η σχέση ανάμεσα στις δύο αυτές συνιστάμενες του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας, το περιουσιακό και το ηθικό, δεν είναι τόσο εύκολο να χαρακτηριστεί και να μπει σε καλούπια. Ένας ξεκάθαρος και απόλυτος διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο είδη δικαιωμάτων δεν είναι δυνατός, καθώς η αξιοποίηση ενός πνευματικού έργου δεν εξυπηρετεί μόνο τα οικονομικά συμφέροντα του δημιουργού αλλά και τα πνευματικά και προσωπικά του συμφέροντα, όπως για παράδειγμα την επιθυμία του να κερδίσει φήμη και αναγνώριση. Μία καθαρά διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα δύο δικαιώματα είναι δύσκολο να ορισθεί.

Επιπλέον χαρακτηρίζεται **απεριόριστο** με την έννοια ότι καλύπτει κάθε εξουσία, που ανάγεται στην σχέση μεταξύ του δημιουργού και του έργου [71]. Επιπρόσθετα, το απεριόριστο σημαίνει ακόμα ότι το ηθικό δικαίωμα σε κανέναν άλλο περιορισμό δεν υπόκειται εκτός από εκείνους, οι οποίοι απορρέουν από μια θεμιτή σύμβαση και μέσα στα όρια αυτής [72] αλλά ως τέτοιο χαρακτηρίζεται γενικότερα το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Από την άλλη, ο χρονικός περιορισμός [73] που τίθεται στο δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας και στο ηθικό δικαίωμα οφείλεται σε μια κοινωνική σκοπιμότητα. Συγκεκριμένα δικαιολογείται λόγω της ανάγκης σε κάποια χρονική στιγμή το έργο να γίνει αγαθό πολιτιστικά ελεύθερο, κοινό κτήμα της ανθρωπότητας, που μπορεί ο καθένας ελεύθερα να το εκμεταλλευτεί. Εξάλλου, τα έργα της τέχνης και του λόγου έχουν έναν κατεξοχήν επικοινωνιακό σκοπό και μια ιδιαίτερη σημασία για την ανθρωπότητα, που υλοποιείται με τη χρήση των έργων από πολλούς και όχι μόνο από έναν. Ένας άλλος λόγος, που συνηγορεί στην περιορισμένη διάρκεια της πνευματικής ιδιοκτησίας, είναι η αποτροπή εξαφάνισης έργων λόγω της μη εκμετάλλευσής τους από τους δημιουργούς ή από τους κληρονόμους. Επιπλέον, η ελευθερία του ανταγωνισμού επιβάλλει την απελευθέρωση ενός αγαθού από την αποκλειστική εκμετάλλευση ενός ατόμου και την απόδοσή του στο κοινωνικό σύνολο. Η χρονικά περιορισμένη διάρκεια του δικαιώματος

της πνευματικής ιδιοκτησίας δικαιολογείται και λόγω του στενού προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του. Ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε μια διττή ρύθμιση για τη διάρκεια του ηθικού δικαιώματος που παίρνει στοιχεία και από τα δύο συστήματα, το περιορισμένο χρονικά και το απεριόριστο. Σύμφωνα με το άρθρ. 29 Ν. 2121/1993, η πνευματική ιδιοκτησία, δηλαδή τόσο το περιουσιακό όσο και το ηθικό δικαίωμα, διαρκεί όσο η ζωή του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του (post mortem auctoris). Παρόλα αυτά ο νόμος προβλέπει μια ιδιαίτερη ρύθμιση σχετικά με το ηθικό δικαίωμα στην δεύτερη παράγραφο του άρθρ. 29 Ν. 2121/1993. Η ρύθμιση αφορά τις ηθικές εξουσίες της αναγνώρισης της πατρότητας και της διατήρησης της ακεραιότητας σε έργο, που έχει περιέλθει στην κοινή περιουσία. Σύμφωνα με αυτήν, μετά την πάροδο των 70 ετών και την τυπική λήξη προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας γενικά και του ηθικού δικαιώματος ειδικότερα το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, καθίσταται αρμόδιο για την άσκηση αυτών των δύο ηθικών εξουσιών. Με αυτήν την ρύθμιση του δικαίου δημιουργείται ένα ιδιόρρυθμο διαρκές δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο σκοπός αυτής της ρύθμισης είναι η αποτροπή της αλλοίωσης του εθνικού πολιτισμού, ιδίως όσον αφορά έργα υψηλού πολιτιστικού χαρακτήρα. Παρόλο που υποστηρίζεται και η άποψη ότι η διάταξη έχει επεμβατικό και πατερναλιστικό χαρακτήρα, ο οποίος δεν συνάδει με τον σκοπό της πνευματικής ιδιοκτησίας, πρέπει να δεχθούμε ότι η προστασία της ακεραιότητας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι ένα υψηλό πνευματικό αγαθό, για το οποίο κρίνεται σκόπιμη η επεμβατική πρωτοβουλία της Πολιτείας.

Ο Ν. 2121/1993 χαρακτηρίζει το ηθικό δικαίωμα ως **αποκλειστικό** και **απόλυτο** [74]. Η αποκλειστικότητα του ηθικού δικαιώματος έγκειται στην άμεση και αποκλειστική εξουσία που έχει ο δημιουργός πάνω στο έργο του και που του επιτρέπει να είναι ο μοναδικός που θα αποφασίζει για την τύχη του, την εκμετάλλευση και την αξιοποίηση του [75]. Το ηθικό δικαίωμα είναι απόλυτο με την έννοια ότι ο δημιουργός μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμά του απέναντι σε όλους και όχι μόνο έναντι του αντισυμβαλλομένου του και μπορεί να αποκλείει δραστηριότητες που θίγουν το περιεχόμενό του [76] αλλά και να αποκλείει δραστηριότητες, που θίγουν το πνευματικό του έργο [77].

Διευκρινίζεται πως το ελληνικό δίκαιο πάντοτε σε αντίθεση με το αγγλοσαξωνικό και αμερικανικό δίκαιο αναγνώριζε και προστάτευε επαρκώς το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού στον κλάδο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η παλαιά νομοθεσία δεν περιελάμβανε μεν κάποια γενική διάταξη που να προστάτευε συγκεκριμένα το ηθικό δικαίωμα, υπήρχαν όμως πλείστες διατάξεις που προστάτευαν ειδικότερες εξουσίες του,

όπως εν παραδείγματι, το άρθρο 15 του Ν. 2387/1920, το άρθρ. 9 στοιχείο 2 του Ν. ΓΥΠΓ/1909 και το άρθρ. 5 του Ν. 988/1943. Οι ρυθμίσεις αυτές συμπληρώνονταν με το άρθρ. 6 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης -Παρισιού, καθώς και με το άρθρ. 57 ΑΚ περί προστασίας της προσωπικότητας. Ως προς το τελευταίο σημείο είναι γνωστή η άποψη που είχε επικρατήσει παλαιότερα και υπό το καθεστώς του προϊσχύοντος δικαίου πως το ηθικό δικαίωμα αποτελούσε εκδήλωση του γενικότερου δικαιώματος της προσωπικότητας, ενώ αντίθετα με τον ισχύοντα νόμο αποτελεί αυτόνομο στοιχείο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ωστόσο για την προαναφερθείσα προβληματική θα γίνει αναφορά εκτενώς στην συνέχεια [78].

Επεκτείνοντας την ανάλυση των ιδιοτήτων του ηθικού δικαιώματος δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος σε έναν βασικό τρόπο άσκησης των ηθικών δικαιωμάτων που είναι η **συναίνεση του δημιουργού**. Η συναίνεση του άρθρ. 16 Ν. 2121/1993 δεσμεύει τον δημιουργό απέναντι σε πράξεις ή σε παραλείψεις, που χωρίς αυτήν θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος. Ο νομοθέτης χαρακτηρίζει την συναίνεση, ακόμη και στον τίτλο του άρθρου, σαν τρόπο άσκησης του ηθικού δικαιώματος και την αντιπαραβάλλει με άλλους τρόπους άσκησης [79]. Η δυνατότητα άσκησης ή όχι μιας ηθικής εξουσίας εκ μέρους του δημιουργού αποτελεί εκδήλωση της αυτονομίας της βούλησης του συναινούντος δημιουργού [80]. Ως προς την νομική φύση της συναίνεσης [81] κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί πως ο νομοθέτης επιφύλαξε ιδιαίτερη ρύθμιση για την συναίνεση στα πλαίσια της προσβολής του ηθικού δικαιώματος και δεν αρκέστηκε στην εφαρμογή της γενικής αρχής της συναίνεσης σαν λόγο άρσης του παράνομου χαρακτήρα της πράξης, αποδεκτής από το νόμο και τη θεωρία, πιθανόν για να κατοχυρώσει και να επιβεβαιώσει κατηγορηματικά τη δυνατότητα εφαρμογής της και στην πνευματική ιδιοκτησία. Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, η συναίνεση του παθόντος είναι ανεκτή από τα χρηστά ήθη για προσβολή των υλικών αγαθών, ενώ κατά κανόνα είναι αντίθετη για προσβολή αγαθών, που απορρέουν από την προσωπικότητα, ιδιαίτερα όταν είναι έντονη, όπως, για παράδειγμα, η υπέρμετρη δέσμευση ελευθερίας (άρθρ. 179 ΑΚ). Η ρητή διάταξη του άρθρ. 16 Ν. 2121/1993 δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολιών για την εφαρμογή της συναίνεσης και στην προσβολή του ηθικού δικαιώματος, παρόλο που αφορά δικαίωμα συγγενές με αυτό της προσωπικότητας, ενώ βέβαια συνεχίζουν να υφίστανται τα όρια εγκυρότητας των χρηστών ηθών και της αντίθεσης στο νόμο. Όπως αναπτύσσει στη διατριβή της η συγγραφέας Μαρία-Δάφνη Θ. Παπαδοπούλου, αποτελώντας η συναίνεση του άρθρ. 16 Ν. 2121/1993 μια μορφή άρσης του παράνομου χαρακτήρα της πράξης, και ιδιαίτερα

συναίνεση του παθόντος, έχει την νομική φύση της οιονεί δικαιοπραξίας, μη απευθυντέας, και εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις περί δικαιοπραξιών. Ειδικότερα, εφαρμόζονται οι διατάξεις περί δικαιοπρακτικής ικανότητας (άρθρ. 127 επ. ΑΚ), ερμηνείας (άρθρ. 173 και 200 ΑΚ), ελαττωμάτων της βουλήσεως (άρθρ. 140 επ. ΑΚ) και ελλείψεως εξουσίας διαθέσεως (άρθρ. 175 επ. ΑΚ) ενώ συνοπτικά αναφέρει ότι οι προϋποθέσεις εγκυρότητας της παροχής της συναίνεσης είναι η ικανότητα διάκρισης, η σαφήνεια, η σοβαρότητα και η δεσμευτικότητα της δηλώσεως, η σαφής γνώση των περιστάσεων, η ανεπηρέαστη βούληση, τα περιθώρια αυτοδιάθεσης και η τήρηση των ηθών.

Όσον αφορά τους **συμβατικούς περιορισμούς του ηθικού δικαιώματος** [82] στα πλαίσια του ισχύοντος δικαίου αυτοί γίνονται δεκτοί από την ελληνική θεωρία [83] και τη νομολογία [84], σύμφωνα με την ερμηνεία της διατάξεως του άρθρ. 14 Ν.2121/1993. Πολλές μεταβιβάσεις περιουσιακών εξουσιών θα ήταν δίχως νόημα χωρίς την παραχώρηση κάποιων ηθικών εξουσιών και για αυτό επιτρέπεται στον δημιουργό να συναινεί αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες προσβολές του ηθικού δικαιώματός του. Άλλωστε, η μεταβίβαση από τον δημιουργό μιας περιουσιακής εξουσίας ή χορήγηση μιας άδειας εκμετάλλευσης επί του έργου του μπορεί εκ των πραγμάτων να τον περιορίζει στην άσκηση κάποιας ηθικής του εξουσίας, όπως για παράδειγμα στη χορήγηση άδειας διασκευής ενός έργου του ή στην σύναψη μιας εκδοτικής σύμβασης, με την οποία είναι αυτονόητο ότι ο δημιουργός αποδέχεται και κάποιες τροποποιήσεις, που προσβάλλουν μεν την ακεραιότητα του έργου του, επιβάλλονται δε από τον ίδιο τον σκοπό της μεταβίβασης. Συνεπώς, ο περιορισμός των ηθικών εξουσιών επιβάλλεται από τις πρακτικές ανάγκες. Ωστόσο, το πρόβλημα που γεννάται, αποδεχόμενοι την ύπαρξη των συμβατικών περιορισμών, είναι μέχρι ποιού βαθμού μπορούν να φθάσουν αυτοί οι συμβατικοί περιορισμοί σε συνδυασμό μάλιστα με την αρχή του αμεταβίβαστου του ηθικού δικαιώματος του άρθρ. 12 Ν. 2121/1993. Η ανεύρεση της εξισορροπητικής λειτουργίας της αρχής του αμεταβίβαστου στους συμβατικούς περιορισμούς είναι δύσκολο έργο, στο οποίο θα επιδοθούμε, προσπαθώντας να επιτύχουμε ένα δίκαιο και ασφαλές αποτέλεσμα.

Σύμφωνα με τα όσα παραπάνω λέχθησαν χρήσιμο θα ήταν να ειπωθεί πως καθίσταται δυσχερές έργο να προσδιορισθεί σαφώς ο βαθμός στον οποίο ο δημιουργός δύναται να παραχωρήσει ηθικές εξουσίες με άξονα το απαραβίαστο του «**σκληρού πυρήνα**» του ηθικού δικαιώματος, ο οποίος θα πρέπει να διατηρηθεί αναλλοίωτος μετά από όποιο συμβατικό περιορισμό μιας ηθικής εξουσίας, καθώς από αυτό

απορρέουν όλες οι υπόλοιπες εξουσίες. Πολλές θεωρίες προσπάθησαν να ερμηνεύσουν την έννοια του «σκληρού πυρήνα» ωστόσο κοινός τόπος όλων η διαπίστωση πως το μέγεθος του «σκληρού πυρήνα» του ηθικού δικαιώματος είναι σχετικό και καθώς δεν μπορεί να καθοριστεί με ακρίβεια εκ των προτέρων, προκύπτει από μια στάθμιση συμφερόντων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Στην στάθμιση αυτή σημαντικό ρόλο παίζουν το είδος, ο σκοπός και το επίπεδο του συγκεκριμένου έργου καθώς και οι σχετικές συνήθειες του κλάδου και ο σκοπός της συμβάσεως. Τα συμφέροντα δημόσιου χαρακτήρα λαμβάνονται και αυτά υπ' όψιν, ενώ δεν πρέπει να παραλειφθούν και οι πρακτικές ανάγκες. Ολοκληρώνοντας, την παρούσα υποενοότητα καταληκτικά θα μπορούσε να υποστηριχθεί η άποψη πως η θεωρία του «σκληρού πυρήνα» περνάει σταδιακά στο παρασκήνιο. Εξάλλου, σύμφωνα και με τις αρχές που διέπουν τη θεωρία «του σκοπού της μεταβίβασης», το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας έχει από τη φύση του την τάση να διατηρεί υπέρ του δημιουργού, όσα δικαιώματα δεν μεταβιβάζει ρητά ο δημιουργός και κάθε μεταβίβαση πρέπει να ερμηνεύεται στενώς. Παράλληλα, νέες θεωρίες έκαναν την εμφάνισή τους στη θεωρία και νομολογία και αποπειράνται να δώσουν μια πιο δίκαιη και ολοκληρωμένη λύση στο εν λόγω πρόβλημα. Μια πρώτη εξέλιξη παρουσιάστηκε με τη θεωρία του σκοπού της μεταβίβασης, η οποία συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε με τη θεωρία της προβλεψιμότητας.

Αναλύοντας τα χαρακτηριστικά και τη φύση του ηθικού δικαιώματος δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος στον **κληρονομητό** (βλ. σχετ. Ο κληρονομητός χαρακτήρας του ηθικού δικαιώματος συμβαδίζει και με τη ΔΣΒ, αφού αυτή ορίζει ότι το ηθικό δικαίωμα έχει διάρκεια ζωής όση και το περιουσιακό, 50 χρόνια μετά το θάνατό του, και άρα πρέπει να κληρονομείται για να καταστεί δυνατή η άσκησή του) **χαρακτήρα** αυτού τον οποίο ο ελληνικός νόμος αποτυπώνει στο άρθρ. 12 παρ. 2 εδ. β' Ν.2121/1993 το οποίο και ρυθμίζει την μοναδική δυνατότητα συνολικής μεταβίβασης του ηθικού δικαιώματος λόγω κληρονομικής διαδοχής. Στο άρθρο αυτό ορίζεται ότι το ηθικό δικαίωμα μετά το θάνατο του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους του, που δεν μπορούν να το ασκούν κατά τη βούλησή τους αλλά σύμφωνα με την τυχόν εκφρασμένη σχετική βούληση του δημιουργού. Το ηθικό δικαίωμα μπορεί να μεταβιβασθεί [85] στους κληρονόμους του με διαθήκη ή εξ αδιαθέτου, με αναγκαστική διαδοχή ή με κληροδοσία ή ακόμη μπορεί ο κληροδότης να ορίσει εκτελεστή διαθήκης ή να ορίσει τρόπο. Ο αποκτών κληρονόμος δεν χρειάζεται να προβεί σε αποδοχή της κληρονομιάς. Υποστηρίχθηκε και η άποψη ότι ο κληρονόμος δεν μπορεί να προβεί σε αποποίηση της κληρονομιάς αναφορικά με το ηθικό δικαίωμα, από την

στιγμή που αυτό είναι ανεπίδεκτο παραίτησης. Για την έννοια του κληρονόμου πρέπει να ανατρέξουμε στο κληρονομικό δίκαιο. Κληρονόμος μπορεί να είναι πρόσωπο όχι μόνο φυσικό αλλά και νομικό. Σύμφωνα με την αρχή του δημιουργού, νομικό πρόσωπο δεν μπορεί να αποτελεί πρωτογενώς δημιουργό πνευματικού έργου αλλά μπορεί να το κληρονομήσει αποκτώντας κατά αυτόν τον τρόπο παράγωγα την ιδιότητα του δικαιούχου της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η ρύθμιση που επιφυλάσσει ο νομοθέτης για το ηθικό δικαίωμα στην κληρονομική διαδοχή, κατ' αποτέλεσμα, παρουσιάζει ομοιότητες με το δικαίωμα επί της προσωπικότητας αλλά η ουσία δεν είναι η ίδια. Το δικαίωμα της προσωπικότητας σβήνει με το θάνατο του ατόμου, δεν κληρονομείται. Ορισμένα πρόσωπα και συγκεκριμένα, ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι του από διαθήκη (άρθρ. 57 παρ. 1 εδ. β' ΑΚ), αποκτούν δικό τους δικαίωμα, που έχει ως αντικείμενο την προστασία της μνήμης του θανόντος. Τα πρόσωπα αυτά θεωρούνται συνεχιστές της προσωπικότητας του δημιουργού ή τουλάχιστον πρόσωπα ικανά να υπερασπιστούν αυτόν τον δεσμό του δημιουργού με το έργο του. Το ηθικό δικαίωμα, από την άλλη μεριά, κληρονομείται αποκλειστικά στους καθολικούς διαδόχους του δημιουργού, και όχι στο σύνολο των προσώπων του άρθρ. 57 παρ. 1 εδ. β' ΑΚ, χωρίς να δημιουργείται ένα νέο ηθικό δικαίωμα στα πρόσωπά τους. Συνεπώς, ο καθολικός διάδοχος εισέρχεται εξ ολοκλήρου στην νομική θέση του δημιουργού ακόμη και αναφορικά με το ηθικό δικαίωμα. Οποιοσδήποτε συμβατικός περιορισμός του ηθικού δικαιώματος, η τυχόν άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης ή παραχώρηση της συναίνεσης του δημιουργού για κάποια πράξη ή παράλειψη δεσμεύει τους κληρονόμους. Εάν πάλι ο δημιουργός έχει εκφραστεί σχετικά με την άσκηση κάποιας ηθικής εξουσίας, η θέλησή του πρέπει να εισακουστεί από τους κληρονόμους, καθώς είναι δεσμευτική για αυτούς. Έτσι, αν ο δημιουργός είχε ρητώς αρνηθεί τη διασκευή του έργου του, δεν μπορούν οι κληρονόμοι του να την πραγματοποιήσουν. Σε αντίθεση με άλλα δίκαια, ο κληρονόμος οφείλει να σεβαστεί τις επιθυμίες του δημιουργού αναφορικά με το ηθικό του δικαίωμα επί του έργου, αν τέτοια επιθυμία έχει ρητά εκφραστεί από τον κληροδότη. Ωστόσο δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου πρόβλημα μπορεί να ανακύψει στην περίπτωση που ο δημιουργός εξέφρασε ρητώς μεν την άποψή του σχετικά με κάποια ηθική του εξουσία, οι κληρονόμοι του όμως δεν την τήρησαν.

Τέλος, λόγος οφείλει να γίνει και στο τελευταίο γνώρισμα του ηθικού δικαιώματος, δηλαδή στον **ακατάσχετο χαρακτήρα** αυτού [86]. Ο νομοθέτης θέλοντας να αποφύγει προβλήματα καθορίζει σαφώς ότι κατάσχεση γίνεται μόνο στο περιουσιακό δικαίωμα του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ρύθμιση είναι σύμφωνη με τις προϋποθέσεις

του νόμου, που ορίζει γενικώς πως είναι κατασχετό κάθε δικαίωμα που είναι περιουσιακό και μεταβιβάστο. Στην προκειμένη περίπτωση το ηθικό δικαίωμα είναι προσωποπαγές και από το νόμο αμεταβίβαστο (άρθρ. 12 παρ. 2 Ν. 2121/1993). Αβίαστα προκύπτει, συνεπώς, το συμπέρασμα πως το ηθικό δικαίωμα και οι συμπεριληφθείσες σε αυτό εξουσίες δεν υπόκεινται σε αναγκαστική εκτέλεση και είναι ακατάσχετες. Αδύνατο βέβαια να αποτελέσει αντικείμενο αναγκαστικής εκτέλεσης είναι και το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας σαν σύνολο, σαν ενιαία έννομη σχέση, καθώς αυτή είναι αμεταβίβαστη *inter vivos*, και επιπλέον περιλαμβάνεται σε αυτήν εκτός από το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα.

Μετά την αναλυτική περιγραφή της φύσεως και των κυριότερων χαρακτηριστικών που φέρει το ηθικό δικαίωμα λόγος θα γίνει στο επόμενο κεφάλαιο για τις επιμέρους εξουσίες από τις οποίες αυτό απαρτίζεται.

3.2 Οι εξουσίες του ηθικού δικαιώματος

Ο Ν. 2121/1993 καθιέρωσε το ηθικό δικαίωμα και του προσέδωσε μια αυτοτελή νομική υπόσταση με τη γενική ρήτρα του άρθρ. 1 παρ. 1, που χορηγεί μια ενιαία προστασία για όλες τις ηθικές εξουσίες του δημιουργού σε σχέση με το έργο του, ενώ στην συνέχεια το άρθρ. 4 Ν. 2121/1993 περιγράφει αναλυτικά τις ενδεικτικώς αναφερόμενες ηθικές εξουσίες του δημιουργού. Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης θέλει να εξασφαλίσει το ηθικό δικαίωμα με τις υφιστάμενες εξουσίες του αλλά και να παρέχει την απαιτούμενη ελαστικότητα, ώστε να ενσωματώσει στην προστασία του νέες ενδεχομένως ανακλύπτουσες εξουσίες. Όπως διευκρινίστηκε και παραπάνω το ηθικό δικαίωμα κατά το άρθρ. 1 παρ. 1 του Ν. 2121/1993 προστατεύει τον προσωπικό δεσμό του πνευματικού δημιουργού με το έργο του και απαρτίζεται από τις εξουσίες που αναφέρονται **ενδεικτικά** στο άρθρ. 4 Ν. 2121/1993. Ειδικότερα, πρόκειται για την εξουσία δημοσίευσης, την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας, την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, την εξουσία προσπέλασης και την εξουσία υπαναχώρησης που είναι γνωστή και ως εξουσία μετάνοιας. Από τις εξουσίες αυτές οι δύο τελευταίες εισάγονται μάλιστα για πρώτη φορά στο δίκαιό μας [87].

❖ Η εξουσία δημοσίευσης του έργου

Το άρθρ. 4 παρ.1^α του Ν.2121/1993 προσνέμει στον δικαιούχο την ηθική εξουσία δημοσίευσης του έργου (*right of divulgation*), ήτοι την

«εξουσία της απόφασης για τον χρόνο και τον τρόπο, κατά τους οποίους αυτό θα γίνει προσιτό στο κοινό». Με τη δημοσίευση του έργου ή τον θάνατο του δημιουργού τερματίζεται η «κυοφορία» του έργου από τον δημιουργό, και σταθεροποιείται η φυσιογνωμία του. Δημοσίευση είναι κάθε ενέργεια που καθιστά το έργο προσιτό στο κοινό όπως η έντυπη έκδοση, η δημόσια εκτέλεση, η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση και άλλα. Μέχρι τότε και πάντως μέχρι τον θάνατο του ο δημιουργός μένει αποκλειστικός αρμόδιος να αποφασίσει για την τύχη του έργου του.

Σε αντίθεση προς την κατ' άρθρ. 3 παρ. 1^η του Ν. 2121/1993 δημοσιότητα, η δημοσίευση στο άρθρ. 4 παρ.1^α νοείται με την ευρύτερη δυνατή σημασία του όρου, ως οποιαδήποτε συμπεριφορά καθιστά προσιτό στο κοινό το έργο, ώστε αυτό να αποσπάται πλέον από τους κόλπους της ιδιωτικής σφαίρας του δημιουργού. Υπό την έννοια αυτήν η κατ' άρθρ. 3 παρ.1^α δημοσίευση δεν ταυτίζεται με την δημόσια (εμπορική) προσφορά του έργου στο κοινό (που χαρακτηρίζει την οικονομική εκμετάλλευσή του), αν και συνήθως θα πραγματοποιείται κατ' αυτόν τον τρόπο. Από την άλλη πλευρά δεν συνίσταται σε ανακοινώσεις καθαρώς εμπιστευτικού χαρακτήρος ή πράξεις που συνεπάγονται ολότελα φευγαλέο (ήτοι όχι οριστικό) αποχωρισμό του έργου από την σφαίρα εξουσίας του δημιουργού του, όπως π.χ. μια προβολή στο πλαίσιο προδιαφημιστικής ταινίας, μια μεμονωμένη δημόσια παράσταση ή απαγγελία του. Ομοίως στη δημοσίευση δεν περιλαμβάνεται η γνωστοποίηση μόνου περιεχομένου του έργου. Τούτο, δεδομένου του ότι το προστατευόμενο έργο νοείται με την μορφή που αυτό έχει κι όχι απλώς η ιδέα αυτού, πολλώ δε μάλλον του ότι η δημοσίευση νοείται ανά μορφή εκμετάλλευσής του. Κατά μία άλλη άποψη στην έννοια της δημοσίευσης θα πρέπει να θεωρηθεί ότι συγκαταλέγεται η εξουσία πληροφόρησης του κοινού για το έργο που περιλαμβάνει κάθε δημοσίευση ή περίληψη ή ανακοίνωση πληροφοριών για το περιεχόμενό του [88]. Αξίζει να προστεθεί πως η νομολογία [89] έχει αποφανθεί ότι ο κύριος του υλικού φορέα προσωπικού ημερολογίου δεν αποκτά ούτε το περιουσιακό δικαίωμα δημοσίευσης του έργου εφόσον δεν επικαλείται και δεν αποδεικνύει έγγραφη συμφωνία περί μεταβίβασης της εξουσίας αυτής ούτε το ηθικό δικαίωμα επί του έργου, διότι αυτό δεν μεταβιβάζεται όπως θα δούμε μεταξύ ζώντων και μετά το θάνατο του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους του με την επιφύλαξη του άρθρ. 16 του Ν. 2121/1993 [90].

Όσον αφορά τον τρόπο άσκησης της εν λόγω εξουσίας γίνεται ορθώς δεκτό ότι η άσκηση αυτή αποτελεί υλική πράξη και όχι δικαιοπραξία. Τούτο βεβαίως δεν αποκλείει να έχει δοθεί στην συγκεκριμένη περίπτωση η άδεια της δημοσίευσης με δικαιοπραξία (π.χ. με άδεια εκδόσεως), ούτε όμως και σημαίνει ότι είναι δεσμευτική για τον δημιουργό η εκ μέρους του δημοσίευση του έργου χωρίς συνείδηση τωνπραττομένων, π.χ. σε κατάσταση μέθης. Με άλλα λόγια, για την άσκηση της εξουσίας αυτής δεν προσαπαιτείται μεν δικαιοπρακτική ικανότητα, αλλά πάντως ώριμη ψυχολογική βούληση.

Διχογνωμία, ωστόσο, επικρατεί αναφορικά με το αν η ηθική εξουσία δημοσίευσης εξαντλείται με την πρώτη ηθελημένη από τον δημιουργό δημοσίευση του έργου. Η μάλλον ήσσων γνώμη απαντά αρνητικά, στηριζόμενη στην αδιάστικτη και υπερχειλή διατύπωση του νόμου (άρθρ. 4 παρ.1^α: «εξουσία απόφασης για τον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο, κατά τους οποίους θα γίνει το έργο προσιτό στο κοινό»). Η μάλλον κρατούσα και ορθότερη απαντά καταφατικά, στηριζόμενη όχι μόνο στη διατύπωση του άρθρ. 4 παρ.1^α του νόμου 2121/1993, αλλά και στην όλη φύση του πράγματος, αλλά υπό την επιφύλαξη ότι η δημοσίευση εξαντλεί την αντίστοιχη ηθική εξουσία μόνο για την συγκεκριμένη μορφή εκμετάλλευσης την οποία αφορά. Επομένως, για παράδειγμα, η συγκατάθεση για έντυπη έκδοση ενός βιβλίου δε θίγει την εξουσία απόφασης για την ανάρτηση του στο διαδίκτυο, ούτε η απόφαση για έντυπη δημοσίευση ενός θεατρικού έργου θίγει την εξουσία απόφασης για τον χρόνο της δημόσιας εκτέλεσής του, την οποία εξακολουθεί να διατηρεί ο δημιουργός.

Όσον αφορά το θάνατο του δημιουργού μετά το θάνατο αυτού το έργο αποκόπτεται έτσι κι αλλιώς από την εξουσία του να το διαμορφώσει τελειωτικά (επεμβαίνοντας στην ακεραιότητα του). Επομένως, η δημοσίευση του δεν οριοθετεί την τελειωτική του φυσιογνωμία, η οποία έχει ήδη αποκρυσταλλωθεί με τον θάνατο του δημιουργού, οι δε κληρονόμοι του έχουν καθήκον να ικανοποιήσουν την σχέση του έργου με τον δημιουργό ως αυτή είχε όσο αυτός ζούσε. Έχουν λοιπόν καταρχήν καθήκον να την προβάλλουν, δηλαδή δικαίωμα δημοσίευσης και όχι μη δημοσίευσης, εκτός βέβαια αν η άρνηση δημοσίευσης του έργου υπαγορεύεται από λόγους προστασίας του ή από διάταξη τελευταίας βούλησης του δημιουργού.

Με τη δημοσίευση τίθεται σε λειτουργία το περιουσιακό δικαίωμα

και έτσι το έργο μετατρέπεται σε οικονομικό αγαθό που υπόκειται σε οικονομική εκμετάλλευση. Παράλληλα, το έργο μετατίθεται στη δημόσια σφαίρα και η πρόσβαση σε αυτό υπόκειται στους νόμιμους ή συμβατικούς περιορισμούς στους οποίους υπόκεινται όλα τα δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα [91]. Για την σχέση του ηθικού με το περιουσιακό δικαίωμα ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η νόμιμη δημοσίευση ως μέρος του σεβασμού στο ηθικό δικαίωμα αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση της επίκλησης των εξαιρέσεων από το περιουσιακό δικαίωμα κ.λπ. περιορισμών, π.χ. λόγων διδασκαλίας, συμπερίληψης σε σχολικά βιβλία, παράθεσης αποσπασμάτων, ανθολογίες κ.ά, καθώς το επιτρεπτό τέτοιων χρήσεων προϋποθέτει έργο δημοσιευμένο νομίμως, ήτοι με την θέληση του δημιουργού (άρθρ. 19-26, 28-28^A Ν.2121/1993). Πράγματι θα ήταν αλυσιτελής η επίκληση π.χ. του δικαιώματος παράθεσης αποσπασμάτων, αν αυτά αντλήθηκαν από έργο ημιτελές που αρπάχτηκε από τον δημιουργό του, προτού και χωρίς αυτός να αποφασίσει αν θα το δημοσιεύσει ή θα το κρατήσει για περαιτέρω επεξεργασία. Ομοίως η νόμιμη δημοσίευση αποτελεί προϋπόθεση της ανάλωσης της εξουσίας διανομής [92].

Τέλος, αναφορά θα πρέπει να γίνει και στους τρόπους προσβολής της εξουσίας δημοσίευσης στο διαδίκτυο. Ειδικότερα, όταν ο δημιουργός αποφασίζει να διαθέσει το έργο του στο διαδίκτυο, π.χ. με τη θέση του σε μια ιστοσελίδα, αποδέχεται και συναινεί αυτό να είναι προσιτό σε όλο τον κόσμο οποιαδήποτε στιγμή, εφόσον, βέβαια, το κοινό επισκεφτεί την συγκεκριμένη σελίδα. Με τον τρόπο αυτό, διευρύνεται το κοινό προς το οποίο απευθύνεται το έργο, διότι υπάρχει η δυνατότητα ταυτόχρονης πρόσβασης απεριόριστου χρόνου αριθμού προσώπων στο έργο από οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη και επομένως, απαιτείται άδεια του δημιουργού για τη δημοσίευσή του στο διαδίκτυο ακόμα και αν αυτό έχει ήδη δημοσιευτεί σε κλασικό υλικό φορέα. Συνεπώς, τυχόν διάθεση στο διαδίκτυο ενός δημοσιευμένου ή αδημοσίευτου έργου, χωρίς άδεια του δημιουργού, συνιστά προσβολή της εξουσίας δημοσίευσης, αφού το γεγονός αυτό μπορεί να επιδράσει στη φήμη του. Η έκταση της προσβολής θα είναι μεγαλύτερη αν η δημοσίευση αφορά αδημοσίευτο έργο, το οποίο ο δημιουργός είχε αποφασίσει να μην καταστεί γνωστό στο κοινό για προσωπικούς, αισθητικούς ή άλλους λόγους. Επιπλέον, σε περίπτωση που ο δημιουργός δημοσιεύσει έργο του, εάν η ψηφιοποίησή

του είναι κακής ποιότητας και επιφέρει αλλοιώσεις στην εικόνα ή στον ήχο του έργου, με αποτέλεσμα αυτό να μην αποδίδεται όπως το είχε δημιουργήσει ο ίδιος, τότε η δημοσίευσή του σε αυτήν την μορφή θα συνιστούσε προσβολή της εξουσίας δημοσίευσης. Ένας άλλος μεγάλος κίνδυνος που υπάρχει από την στιγμή διάθεσης ενός έργου στο διαδίκτυο είναι η δυσκολία, αν όχι αδυναμία, ελέγχου της περαιτέρω χρήσης του έργου όχι από τον αρχικό αντισυμβαλλόμενο του δημιουργού, ο οποίος δεσμεύεται συμβατικά έναντι του δημιουργού, αλλά από τρίτους χρήστες, οι οποίοι αποκτώντας πρόσβαση στο έργο μπορούν να το αναπαραγάγουν και να το εκμεταλλευτούν και άρα και να το δημοσιεύσουν περαιτέρω, κατά τέτοιο τρόπο που να είναι αντίθετος με τη βούληση του δημιουργού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η λύση παρέχεται μέσω της χρήσης τεχνολογικών μέτρων, τα οποία εμποδίζουν την πρόσβαση ή την επέμβαση στο έργο ή την επιτρέπουν μέσω της εφαρμογής ειδικής τεχνικής διαδικασίας.

Αναλυτικότερα, ορισμένες μορφές προσβολής της εξουσίας δημοσίευσης στο διαδίκτυο αποτελούν: η χωρίς άδεια παρουσίαση ενός ζωγράφου μέσω του διαδικτύου ημιτελών σχεδίων ή σπουδών του, τα οποία δεν είχε γνωστοποιήσει στο κοινό, διότι δεν το επιθυμούσε, η αποσπασματική δημοσίευση έργων στο διαδίκτυο, η δημοσίευση ενός έργου σε μια βάση δεδομένων, η οποία περιέχει έργα άλλων δημιουργών με διαφορετικές πολιτικές, θρησκευτικές ή ιδεολογικές πεποιθήσεις από αυτές του συγκεκριμένου δημιουργού (π.χ. η παρουσίαση μιας αγιογραφίας σε ιστοσελίδα πορνογραφικού περιεχομένου) καθώς και η εκμετάλλευση ενός έργου κατά τρόπο που δεν έχει συμφωνηθεί συμβατικά μεταξύ δημιουργού και τρίτου (π.χ. εισαγωγή μουσικού τραγουδιού σε ένα έργο πολυμέσων, σε ένα παιχνίδι βίντεο, χωρίς την άδειά του). Τέλος, ζήτημα προσβολής γεννάται και με την χωρίς άδεια ψηφιακή μετάδοση άρθρων στο διαδίκτυο δημοσιογράφων από εφημερίδες, θέμα που απασχόλησε αρκετά τη γαλλική νομολογία. Τέτοιες αποφάσεις, ενδεικτικά, είναι η από 21/3/2007 του Εφετείου του Παρισίου, η από 9/12/1999 του Εφετείου της Λιόν, η από 28/10/1997 του Εφετείου των Βρυξελλών, η από 3/2/1998 (απόφαση ασφαλιστικών μέτρων) του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Στρασβούργου, η από 15/9/1998 του Εφετείου Κολμάρ και η από 10/5/2000 του Εφετείου του Παρισίου. Στις αποφάσεις αυτές θίγεται περισσότερο το ζήτημα προσβολής του περιουσιακού δικαιώματος των δημοσιογράφων και

λιγότερο το ζήτημα προσβολής του ηθικού τους δικαιώματος. Όμως, η δημοσίευση ενός έργου με έναν τρόπο που δεν έχει προβλεφθεί στην αρχική σύμβαση και που πλέον συνιστά νέο τρόπο εκμετάλλευσης, διότι δεν ήταν γνωστός κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης των δημοσιογράφων με τους εκδότες εφημερίδων, συνιστά μορφή προσβολής της εν λόγω εξουσίας [93].

❖ Η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας

Κατ' άρθρ. 4 παρ. 1β του Ν. 2121/1993 «το ηθικό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό την εξουσία της αναγνώρισης της πατρότητας του πάνω στο έργο και ειδικότερα την εξουσία να απαιτεί, στο μέτρο του δυνατού, την μνεία του ονόματος του στα αντίτυπα του έργου του και σε κάθε δημόσια χρήση του έργου του ή, αντίθετα, να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο». Ως εκ τούτου το δικαίωμα επί την πατρότητα του έργου εκδηλώνεται πολλαπλώς. Συνήθως υποδιακρίνεται τριττώς: σε εξουσίες υπεράσπισης της πατρότητας, αποστασιοποίησης από αυτήν και αυτοπροσδιορισμού του δημιουργού σαν τέτοιου. Κατ' αρχήν ανάμεσα στις παραπάνω εναλλακτικές δυνατότητες (π.χ. ψευδωνυμία, ανωνυμία, ανάρτηση σε εξώφυλλο κ.τ.τ.) ο δημιουργός έχει προφανώς δικαίωμα επιλογής, εννοείται δε ότι η μη άσκηση οποιασδήποτε από τις παραπάνω εξουσίες δεν καθιστά δίχως άλλο το έργο ανώνυμο ή αδέσποτο.

Αναφορικά με την εξουσία υπεράσπισης της πατρότητας του έργου θα πρέπει κατ' αρχήν να σημειωθεί ότι το διαγνωστικό αναγνωριστικό αίτημα είναι σύμφυτο με την αλήθεια αναφορικά με την ήδη συντελεσμένη δημιουργία. Η εξουσία υπεράσπισης προσβάλλεται διττώς, θετικά ή αρνητικά, οπότε ο δικαιούχος έχει αντίστοιχα την αξίωση διεκδίκησης ή αναφοράς του ονόματος του πάνω στο έργο.

Ειδικότερα, ο δικαιούχος προστατεύεται κατά καυχήσεως τρίτου σφετεριστή (ότι είναι αυτός τάχα ο δημιουργός), οπότε πρόκειται για την λεγόμενη στην ΣτΒ 6δς παρ.1 «διεκδίκηση» της πατρότητας του έργου, θεσμό που απορρέει και από μόνην την υπερνομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος έννομης προστασίας (Σ 20 παρ.1, ΕΣΔΑ 6, ΚΠολΔ 70) του δημιουργού ως φορέως οποιασδήποτε πνευματικής εξουσίας, ηθικής ή μη. Περαιτέρω η αναγνώριση της πατρότητας μπορεί να ζητηθεί από τον χρήστη του έργου σε περίπτωση παράλειψης της μνείας του ονόματος του δημιουργού (ή του ψευδωνύμου του) σε κάθε δημόσια χρήση του

έργου (π.χ. διαφήμισή του), αντίτυπο ή αντίγραφο του ή –πολλώ μάλλον– σε περίπτωση απαλοιφής του ονόματος του δημιουργού. Η σημασία της σκοπούμενης αναγραφής του ονόματος του δημιουργού είναι αυτόδηλη για την προστασία του από περαιτέρω προσβολή του δικαιώματος του ιδίως ενόψει του τεκμηρίου του άρθρ. 10 Ν. 2121/1993. Αν το όνομα του δημιουργού δεν αναγραφεί όπου είθισται μια τέτοια μνεία, τότε δύσκολα θα θεωρηθεί υπαίτιος όποιος προσβάλει το δικαίωμα του δημιουργού επαφιέμενος σε μια τέτοια στρεβλή δημόσια χρήση του έργου. Ως παράδειγμα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το εξής: Από τους δύο συγγραφείς ενός έργου συνεργασίας, στα εκδιδόμενα αντίτυπα του αναγράφεται το όνομα του ενός [94]. Αν καλόπιστος τρίτος αδειοδοτηθεί μόνον από τον αναγραφέντα για την μετάφραση και έκδοση του έργου σε άλλη γλώσσα, τότε ο παραλειφθείς δε θα δικαιούται να αξιώσει αποζημίωση κατ' άρθρ. 65 Ν. 2121/1993 από τον καλόπιστο τρίτο, παρά μόνον από τον αρχικό εκδότη και τον συνδημιουργό του.

Ο συσχετισμός της αξίωσης μνείας του ονόματος του δημιουργού προς το τεκμήριο του άρθρ. 10 αποσαφηνίζει και το ειδικότερο περιεχόμενο της αξίωσης αυτής: Το όνομα θα πρέπει να μνημονευθεί «κατά τον τρόπο που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δημιουργού», και δη σαφώς π.χ. με αναφορά των συντελεστών του ανεβάσματος ενός θεατρικού έργου στο πρόγραμμα της παράστασης [95]. Κριτήριο λοιπόν είναι κατ' αρχήν η αντίληψη των συναλλαγών δεν λείπουν, πάντως, και διατάξεις που εξειδικεύουν αυθεντικά το πεδίο αναγραφής του ονόματος του δημιουργού. Όπως και να έχει το πράγμα, εδώ αξιώνεται θετική πράξη από τον χρήστη (η προσθήκη του ονόματος), η επιχείρηση της οποίας μπορεί να συνεπάγεται μη αναλογικό κόστος γι' αυτόν, έτσι η ευδοκίμηση της αξίωσης δε γίνεται από όλους εξίσου δεκτή. Γι' αυτό ο νόμος (άρθρ. 4 παρ.1β) περιορίζει την υποεξουσία αυτήν «στο μέτρο του δυνατού». Η διάταξη δεν είναι παρά απόρροια της γενικής ΑΚ 336, γι' αυτό και αν η αδυναμία αναφοράς του ονόματος του δημιουργού οφείλεται σε υπαιτιότητα του καθ' ου, τότε ο τελευταίος θα υποχρεούται σε αποζημίωση κατ' άρθρ. 65 Ν. 2121/1993.

Στην επιστήμη έχει διατυπωθεί η διάταξη ότι κατόπιν συμφωνίας ο δημιουργός μπορεί να παραιτηθεί από την εξουσία προβολής του ονόματός του πάνω στο έργο ή σε συνάφεια με αυτό όταν πρόκειται για συλλογικά και συλλεκτικά έργα όπου ο αριθμός των πνευματικών δημιουργών είναι τεράστιος και η αναγραφή όλων των ονομάτων

δυσκολεύει πρακτικά την παρουσίαση του έργου [96] είναι αντίθετη και έχει γίνει δεκτό από τα δικαστήρια ότι αποτελεί προσβολή του ηθικού δικαιώματος και ειδικότερα της εξουσίας αναγνώρισης της πατρότητας η μη αναγραφή ονόματος του δημιουργού σε εγκυκλοπαίδειες καθώς και στο εξώφυλλο ή στην ετικέτα δίσκου ή κασέτας με συλλογή από αποσπάσματα τραγουδιών [97].

Η εξουσία αποστασιοποίησης του δημιουργού από το έργο του μπορεί να ασκείται ποικιλοτρόπως: από την απλή μη έγερση της αξίωσης για αναγνώριση της πατρότητας, την έναντι του κοινού ανωνυμία του, μέχρι την ρητή απαγόρευση της μνείας του ονόματος του ως όρο για την αδειοδότηση της εκμετάλλευσης του έργου ή ως όρο για την παράθεση αποσπασμάτων. Σε αντίθεση προς την εξουσία υπεράσπισης της πατρότητας, η εξουσία αποστασιοποίησης δεν ευρίσκεται στον πυρήνα του δικαιώματος, που έγκειται στη δυνατότητα θετικής εκμετάλλευσης του έργου, όχι αποχής από αυτήν. Γι' αυτό και το μετά θάνατον λειτουργικό ηθικό δικαίωμα του κληρονόμου δεν περιλαμβάνει κατ' αρχήν τέτοια εξουσία απομάκρυνσης από την σύνδεση του δημιουργού προς το έργο του: η εξουσία απάλειψης του ονόματος του δημιουργού παύει με τον θάνατο του. Οι κληρονόμοι του δεν έχουν βεβαίως το δικαίωμα να απαλείψουν το όνομα του από τα έργα του, αφού έτσι θα κατέλυναν τον σύνδεσμο του προς αυτά. Κάτι τέτοιο θα προσέκρουε φυσικά στον λειτουργικό χαρακτήρα του κληρονομαίου ηθικού δικαιώματος, που –αντιθέτως– έγκειται στη διαφύλαξη της σχέσης του δημιουργού προς το έργο του. Το δικαίωμα αποστασιοποίησης από την πατρότητα το έχει ο δημιουργός του έργου. Ο μη δημιουργός του δε διαθέτει βεβαίως μια τέτοια ηθική εξουσία, αφού δεν έχει καν ηθικό δικαίωμα επί του ξένου έργου. Ορθώς λοιπόν προς το δικαίωμα (του δημιουργού) αποστασιοποίησης από την πατρότητα αντιδιαστέλλεται το δικαίωμα επί την μη πατρότητα του μη δημιουργού. Το τελευταίο αυτό «δικαίωμα» στηρίζεται μόνον στην γενική προστασία της προσωπικότητας του μη δημιουργού έναντι ανακριβών διαδόσεων (ΑΚ 57).

Συνοψίζοντας, το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού του δημιουργού με ψευδώνυμο αποτελεί την πιο αμφισβητούμενη εκδήλωση του δικαιώματος αναγνώρισης της πατρότητας του. Τούτο, διότι αφορά περισσότερο το ίδιο το πρόσωπο του δημιουργού και λιγότερο αυτόν καθ' εαυτόν τον σύνδεσμο του προς το έργο, εξαιτίας του οποίου πάντως

επαναυτοπροσδιορίζεται ο δημιουργός [98].

Ως προς τις περιπτώσεις προσβολής της εξουσίας πατρότητας στο διαδίκτυο χαρακτηριστικότερη περίπτωση αυτής αποτελεί η αναπαραγωγή προστατευόμενου περιεχομένου μιας ιστοσελίδας σε μια άλλη μέσω της τοποθέτησης ενός υπερσυνδέσμου βάθους (deep linking), ο οποίος μετατρέπει την παρουσίαση ενός στοιχείου μιας διαδικτυακής διεύθυνσης σε μια άλλη χωρίς να φαίνεται η αρχική προέλευσή του. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να εμφανισθεί έργο, για παράδειγμα φωτογραφία, χωρίς να εμφανίζεται η ένδειξη του δημιουργού του η οποία όμως το συνόδευε την αρχική τοποθεσία παρουσιάσής του. Για να μην χάσει το νόημά του το δικαίωμα πατρότητας, η σύνδεση του ονόματος του δημιουργού με το έργο πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο άμεση, όπως στην περίπτωση της χρήσης ηλεκτρονικής υπογραφής του δημιουργού για την πιστοποίηση της γνησιότητας του αντιτύπου του έργου. Όσο λιγότερο αντιληπτή είναι η σύνδεση ανάμεσα στο πρόσωπο του δημιουργού και στο στοιχείο που χρησιμοποιείται για την ταυτοποίησή του, τόσο λιγότερο πιθανή είναι η προσβολή του δικαιώματος πατρότητας [99].

❖ Η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου

Το άρθρ. 4 παρ.1γ Ν.2121/1993 προσνέμει στο δικαιούχο την εξουσία «απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του, καθώς και κάθε προσβολής του δημιουργού οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό». Πρόκειται για την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου. Η επιταγή για ακεραιότητα νοείται διττός, ήτοι με την έννοια της απαγόρευσης τόσο της **άμεσης παραμόρφωσης** της εξωτερικής, εμπειρικής αισθητής μορφής του έργου, π.χ. του υλικού φορέα του ή του αντιτύπου αυτού, ολικώς ή μερικώς, όσο και της **έμμεσης παραμόρφωσης** του, ήτοι της μη «παρουσίασης του υπό συνθήκες προσβλητικές για το δημιουργό» (άρθρ. 4 παρ.1γ, περ. β' Ν.2121/1993). Ως παραδείγματα άμεσης παραμόρφωσης θα μπορούσαν να αναφερθούν: η σύντμηση ή και η παράταση έργου, η εξάλειψη ακόμη και των σφαλμάτων του δημιουργού, ο χρωματισμός ασπρόμαυρης ταινίας, η προβολή αποσπασμάτων ταινίας

[100], η θολή αναπαραγωγή της [101], η βαφή ή ο ακρωτηριασμός γλυπτού [102], πολλώ δε μάλλον ο θρυμματισμός του [103]. Ως παραδείγματα έμμεσης παραμόρφωσης θα μπορούσαν να αναφερθούν: η μετεγκατάσταση γλυπτού σε λιγότερο περίοπτη ή διαφορετική από τον χώρο για τον οποίο δημιουργήθηκε θέση, η τοποθέτηση εικαστικού έργου ως «φόντου» άσχετης τηλεοπτικής εκπομπής [104].

Η πρακτική σημασία της διάκρισης ανάμεσα σε άμεση και έμμεση παραμόρφωση καθίσταται ευκρινέστερη μέσα από την αντιδιαστολή της ρύθμισης του άρθρ. 4 παρ.1γ Ν.2121/1993 προς την αντίστοιχη του άρθρ. 6δς παρ.1 ΔΣτΒ. Όντως η προστασία που παρέχει ο ελληνικός νόμος είναι πολύ ευρύτερη της ΔΣτΒ, που προστατεύει μόνον όταν θίγεται η τιμή και η φήμη του δημιουργού. Ειδικότερα, το άρθρ. 4 παρ. 1γ Ν.2121/1993 απαγορεύει αδιακρίτως «κάθε» άμεση «παραμόρφωση, περικοπή ή άλλη τροποποίηση του έργου». Από την άλλη πλευρά την έμμεση παραμόρφωση την απαγορεύει, εφόσον συνιστά «προσβολή του δημιουργού». Όμως σαν τέτοια θεωρείται από την κρατούσα γνώμη όχι μόνον η υποβαθμιστική για το έργο, αλλά κάθε παρουσίαση που «αποκλίνει από το συνολικό πνευματικό-αισθητικό νόημα του έργου». Έτσι η πρακτική διαφορά μεταξύ άμεσης και έμμεσης παραμόρφωσης είναι ότι η μεν πρώτη απαγορεύεται απλώς, εφόσον γίνεται εμπειρικά αντιληπτή, ενώ η δεύτερη προϋποθέτει μία αξιολογική κρίση, ότι συνιστά είτε υποβάθμιση του έργου είτε απόκλιση του από το νόημα του.

Ο νόμος προβλέπει ειδική ρύθμιση για την εξουσία ακεραιότητας του έργου σε σχέση με τα οπτικοακουστικά έργα. Η ειδική ρύθμιση αφορά τον χρόνο γέννησης της εξουσίας ακεραιότητας: η εξουσία του σκηνοθέτη ως δημιουργού του έργου αλλά και των επιμέρους δημιουργών γεννάται μετά την έγκριση του πρωτοτύπου, ύστερα από την οποία το έργο θεωρείται περατωμένο. Η ειδική ρύθμιση δικαιολογείται από το ότι ένα οπτικοακουστικό έργο συνήθως περνάει από πολλά στάδια επεξεργασίας [105].

Στο πλαίσιο διασφάλισης της ακεραιότητας του έργου, δεν επιτρέπεται με την παρουσίαση να προσδοθεί στο έργο νόημα υποβαθμιστικό αυτού ή του δημιουργού, λαμβανομένων υπόψιν των αξιών, που κατοχυρώνει για τον κατά Σ 5^Α,16 αποδέκτη του έργου η έννομη τάξη, π.χ. της θρησκευτικής του ελευθερίας (Σ 13), της γενετήσιας αξιοπρέπειας του – ακριβέστερα ίσως: του θρησκευτικού ή γενετήσιου του αυτοκαθορισμού κ.ά. Παράδειγμα τέτοιας πράξης

προσβολής του δημιουργού και υποβάθμισης του έργου θα μπορούσε να αποτελέσει η πρόσδοση λάγνης εικονογραφικής ή κινηματογραφικής επένδυσης σε θρησκευτικό τραγούδι, ο συσχετισμός του έργου με περιπτώματα.

Περίπτωση προσβολής της ακεραιότητας ενός πνευματικού δημιουργήματος συνιστά και η απόκλιση από το νόημα αυτού. Η απόκλιση από το νόημα του έργου προϋποθέτει ερμηνεία αυτού. Προς τούτο δεν είναι βεβαίως κρίσιμα τα όποια επί μέρους προσωπικά συμφέροντα ή απόψεις του δημιουργού, αλλά μόνον τα σχετιζόμενα προς το έργο και δη τα παριστώμενα σε αυτό: αυτά αποδίδουν το εξιδανικευμένο ήθος του έργου. Η κρίσιμη σε κάθε περίπτωση για τον προσδιορισμό της ακεραιότητας του έργου ερμηνεία δε θα πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο σε γνωσιολογικές-φιλοσοφικές παραμέτρους, όσο στις αξίες και επιταγές της έννομης τάξης.

Εν κατακλείδι, ως έννομο μέσο απόλυτου σεβασμού των προταγμάτων του έργου και του δημιουργού, η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έχει τύχει αυστηρής κριτικής. Ως μέσα κάμψης της απολυτότητας της εξουσίας αυτής προτείνονται η φύση του πράγματος, ιδίως ο σκοπός του πνευματικού έργου και, τέλος, η στάθμιση του προς άλλα δικαιώματα και αξίες της έννομης τάξης [106].

Ως προς την προσβολή της εξουσίας της ακεραιότητας στο ψηφιακό περιβάλλον θα μπορούσε να ειπωθεί πως για την κυκλοφορία και οποιαδήποτε εκμετάλλευση ενός έργου στο διαδίκτυο απαιτείται η ψηφιοποίησή του, μετά την πραγματοποίηση της οποίας είναι δυνατή η περαιτέρω επεξεργασία του από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η ακεραιότητα ενός έργου μπορεί να προσβληθεί πριν, κατά και μετά την ψηφιοποίησή του για τη διάθεσή του στο διαδίκτυο.

Ειδικότερα, η αλλοίωση του έργου μπορεί να έχει συντελεστεί στην αρχική του μορφή, πριν από την ψηφιοποίησή του, οπότε αυτό ψηφιοποιείται στην αλλοιωμένη-τροποποιημένη του μορφή και διαδίδεται έτσι στο διαδίκτυο. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις που η ίδια η ψηφιοποίηση ενός έργου, το οποίο αρχικά είχε αποτυπωθεί σε σταθερό, κλασικό υλικό φορέα, να επιφέρει προσβολή της ακεραιότητάς του είτε λόγω της χρήσης κακής ποιότητας συσκευών και μηχανημάτων που αποδίδουν το έργο σε μορφή, η οποία δεν ανταποκρίνεται στην αρχική. Αυτό είναι δυνατό να συμβεί σε εικαστικά έργα καθώς και σε μουσικά έργα ή ηχογραφήματα. Επιπλέον, προσβολή της εξουσίας

ακεραιότητας μπορεί να επέλθει κατά την τροποποίηση του ψηφιοποιημένου έργου από χρήστη του διαδικτύου, ο οποίος επεμβαίνει σε αυτό, χωρίς άδεια του δημιουργού (π.χ. αφαίρεση τμήματος του έργου). Αξίζει, ακόμη, να σημειωθεί ότι και η καθαυτή ψηφιοποίηση ενός έργου χωρίς άδεια του δημιουργού μπορεί να συνιστά προσβολή της ακεραιότητάς του, εάν ο δημιουργός του είχε αντιταχθεί σε αυτή. Προσβολή της ακεραιότητας του ψηφιοποιημένου έργου είναι πιθανή και κατά την αναπαραγωγή του, η οποία ενδέχεται να οφείλεται είτε στην κακής ποιότητας εκτύπωσή του από ηλεκτρονικό υπολογιστή λόγω της χρήσης ακατάλληλων συσκευών, είτε στην συνειδητή επιλογή αυτού του αποτελέσματος από τον εκμεταλλεόμενο το έργο, η οποία στοχεύει στην αποφυγή περαιτέρω χρήσης και εκμετάλλευσης του έργου από τρίτους, είτε στη θέση επί του φορέα στον οποίο ενσωματώνεται το αναπαραχθέν έργο του λογοτύπου του οργανισμού, ο οποίος έχει αναλάβει την εκμετάλλευση του έργου. Ένα ακόμα είδος προσβολής της ακεραιότητας του έργου δημιουργείται με την παρεμβολή διαφημιστικών μηνυμάτων παραπλεύρως του έργου, των οποίων το ύφος και το περιεχόμενο δεν ταιριάζει με αυτό του έργου. Στο χώρο του διαδικτύου πραγματοποιείται χρήση συνδέσμων που παραπέμπουν σε έργα πνευματικής ιδιοκτησίας, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε προσβολή της ακεραιότητας του έργου. Πιο συγκεκριμένα, μορφές προσβολής της ακεραιότητας ενός έργου αποτελούν η με την ενεργοποίηση συνδέσμων παραπομπή του χρήστη σε απόσπασμα έργου, το οποίο δίνει μια μη αντιπροσωπευτική εικόνα αυτού, δεδομένου ότι ο χρήστης αδυνατεί να δει το έργο στην ολοκληρωμένη του μορφή όπως αυτή διαμορφώθηκε από το δημιουργό του, σε τροποποιημένη, χωρίς άδεια του δημιουργού μορφή του έργου, η οποία αλλοιώνει την μορφή και το ύφος του ή σε κακής ποιότητας αναπαραγωγή του έργου ως προς την εικόνα και τον ήχο του, η οποία αλλοιώνει τον χαρακτήρα του και παρουσιάζει στο κοινό διαφορετική εικόνα από την αρχική του έργου [107].

❖ Η εξουσία προσπέλασης

Το άρθρ. 4 παρ.1δ Ν.2121/1993 παρέχει στον δημιουργό την εξουσία «της προσπέλασης στο έργο του, έστω και αν το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο ή η κυριότητα στον υλικό φορέα του έργου ανήκει σε άλλον». Η εξουσία προσπέλασης του έργου έχει νόημα και γεννάται στο πρόσωπο

του δημιουργού, όταν αυτός δεν έχει πλέον εμπράγματη εξουσία πάνω σε υλικό φορέα του έργου του. Επομένως για την άσκηση της νομιμοποιείται παθητικά ο εκάστοτε κάτοχος του υλικού φορέα ενσωμάτωσης του έργου, γι' αυτόν δε τον επί πλέον λόγο και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η σχετική εξουσία σαν εμπράγματο βάρος ή *action in rem scripta*. Ο έλληνας νομοθέτης νομιμοποιεί τον δημιουργό χωρίς την επίκληση αντίστοιχου εννόμου συμφέροντος, από μόνην την ιδιότητα του σαν τέτοιου. Δεν είναι ανάγκη να εκθέσει ειδικότερα το έννομο του συμφέρον, ούτε τον σκοπό που επιθυμεί να βρεθεί και πάλι κοντά στο δημιούργημα του [108].

Η εξουσία προσπέλασης, παραχωρεί στον δημιουργό το βασικό δικαίωμα να επικοινωνήσει με το δημιούργημά του, ακόμη και όταν δεν βρίσκεται στην προσωπική του σφαίρα. Η εξουσία προσπέλασης εντάσσεται στο ηθικό δικαίωμα, καθώς απορρέει από την στενή προσωπική σχέση, που υφίσταται μεταξύ του δημιουργού και του έργου του και πιστοποιεί με την σειρά της την σχέση αυτή. Το πνευματικό δημιούργημα, ακόμη και αν δεν αποτελεί μια έκφραση της προσωπικότητας του δημιουργού, αποτελεί τουλάχιστον μια προσωπική του σύλληψη, επινόηση και δεν μπορεί να υπάρξει μια ολοκληρωτική αποξένωση από αυτό [109].

Η προσπέλαση πρέπει να πραγματοποιείται με τρόπο που προκαλεί την μικρότερη δυνατή ενόχληση στον δικαιούχο-κάτοχο. Από τον προσωπικό χαρακτήρα της έννομης σχέσης του δημιουργού με το έργο του πηγάζει ως φυσική συνέπεια το δικαίωμά του να επικοινωνεί με το έργο, ιδίως όταν τούτο έχει ενσωματωθεί σε έναν και μοναδικό φορέα. Για παράδειγμα ο δημιουργός μπορεί να φωτογραφίσει τα χειρόγραφα του, τη διακόσμηση που έκανε σε ένα κτίριο και άλλα. Και εδώ πρόκειται για περίπτωση σύγκρουσης του ηθικού δικαιώματος με το δικαίωμα της κυριότητας, η οποία επιλύεται με στάθμιση συμφερόντων. Βέβαια ο κύριος δεν υποχρεούται να παραδώσει το έργο ή το αντίτυπο στο δημιουργό, παρά μόνο να του επιτρέψει επικοινωνία με το έργο του, όχι όμως την περιουσιακή του εκμετάλλευση. Δεν πρέπει όμως να γίνεται κατάχρηση του εν λόγω δικαιώματος (άρθρ. 281 ΑΚ) [110].

Για τα έργα σε ψηφιακή μορφή είναι ιδιαίτερος εύκολη η διατήρηση εκ μέρους του δημιουργού ενός ψηφιακού αντιτύπου, ώστε αφενός να μην απαιτείται η επίκληση της εξουσίας προσπέλασης και αφετέρου να καθίσταται πιθανός ο έλεγχος καταχρηστικής άσκησης αυτής της

εξουσίας [111]. Από την άλλη, τέλος, το πιο απτό παράδειγμα εφαρμογής του δικαιώματος προσπέλασης συνιστά το γεγονός πως όταν ένας ζωγράφος μεταβιβάσει έναν πίνακα του μπορεί σε ένα μεταγενέστερο χρονικό σημείο να ζητήσει από τον ιδιοκτήτη του πίνακα να τον αφήσει να τον δει για να μπορέσει να θυμηθεί κάποια λεπτομέρεια που ίσως του είναι χρήσιμη για κάποιο άλλο έργο που θέλει να δημιουργήσει (Σταματούδη, 2013; ΟΠΙ, 2019α; άρθρ. 4, Ν. 2121/1993, 2020). Έτσι ο δημιουργός ενδέχεται να δικαιούται απλώς βραχύχρονη οπτική επαφή με το έργο του ή λήψη αντιγράφου αυτού (π.χ. καλουπιού από το γλυπτό του) ανάλογα με τις περιστάσεις και την προαναφερθείσα στάθμιση μεταξύ του σκοπού της προσπέλασης και των αντίρροπων συμφερόντων του κυρίου. Πάντως δε θα δικαιούται καταρχήν σε κατοχή του φορέως του έργου [112].

Κλείνοντας δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας προσπέλασης στο ψηφιακό περιβάλλον. Η εφαρμογή της εξουσίας προσπέλασης στο ψηφιακό περιβάλλον είναι ίσως περιορισμένη, λόγω της δυνατότητας αναπαραγωγής αντιτύπων, η οποία επιτρέπει την εύκολη και γρήγορη επικοινωνία του δημιουργού με το έργο του, όταν και απ' όπου αυτός επιθυμεί. Μόνο στις περιπτώσεις που λόγω του τρόπου ψηφιακής εκμετάλλευσης των έργων ή των τεχνικών μέσων μετατροπής της μορφής του έργου σε ψηφιακή για την κυκλοφορία του στο ψηφιακό περιβάλλον, έχει επέλθει αλλοίωση ή μετατροπή του, σε τέτοιο βαθμό ώστε αυτό να διαφοροποιείται σημαντικά από το αρχικό έργο, θα ήταν αναπόφευκτη και αναγκαία η πρόσβαση του δημιουργού στο αρχικό έργο μέσω της άσκησης της εξουσίας προσπέλασης που του αναγνωρίζεται από τον νόμο. Αυτό θα συνέβαινε σε περιπτώσεις τυχόν αλλοίωσης του ήχου του αρχικού έργου ή αλλοίωσης των χρωμάτων ή των διαστάσεών του. Όσον αφορά τα έργα που δημιουργούνται απευθείας σε ψηφιακή μορφή από το δημιουργό τους, εάν απαιτείται η χρήση ειδικών κωδικών ή άλλων τεχνικών διαδικασιών και μέτρων, τα οποία έχουν τεθεί για την προστασία και τον έλεγχο της χρήσης του έργου από τον τρίτο που το εκμεταλλεύεται, τα οποία δεν γνωρίζει ο δημιουργός και καθιστούν πιο δύσκολη και χρονοβόρο την πρόσβασή του στο έργο, τότε ο δημιουργός θα πρέπει να καταφύγει αναγκαστικά στην εξουσία προσπέλασης [113].

❖ *Η εξουσία υπαναχώρησης ή μετανοίας*

Πρόκειται για ένα δικαίωμα με το οποίο αναγνωρίζεται στον δημιουργό η εξουσία να υπαναχωρεί από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή από συμβάσεις εκμετάλλευσης ή άδειας εκμετάλλευσης έργων λόγου ή επιστήμης. Συγκεκριμένα, επιφυλάσσει στον δημιουργό τη δυνατότητα να μετανοήσει για ορισμένο ή μη λόγο (ψυχολογικό γεγονός) και να υπαναχωρήσει (νομικό γεγονός), εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητάς του, εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του ή στις περιστάσεις και με καταβολή αποζημίωσης στον αντισυμβαλλόμενο για τη θετική ζημία του.

Για παράδειγμα, προσβολή της εξουσίας υπαναχώρησης μπορεί να στοιχειοθετηθεί στο ψηφιακό περιβάλλον, σε περίπτωση μιας μηχανής αναζήτησης η οποία παρουσιάζει στα αποτελέσματα της έρευνάς της σύνδεσμο προς παλαιότερη μορφή ενός άρθρου, το οποίο έχει διατηρήσει για να διευκολύνει την ανεύρεσή του σε κρυφό αντίγραφο, αν και ο δημιουργός του το έχει αποσύρει λόγω μεταβολής των πεποιθήσεών του [114].

Ο σκοπός των διατάξεων αυτών είναι να έχει ο δημιουργός τη δυνατότητα να αποσύρει το έργο του όταν αυτό δεν ανταποκρίνεται πλέον στις πεποιθήσεις του ή στις πολιτικές, κοινωνικές ή οποιεσδήποτε άλλες περιστάσεις. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού εισάγει ρήγμα στην αρχή της δεσμευτικότητας των συμβάσεων και στην ασφάλεια των συναλλαγών, επειδή είναι απόλυτο και δύναται να ασκηθεί κατά παντός τρίτου, άρα και έναντι εκείνου, ο οποίος έχει αποκτήσει περαιτέρω άδεια εκμετάλλευσης από τον αντισυμβαλλόμενο ή έχει αποκτήσει τα δικαιώματά του βάσει κληρονομικής διαδοχής.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η «μετανοία» συνιστά το προηγούμενο ψυχολογικό στάδιο ενώ η «υπαναχώρηση» συνιστά τον νομικό χαρακτηρισμό του δικαιώματος. Μάλιστα, ο όρος «υπαναχώρηση» δεν είναι ακριβής, επειδή αφενός δεν νοείται για συμβάσεις που έχουν ήδη αποσβεσθεί με την εκτέλεση (πλήρης μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος) και αφετέρου δεν αναζητούνται οι παροχές που έχουν ήδη καταβληθεί κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό. Για αυτόν τον λόγο, άλλωστε, προτιμάται ο ουδέτερος όρος «μετανοία» που περιλαμβάνει τη ψυχολογική πλευρά αυτής της εξουσίας.

Η εξουσία υπαναχώρησης επιτρέπει στο δημιουργό να υπαναχωρήσει

από συμβάσεις μεταβίβασης ή εκμετάλλευσης του περιουσιακού του δικαιώματος, μόνο όμως για έργα λόγου ή επιστήμης. Στην αρχική διατύπωση του άρθρ. 4 παρ.1 Ν.2121/1993, η εξουσία υπαναχώρησης αφορούσε όλα τα έργα, όμως μετά από τις παρατηρήσεις της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής περιορίστηκε μόνο στα έργα λόγου και επιστήμης, με την σκέψη ότι μόνο αυτά μπορούν να περιέχουν ιδέες, σκέψεις, θεωρίες, κρίσεις που να βρίσκονται σε συμφωνία ή ασυμφωνία με την συνείδηση του δημιουργού.

Με τον τρόπο αυτό, διασφαλίζεται ότι η συγκεκριμένη ενέργεια είναι αναγκαία για την προστασία της προσωπικότητας του δημιουργού και δεν οφείλεται σε οικονομικά κίνητρα ή αλλαγή των περιστάσεων εκμετάλλευσης, τα οποία σε καμία περίπτωση δε δικαιολογούν την άσκηση αυτού του δικαιώματος. Στα έργα λόγου και επιστήμης περιλαμβάνονται τα επιστημονικά δοκίμια, τα θεατρικά έργα, τα σενάρια των οπτικοακουστικών έργων και γενικά κάθε έργο που περιέχει κείμενο. Αντιθέτως, υπαναχώρηση δεν νοείται για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, τις ψηφιακές βάσεις δεδομένων, τα έργα εικαστικών τεχνών, τις μουσικές συνθέσεις, τις χορογραφίες, τις παντομίμες, καθώς και τα διαφημιστικά κείμενα με καθαρά εμπορευματικό χαρακτήρα.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις άσκησης της εξουσίας μετάνοιας, ο δημιουργός μπορεί να ασκήσει την εξουσία υπαναχώρησης, αν έχει επέλθει σημαντική και φανερή, δηλαδή αναγνωρίσιμη μέσω εξωτερικών στοιχείων, μεταβολή στις πεποιθήσεις του ή εναλλακτικά μεταβολή των περιστάσεων, δηλαδή να οφείλεται σε εξωτερικούς παράγοντες και αντικειμενικές περιστάσεις, όπως σε μια πολιτική κρίση, μια εμπόλεμη κατάσταση, μια επιστημονική ανακάλυψη ή μια ανεύρεση ενός ιστορικού χειρόγραφου. Δύο απλά παραδείγματα συνιστούν η υπαναχώρηση από σύμβαση εκμετάλλευσης έργου που προπαγανδίζει αντιχριστιανικές ή αθεϊστικές ιδέες ενώ ο δημιουργός κατοπινά γίνεται πιστός χριστιανός ή και κληρικός και η περίπτωση του επιστήμονα που δημοσιεύει μία μελέτη του η οποία με βάση τα νεότερα επιστημονικά δεδομένα αποδεικνύεται ξεπερασμένη ή λανθασμένη. Οι οικονομικοί λόγοι, όπως προαναφέρθηκε, αποκλείονται σαν θεμέλια άσκησης του δικαιώματος αυτού.

Επιπλέον, πρέπει αυτές οι μεταβολές να είναι τέτοιου μεγέθους και τέτοιας έκτασης, ώστε να διακινδυνεύει η προστασία της προσωπικότητας του δημιουργού, αν συνεχιστεί κανονικά η σύμβαση

εκμετάλλευσης του έργου. Πάντως, στην περίπτωση που δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις της εξουσίας υπαναχώρησης, ο δημιουργός μπορεί να επικαλεστεί εναλλακτικά την απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών του άρθρ. 388 ΑΚ. Προκειμένου ακόμη η υπαναχώρηση να καταστεί έγκυρη, πρέπει να αποδειχθεί η αντίφαση ανάμεσα στις πεποιθήσεις του δημιουργού όταν δημιούργησε το έργο και στις τωρινές του πεποιθήσεις ή να αποδειχθούν αυτές οι περιστάσεις μετά από την σύναψη της σύμβασης, λόγω των οποίων κρίνεται αναγκαία η υπαναχώρηση για την προστασία της προσωπικότητάς του. Σε μία στάθμιση συμφερόντων πρέπει η προσβολή της προσωπικότητας να έχει βαρύνουσα σημασία ώστε να δικαιολογείται η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης.

Χρήζει επίσης αναφοράς ότι παραίτηση από την εξουσία μετάνοιας δεν επιτρέπεται, όπως δεν επιτρέπονται συμφωνίες που θα μπορούσαν να ενεργήσουν ως εμπόδιο για την άσκησή της. Ένας συμβατικός περιορισμός της εξουσίας υπαναχώρησης δεν είναι επιτρεπτός ούτε για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ούτε αν δυσχεραίνει την άσκησή της και θα πρέπει να θεωρηθεί άκυρος.

Εν τέλει, η επιτυχής άσκηση της εξουσίας υπαναχώρησης επιφέρει την λύση της συμβατικής έννομης σχέσης ανάμεσα στο δημιουργό και στον αντισυμβαλλόμενο του. Η υπαναχώρηση ενεργεί μόνο για το μέλλον (*ex nunc*) και δημιουργεί υποχρέωση αμοιβαίας απόδοσης των παροχών που έχουν ήδη ληφθεί κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό. Επομένως, η λύση της σύμβασης επιφέρει την απόσβεση του περιουσιακού δικαιώματος που είχε μεταβιβασθεί στον αντισυμβαλλόμενο, το οποίο επιστρέφει στον αρχικό δικαιούχο της πνευματικής ιδιοκτησίας [115].

Ως προς την εξουσία υπαναχώρησης – μετάνοιας αυτή ασκείται από το δημιουργό και για έργο που κυκλοφορεί σε ψηφιακή μορφή και συγκεκριμένα στο διαδίκτυο. Ειδικότερα, η ψηφιοποίηση έργων μπορεί να γίνει στο πλαίσιο δημιουργίας μιας βάσης δεδομένων ή μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης ή με την εισαγωγή ενός έργου σε μια ιστοσελίδα, οπότε το έργο απευθύνεται σε ένα κοινό ευρύτερο από αυτό που απευθυνόταν μέχρι τότε και επομένως η πρόσβαση στο έργο είναι δυνατή από μεγαλύτερο έως και αόριστο αριθμό ατόμων. Άρα, η προσβολή που μπορεί να υποστεί ο δημιουργός από την κυκλοφορία στο διαδίκτυο ενός έργου, το οποίο δεν ανταποκρίνεται πλέον στις πεποιθήσεις του, μπορεί να είναι πολύ μεγάλη λόγω της δυνατότητας πρόσβασης στο έργο ενός

απεριόριστου αριθμού ατόμων. Έτσι, καθίσταται επιτακτική η άμεση και αποτελεσματική διακοπή της κυκλοφορίας του έργου, μέσω της άσκησης της εξουσίας υπαναχώρησης – μετάνοιας. Το ύψος της αποζημίωσης του αντισυμβαλλόμενου του δημιουργού λόγω άσκησης της εξουσίας υπαναχώρησης–μετάνοιας από αυτόν, θα είναι μικρότερο σε πολλές περιπτώσεις στο ψηφιακό περιβάλλον. Αντίθετα, όμως, η απόσυρση ενός ψηφιοποιημένου έργου από τη βάση δεδομένων, στην οποία αυτό έχει ενσωματωθεί, στην περίπτωση που ο δημιουργός αποφασίσει να ασκήσει την εξουσία υπαναχώρησης–μετάνοιας, μπορεί να προκαλέσει μεγάλη ζημία στον αντισυμβαλλόμενο του δημιουργού, διότι μπορεί να επηρεάσει τη συνολική εκμετάλλευση της βάσης δεδομένων [116].

Κεφ 4. Σχέση ηθικού δικαιώματος με το γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα

4.1 Το δικαίωμα της προσωπικότητας

Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας. Η αυτονόητη αυτή και θεμελιώδης αρχή του δικαίου εν γένει περιλαμβάνεται αυτολεξεί στο άρθρ. 2, παρ. 1 Σ και ανάγεται σε ακρογωνιαίο λίθο της εύρυθμης κοινωνικής συμβίωσης. Στην συνταγματική αυτή διάταξη καθώς και σε ένα άλλο σύνολο διατάξεων –μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέχει το άρθρ. 5, παρ. 1 Σ, το οποίο αναφέρεται και στο δικαίωμα του καθενός να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του- θεμελιώνεται η προσωπικότητα (με την πλατιά του όρου σημασία) και τίθενται οι βάσεις της ποικιλόμορφης προστασίας της τόσο απέναντι στην πολιτεία όσο και σε σχέση με τους κοινωνούς του δικαίου. Με άλλα λόγια η ΑΚ 57 αποτελεί συγκερασμό των άρθρ. 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 Σ [117], κατά τρόπο ώστε στο ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα της προσωπικότητας να περιλαμβάνεται τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου που αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας [118].

Ο όρος «προσωπικότητα» στα ΑΚ 57 επ. είναι άρρηκτα

συνδεδεμένος με ένα σύνολο αγαθών (αξιών), που είναι κατά τέτοιο τρόπο συνυφασμένα με το πρόσωπο, ώστε συγχρόνως να το προσδιορίζουν αλλά και να ανήκουν σ' αυτό, ως ένα ον που έχει σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ατομικότητα. Αν και δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός θα μπορούσε να ειπωθεί ότι προσωπικότητα είναι όλες εκείνες οι αστάθμητες αξίες οι οποίες απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου. Η ευρεία έννοια της προσωπικότητας έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί να καλύψει προσβολές, οι οποίες δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν από το νομοθέτη [119]. Η προσωπικότητα, με την πλατιά σημασία του όρου, είναι απρόσφορη για οποιοδήποτε εννοιολογικό προσδιορισμό. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στο ότι η έννοια της προσωπικότητας είναι γενικότατη, αλλά αποδίδεται και στο κυρίαρχο στοιχείο της προσωπικότητας, τον άνθρωπο, ο οποίος αφενός ενυπάρχει στην προσωπικότητα, αφετέρου ανάγεται σε φορέα των εξουσιών που αναγνωρίζονται στην προσωπικότητα από το δίκαιο. Έτσι, η προσωπικότητα είναι μια «μεταιχμιακή» έννοια, μια έννοια που κινείται στο μεταίχμιο μεταξύ του ανθρώπου-φορέα εξουσιών και του ανθρώπου-αντικειμένου των ίδιων εξουσιών.

Συστατικά στοιχεία της προσωπικότητας, αγαθά που την προσδιορίζουν, εκδηλώσεις που απορρέουν από αυτήν, εκφάνσεις υπό τις οποίες εμφανίζεται, αξίες που αποτελούν την προσωπικότητα και συνιστούν την ουσία του ανθρώπου, συντελεστές που συνιστούν την ατομικότητα του προσώπου είναι μερικές από τις χρησιμοποιούμενες διατυπώσεις που στοχεύουν να «προσδιορίσουν» την προσωπικότητα, στο πλαίσιο του ΑΚ 57, ώστε να καταστεί αντιληπτό το δικαίωμα στην προσωπικότητα που ρυθμίζεται από τον ίδιο κανόνα δικαίου.

Γίνεται δεκτό ότι αγαθά που συγκροτούν την προσωπικότητα είναι, μεταξύ άλλων, τα εξής: α) η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η υγεία, ως αγαθά της φυσικής υπόστασης του ατόμου, β) η τιμή, η υπόληψη και η αξιοπρέπεια, ως αγαθά της ηθικής υπόστασης του ανθρώπου, γ) το όνομα, το φύλο, η εικόνα και η φωνή, ως αγαθά που προσδιορίζουν την ταυτότητα του ατόμου, δ) η ψυχική υγεία και ο συναισθηματικός κόσμος, ως αγαθά της ψυχικής και συναισθηματικής υπόστασης του ανθρώπου, ε) η ελευθερία γενικά και ειδικότερα η ελευθερία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του άρθρ. 5, παρ. 1 Σ. Σε αυτά τα αγαθά προστίθενται, ως εκφάνσεις της προσωπικότητας, η εξουσία του προσώπου να κάνει χρήση των κοινόχρηστων πραγμάτων καθώς και η εξουσία του να

προστατεύσει τα προσωπικά δεδομένα, στ) ο ιδιωτικός βίος καθώς και η σφαίρα του απορρήτου κάθε προσώπου.

Η παραπάνω κατάταξη, καθώς και η ενδεικτική απαρίθμηση των επιμέρους αγαθών, που συγκροτούν την προσωπικότητα και που προστατεύονται από την έννομη τάξη ως εκδηλώσεις του ενιαίου δικαιώματος της προσωπικότητας, είναι, χωρίς άλλο, σχηματική, περιγραφική και ελλιπής. Γι' αυτό είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί μόνο ως ένα πρώτο υλικό επαφής με την ουσία του ενιαίου δικαιώματος στην προσωπικότητα. Αξίζει, μάλιστα, να τονιστεί πως το ΑΚ 57 έχει ως στόχο την σφαιρική προστασία της προσωπικότητας και για τον λόγο αυτό αποφεύγει ακόμη και την ενδεικτική αναφορά στις ποικίλες εκδηλώσεις της.

Όσοι έχουν ικανότητα δικαίου (ΑΚ 34 και 61), δηλαδή, έχουν προσωπικότητα με την στενή του όρου σημασία, είναι φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας. Έτσι, ο άνθρωπος (φυσικό πρόσωπο) και τα νομικά πρόσωπα είναι, χωρίς άλλο, φορείς αυτού του δικαιώματος, όπως, εξάλλου, και κάθε δικαιώματος. Το κυοφορούμενο, που σύμφωνα με το ΑΚ 36 «ως προς τα δικαιώματα που του επάγονται... θεωρείται γεννημένο, αν γεννηθεί ζωντανό», συγκαταλέγεται στους φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας. Αυτό σημαίνει ότι και το κυοφορούμενο έχει δικαίωμα προσωπικότητας, το οποίο όμως είναι ατελές και μετέωρο. Αμφισβητείται αν η ένωση προσώπων που δεν έχει νομική προσωπικότητα έχει δικαίωμα στην προσωπικότητα κατά την έννοια του ΑΚ 57 και συνεπώς αν μπορεί να συγκαταλεχθεί στους φορείς αυτού του δικαιώματος. Ορθά υποστηρίζεται ότι μία τέτοια ένωση προσώπων μπορεί να έχει δικό της δικαίωμα προσωπικότητας, το οποίο να περιορίζεται σε ορισμένες μόνο εκφάνσεις της προσωπικότητας (π.χ. επωνυμία, φήμη) και γι' αυτό να είναι «ατελές και περιορισμένο», οπότε υπό το πρίσμα αυτό ανάγεται και η ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα σε φορέα του δικαιώματος προσωπικότητας.

Το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει ιδιαίτερη φυσιογνωμία, με αποτέλεσμα να διακρίνεται από τα γνωστά είδη δικαιωμάτων. Όσον αφορά την νομική φύση του δικαιώματος στην προσωπικότητα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι αυτό είναι: α) εξουσιαστικό και ειδικότερα απόλυτο, β) προσωπικό, αφού προέχει η ικανοποίηση ηθικού συμφέροντος, χωρίς όμως να αποκλείεται να συνυπάρχει και οικονομικό συμφέρον σε μια ειδική έκφραση του, όπως λ.χ. το δικαίωμα στα

προϊόντα της διάνοιας, οπότε κρίνεται ότι είναι δικαίωμα μικτής φύσης, επειδή δίπλα στον προσωπικό χαρακτήρα παρατηρείται και ο περιουσιακός χαρακτήρας και γ) προσωποπαγές, συνεπώς δεν μπορεί να κληρονομηθεί ή να μεταβιβασθεί (βλ. Παπαστερίου Η. Δημήτρης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2009, σελ. 213-217). Επίσης, το δικαίωμα της προσωπικότητας χαρακτηρίζεται ως δικαίωμα-πλαίσιο, διότι σε αυτό περιλαμβάνονται οι εκφάνσεις που συνθέτουν την αξία του ανθρώπου, αποτελώντας αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας καθώς και συντελεστές καθοριστικοί της ατομικότητας του προσώπου [120].

4.2 Προσβολή προσωπικότητας

Σύμφωνα [121] με τη διάταξη του άρθρ. 57 παρ.1^α ΑΚ, «*Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον*». Στοιχεία της νομοτυπικής μορφής του παραπάνω κανόνα δικαίου είναι α) το δικαίωμα της προσωπικότητας και β) η παράνομη προσβολή του. Εξάλλου, στην έννομη συνέπεια του ίδιου κανόνα δικαίου εντάσσονται αφενός το «δικαίωμα» να αρθεί η προσβολή αφετέρου το «δικαίωμα» να μην επαναληφθεί στο μέλλον.

Κυρίαρχα στοιχεία της νομοτυπικής μορφής του άρθρ. 57 ΑΚ είναι αφενός το δικαίωμα της προσωπικότητας και αφετέρου η παράνομη προσβολή του. Σε σχέση με το πρώτο απ' αυτά, είναι κιάλας γνωστό ότι ο κανόνας δικαίου του 57 ΑΚ θεμελιώνει, στο Αστικό Δίκαιο, την ύπαρξη του δικαιώματος στην προσωπικότητα, με την πλατιά του όρου σημασία. Αρκεί εδώ να επαναληφθεί ότι το δικαίωμα αυτό περιέχει ένα σύνολο αγαθών και ότι η προσωπικότητα, ως έννοια γενική και αφηρημένη, δεν προσφέρεται σε οποιοδήποτε εννοιολογικό προσδιορισμό. Με τον όρο προσβολή της προσωπικότητας δηλώνεται πράξη τρίτου προσώπου με την οποία επιχειρείται τέτοια επέμβαση στην προσωπική σφαίρα εξουσίας του ατόμου, ώστε να θίγεται ένα ή περισσότερα από τα αγαθά που συγκροτούν την προσωπικότητα. Πρόκειται, συνεπώς, για πράξη προσβολής του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Εδώ η προσβολή του δικαιώματος είναι εξωτερική. Υπάρχει, όμως, και η λεγόμενη εσωτερική προσβολή της

προσωπικότητας, όταν αυτή προέρχεται από τον ίδιο το δικαιούχο (λ.χ. παραίτηση από το δικαίωμα προσωπικότητας, διάθεση μερών του σώματος για ιατρικούς σκοπούς). Τα συναφή θέματα δε ρυθμίζονται στον Αστικό Κώδικα και η αντιμετώπιση τέτοιων εσωτερικών προσβολών πρέπει να επιχειρείται κατά περίπτωση.

Ως προσβολές της προσωπικότητας θα μπορούσαν ενδεικτικά να αναφερθούν οι εξής: η βαριά ή ελαφριά σωματική βλάβη, ο εξαναγκασμός σε χρήση ναρκωτικών, η πρόκληση τρόμου ή αγωνίας, η χρήση υβριστικών φράσεων που προσβάλλει την τιμή, η παρακώλυση επαγγελματικής, επιστημονικής, θρησκευτικής ή οικονομικής δράσης, η παρακολούθηση ιδιωτικών συνομιλιών, που προσβάλλει την σφαίρα του απορρήτου, η λήψη της εικόνας του προσώπου κατά οποιοδήποτε τρόπο χωρίς βέβαια τη βούληση του, η διατάραξη της οικιακής ειρήνης, η αμφισβήτηση του ονόματος (ΑΚ 58), η προσβολή στα προϊόντα της διάνοιας (ΑΚ 60).

Σύμφωνα με το κείμενο του νόμου η προσβολή της προσωπικότητας πρέπει να είναι παράνομη. Με άλλα λόγια, απαραίτητη προϋπόθεση προστασίας της προσωπικότητας είναι ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής, ο οποίος συνίσταται στην, χωρίς νόμιμο λόγο, παραβίαση της αρχής που έχει τεθεί χάριν προστασίας του προσβληθέντος έννομου αγαθού. Παράνομη είναι η επέμβαση στην προσωπικότητα, αν υπερβαίνει τα όρια, τα οποία θέτουν οι συνθήκες της κοινωνικής συμβιώσεως. Όταν υφίσταται υπέρβαση του ορίου της κοινωνικά πρόσφορης συμπεριφοράς, γεννάται θέμα προσβολής της προσωπικότητας. Ειδικότερα, η προσβολή είναι παράνομη, κατά την κρατούσα άποψη της νομολογίας, «όταν γίνεται χωρίς δικαίωμα ή κατ' ενάσκηση μεν δικαιώματος, το οποίο όμως είναι από άποψη έννομης τάξης μικρότερης σπουδαιότητας είτε ασκείται υπό περιστάσεις που καθιστούν την άσκηση αυτού καταχρηστική σύμφωνα με το άρθρ. 281 ΑΚ ή το άρθρ. 25 παρ. 3 του Συντάγματος» [122]. Η έννομη τάξη δεν απονέμει μόνο δικαιώματα, αλλά μεριμνά και για την προστασία τους. Πράγματι, το δίκαιο θεωρεί την προσβολή του δικαιώματος ως πράξη παράνομη και για τον λόγο αυτό εξοπλίζει το δικαιούχο με τα κατάλληλα μέσα που θα του επιτρέψουν, ανάλογα με την περίπτωση, να προστατεύσει το δικαίωμα του με τον πιο πρόσφορο τρόπο. Έτσι, όπως συμβαίνει σε κάθε προσβολή δικαιώματος, η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι πράξη παράνομη. Τίθεται, όμως, το ερώτημα,

ποιο λόγο υπηρετεί η ειδική αναφορά του νόμου στο παράνομο της προσβολής. Εδώ διαπιστώνονται δύο ερμηνευτικές κατευθύνσεις. Κατά την πρώτη, εφόσον η προσβολή του δικαιώματος είναι από την ίδια τη φύση αντίθετη στο νόμο, τότε και η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι από μόνη της παράνομη, χωρίς το στοιχείο του παρανόμου να συνιστά ένα πρόσθετο όρο από ουσιαστική άποψη. Κατά τη δεύτερη κατεύθυνση, ειδικά στην περίπτωση του δικαιώματος της προσωπικότητας, η προσβολή του είναι παράνομη όταν αντιτίθεται στις επιταγές ή απαγορεύσεις της έννομης τάξης.

Από τις απόψεις αυτές, η πρώτη φαίνεται πως είναι πιο πειστική, μιας και ο νόμος δεν ξεχωρίζει την προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας από την προσβολή άλλων δικαιωμάτων και μάλιστα εξουσιαστικών και απολύτων. Ωστόσο, το στοιχείο του παρανόμου εξακολουθεί να διατηρεί την αυτοτέλεια του στις περιπτώσεις που αίρεται το παράνομο της προσβολής, με αποτέλεσμα να μην επέρχονται οι έννομες συνέπειες του ΑΚ 57, παρά την ύπαρξη της προσβολής.

Στην παράνομη προσβολή της προσωπικότητας αντιπαραβάλλεται ένα σύνολο περιπτώσεων, όπου ο νόμος βάσει ειδικών ρυθμίσεων δέχεται ότι δεν υπάρχει θέμα προστασίας του φορέα της προσωπικότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις εντάσσουμε τον καθορισμό των ορίων του δικαιώματος της προσωπικότητας, την σύγκρουση του δικαιώματος αυτού με άλλα δικαιώματα, την άσκηση δικαιώματος από το μέρος του προσβάλλοντος, την συναίνεση, καθώς και άλλους γενικούς ή ειδικούς όρους που αίρουν το παράνομο.

Επιπρόσθετα, για την ενεργοποίηση του μηχανισμού της ΑΚ 57, η προσβολή, εκτός από παράνομη, θα πρέπει να είναι και σημαντική, δηλαδή να υπερβαίνει το όριο που θέτουν οι εκάστοτε συνθήκες, καθώς στο πλαίσιο της κοινωνικής συμβίωσης, ορισμένες επεμβάσεις είναι αναπόφευκτες και συνεπώς ανεκτές [123]. Πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει και η άποψη κατά την οποία, λόγω της αοριστίας των προστατευόμενων αγαθών της προσωπικότητας, όσο και λόγω της σύγκρουσης των προστατευόμενων αγαθών της προσωπικότητας προς τα αγαθά της ολότητας και τρίτων, θα πρέπει να υπάρξει στάθμιση των αγαθών αυτών για την κατάφαση της έννοιας της παρανομίας [124].

Το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει ορισμένα όρια. Η πέρα των ορίων αυτών «προσβολή» της προσωπικότητας δεν αποτελεί παράνομη προσβολή κατά το ΑΚ 57 , παρ. 1^α, και συνεπώς δεν προστατεύεται.

Βέβαια, είναι ήδη γνωστό ότι τα παραπάνω όρια είναι ρευστά, γεγονός που ασκεί ιδιαίτερη επίδραση στο ζήτημα της προσβολής της προσωπικότητας. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει καθόλου πως δεν υπάρχουν όρια. Λ.χ. δε θεωρείται επέμβαση στην προσωπική σφαίρα εξουσίας του δανειολήπτη (και συνεπώς προσβολή της προσωπικότητας του) η έρευνα που επιχείρησε ο εγγυητής για την επιχειρηματική και εν γένει οικονομική δραστηριότητα του πρώτου, προκειμένου να συναφθεί η σύμβαση εγγυήσεως.

Κάθε πρόσωπο έχει δικό του δικαίωμα προσωπικότητας και, συνεπώς, είναι αναμενόμενο, σε πολλές περιπτώσεις, το δικαίωμα του ενός να βρίσκεται σε αντίθεση με το δικαίωμα του άλλου (σύγκρουση δικαιωμάτων προσωπικότητας). Όταν η αντίθεση αυτή προσλαμβάνει την μορφή συγκρούσεως των παραπάνω δικαιωμάτων, τότε η προσβολή θεωρείται ανεκτή (θεμιτή): είτε βάσει συγκεκριμένου κανόνα δικαίου (λ.χ. συναίνεση στην προσβολή της τιμής ή του απορρήτου) είτε με βάση τον καθορισμό των ορίων καθενός δικαιώματος στην προσωπικότητα είτε, τέλος, επειδή επικρατεί η προτίμηση ορισμένης εκφάνσεως του ενός δικαιώματος της προσωπικότητας σε βάρος της εκφάνσεως του άλλου δικαιώματος, προτίμηση που θα θεμελιωθεί στην αξιολόγηση των ειδικών συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης, με βάση τις αρχές που διέπουν την σύγκρουση συμφερόντων και την προστασία της προσωπικότητας.

Η αυτοδικία (ΑΚ 282, 283), η άμυνα (ΑΚ 284), η κατάσταση ανάγκης (ΑΚ 285, 286), η γονική μέριμνα (ΑΚ 1518), η αυτοδύναμη προστασία της νομής (ΑΚ 985), αναφέρονται ενδεικτικά, ως περιπτώσεις (άσκησης δικαιώματος από το μέρος του προσβάλλοντος), όπου η προσβολή της προσωπικότητας του ενός θεωρείται θεμιτή, επειδή η άσκηση δικαιώματος του προσβάλλοντος θεμελιώνει την άρση του παρανόμου της προσβολής αυτής. Σε ορισμένες περιπτώσεις, παρά την προσβολή της προσωπικότητας του, ο δικαιούχος επιτρέπεται να παραχωρήσει την συναίνεση του, οπότε και αίρεται το παράνομο της προσβολής. Έτσι, η συναίνεση σε ακρωτηριασμό για να σωθεί η ζωή, η συναίνεση σε παιχνίδια που προκαλούν φόβο, η συναίνεση σε αναπαράσταση της ζωής, η συναίνεση στην προσβολή της ελευθερίας, κυρίως της οικονομικής, παρέχουν ορισμένα δείγματα επιτρεπτών συναινέσεων. Πάντως, πρέπει να τονιστεί ότι η συναίνεση δεν πρέπει να είναι παράνομη ή ανήθικη, διότι τότε δεν συγχωρείται, με αποτέλεσμα να

μην αίρεται το παράνομο της προσβολής της προσωπικότητας. Στην κατηγορία των γενικών ή ειδικών όρων που αίρουν το «παράνομο» εντάσσονται περιπτώσεις, όπου επιτρέπεται η προσβολή της τιμής ή άλλων εκφάνσεων της προσωπικότητας. Λ.χ. όταν μάρτυρες υποχρεώνονται να φανερώσουν απόρρητα τρίτων προσώπων ή όταν διατυπώνονται κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες ή, τέλος, όταν υπάρχει υποχρέωση επίδειξης εγγράφων.

4.3 Περιπτώσεις προσβολών προσωπικότητας στο διαδίκτυο

Με άξονα τα όσα παραπάνω εκτέθησαν σε μία προσπάθεια ανάλυσης του δικαιώματος στην προσωπικότητα ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά η ειδικότερη θεματική των περιπτώσεων προσβολής της προσωπικότητας στο διαδίκτυο ιδιαίτερα υπό το πρίσμα της ψηφιακής καινοτομίας και της ανάγκης για μια ταχύτερη ψηφιακή μετάβαση. Καθημερινά ερχόμαστε ολοένα και περισσότερο σε επαφή με την λεγόμενη «ψηφιακή επανάσταση», καθώς η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας έχει γενικευθεί σε τέτοιο βαθμό που έχει παραμερίσει τους παραδοσιακούς τρόπους επεξεργασίας πληροφοριών.

Τρανταχτό παράδειγμα αυτής της γενίκευσης αποτελεί η χρήση της τεχνολογίας μέσα στο χάος της πανδημίας, καθώς η ψηφιακή διακυβέρνηση αναβαθμίστηκε με πλήθος πρωτοβουλιών προς διευκόλυνση της καθημερινότητας από το σπίτι. Μέσω του διαδικτύου μας δίνεται η δυνατότητα να βλέπουμε εικόνες και να ακούμε ήχους μετασχηματισμένους στη γλώσσα της ψηφιακής τεχνολογίας, να επεξεργαζόμαστε, να αποθηκεύουμε, να αναπαράγουμε, να μεταβιβάζουμε πληροφορίες για την εργασία μας, για διασκέδαση, για επικοινωνία, για να απολαμβάνουμε έναν μεγάλο όγκο παρεχόμενων υπηρεσιών και φυσικά με μηδενικούς χωροχρονικούς περιορισμούς. Ο ποικιλόμορφος όγκος πληροφοριών, η απειρία των χρηστών και τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα συνιστούν τους τρεις βασικούς λόγους που καθιστούν δύσκολη την επιβολή ορίων στην έκφραση μέσα στο χαοτικό διαδίκτυο.

Στην Υπόθεση **Cengiz and Others v. Turkey**, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) αναγνώρισε ότι το διαδίκτυο έγινε ένα από τα βασικά μέσα άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης μέσω της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών, παρέχοντας συγκεκριμένα εργαλεία που διευκολύνουν την συμμετοχή σε δράσεις και συζητήσεις πολιτικού και

γενικότερου περιεχομένου. Επίσης, η δυνατότητα έκφρασης των χρηστών μέσω περιεχομένου που «γεννούν» οι ίδιοι (user generated content) καθιστά το διαδίκτυο μια πλατφόρμα με πρωτοφανείς δυνατότητες άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης. Αξίζει να διευκρινιστεί πως η εκφορά της γνώμης είναι συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας και καθοριστικό μέσο επικοινωνίας ενώ στο πλαίσιο αυτής εξετάζεται και η ελευθερία της πληροφόρησης στην ενεργητική και την παθητική της μορφή, η οποία απορρέει από το άρθρ. 14 και το άρθρ. 5 παρ.1 περί ανάπτυξης της προσωπικότητας καθώς και το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρ. 5Α Σ.

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι κατά την άσκηση των δικαιωμάτων που είναι συνυφασμένα με την απόλαυση του διαδικτύου, θα πρέπει να γίνονται σεβαστά από τους χρήστες άλλα δικαιώματα που τυχόν συγκρούονται με αυτό, όπως π.χ. η **προστασία της προσωπικότητας**, της οικογενειακής ζωής και του ιδιωτικού βίου, η προστασία της αξιοπρέπειας ή της τιμής, τα προσωπικά δεδομένα άλλων χρηστών, η παιδική ηλικία, τα συνυφασμένα με την εργασία απόρρητα, όπως το ιατρικό, το δικηγορικό ή το φορολογικό, το δικαίωμα των εργοδοτών να διαφυλάττουν τα επαγγελματικά τους συμφέροντα, ακόμα και υπέρτερα του ατόμου δικαιώματα, όπως είναι η δημόσια τάξη και ασφάλεια [125].

Ειδικά για την προσωπικότητα είναι γεγονός ότι το διαδίκτυο αποτελεί εν δυνάμει μια σημαντική πηγή διακινδύνευσης της, καθώς ο κάθε χρήστης του, ο οποίος μπορεί να είναι και ανώνυμος, έχει τη δυνατότητα να εκφράσει απόψεις ή να διασπείρει ειδήσεις που προσβάλλουν την προσωπικότητα τρίτων. Είναι αναμφίβολο ότι όποιος εκφράζει τη γνώμη του ή μεταδίδει μια είδηση στο διαδίκτυο, που αφορά ένα μέλος της κοινωνίας διαχειρίζεται ένα δημόσιο αγαθό. Οφείλει λοιπόν να κάνει χρήση της δυνατότητας που του προσφέρει η κοινωνία της πληροφορίας με αίσθημα ευθύνης, προκειμένου να μην προκαλέσει σύγχυση, πανικό, να μη θίξει αναίτια και πέραν του μέτρου υπολήψεις ανθρώπων [126].

Μπαίνοντας πια στον πυρήνα αυτής της μερικότερης θεματικής διερωτάται κανείς εάν με την εξάπλωση του διαδικτύου και ιδιαίτερα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, είναι δυνατόν να επέλθει προσβολή προσωπικότητας μέσω του διαδικτύου. Στο ερώτημα αυτό έχει απαντήσει θετικά η νομολογία, καθώς έχει κριθεί ότι είναι δυνατόν να επέλθει προσβολή προσωπικότητας ορισμένου προσώπου μέσω ιστοσελίδας κοινωνικής δικτύωσης (social networks), καθότι α) δίνεται η δυνατότητα σε κάθε συνδεδεμένο χρήστη να δημιουργήσει το προσωπικό του ιστολόγιο και β) να προβεί μέσω αυτού σε σύντομες δημοσιεύσεις και σχόλια, τα οποία μπορεί να θίγουν τρίτους [127]. Περαιτέρω, έχει κριθεί

από τη θεωρία και την νομολογία ότι οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας πραγματοποιείται μέσω διαδικτύου («internet»), συνιστά δια του τύπου προσβολή [128]. Η δε αγωγή προσβολής προσωπικότητας εκδικάζεται κατά την ειδική διαδικασία των περιουσιακών διαφορών του άρθρ. 614 παρ. 7 ΚΠολΔ, που αφορά συνήθως διαφορές από δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές και κάθε είδους περιουσιακή ζημία. Ακόμη, έχει κριθεί ότι οι διατάξεις του Ν. 1178/1981, προκειμένου για προσβολές της προσωπικότητας κατά τη διάρκεια ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών εκπομπών, εφαρμόζονται αναλόγως και επί προσβολών της προσωπικότητας οι οποίες συντελούνται στο διαδίκτυο (internet) μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων που λειτουργούν ως διεθνές μέσο διακίνησης πληροφοριών, δεδομένου ότι για τις προσβολές αυτές δεν υπάρχει ιδιαίτερο νομικό πλαίσιο [129].

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πληροφόρηση μέσω του διαδικτύου είναι η εξέλιξη της ηλεκτρονικής πληροφόρησης μέσω του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης [130], κρίσιμο είναι να αναφέρουμε ότι μπορεί να ευθύνεται εις ολόκληρον σε αποζημίωση (αδικοπρακτική ευθύνη), λόγω προσβολής προσωπικότητας μέσω διαδικτύου και ο διαχειριστής/ιδιοκτήτης του ιστολογίου/ιστοσελίδας, αν αποδειχθεί ότι γνώριζε ότι τα επίμαχα κείμενα μπορούσαν να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη των εναγόντων και πάρα ταύτα τα διατήρησε στην ιστοσελίδα και τα διέδωσε σε απροσδιόριστο αριθμό επισκεπτών αυτής. Συγκεκριμένα, έχει γίνει δεκτό από την νομολογία, ότι υπάρχει ευθύνη του προσώπου, το οποίου είχε τη διεύθυνση ιστοσελίδας (δηλαδή είχε την ιδιότητα του «φορέα παροχής υπηρεσιών» του π.δ. 131/2003) από κείμενα τα οποία αναρτήθηκαν στο χώρο φιλοξενίας της ιστοσελίδας από χρήστες αυτής.

Στην περίπτωση δε, που η προσβολή μέσω διαδικτύου επήλθε από δημοσίευμα σχόλιο σε ιστολόγιο ειδησεογραφικού περιεχομένου θα πρέπει να αποδειχθεί ότι το περιεχόμενο των ως άνω σχολίων υπερέβη το αντικειμενικά αναγκαίο μέτρο για να αποδοθεί το περιεχόμενο της σκέψης του συντάκτη προς ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος για την ενημέρωση των χρηστών του ιστολογίου/ιστοσελίδας, αλλά και της πρόθεσής του συντάκτη τους να ασκήσει οξεία κριτική [131]. Τέλος, με τη θέση σε εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (679/2016/ΕΕ GDPR), δίδεται το δικαίωμα όχι μόνο απλής προσφυγής στην Εποπτική Αρχή (Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα) αλλά και διαγραφής των προσωπικών δεδομένων που εμπεριέχονται στο επίμαχο προσβλητικό κείμενο/σχόλιο, μέσω του οποίου επήλθε η προσβολή της προσωπικότητας μέσω διαδικτύου [132].

Άλλη μία περίπτωση προσβολής του δικαιώματος στην

προσωπικότητα μπορεί να λάβει χώρα σε πλατφόρμες διαμοιρασμού περιεχομένου, όπως το Youtube. Πιο συγκεκριμένα, με την υπ' αριθμ. 643/2020 απόφασή του το Πρωτοδικείο Αθηνών έκρινε ότι σε υπόθεση προσβολής προσωπικότητας δια του τύπου, οι διατάξεις του Ν. 1178/1981 εφαρμόζονται αναλογικά και επί προσβολών της προσωπικότητας οι οποίες συντελούνται στο διαδίκτυο, μέσω ηλεκτρονικών σελίδων ή άλλων διαδικτυακών τόπων όπως το YouTube. Σύμφωνα με την απόφαση, ο αδικηθείς πριν ασκήσει αγωγή υποχρεούται να καλέσει με έγγραφη εξώδικη πρόσκλησή του τον ιδιοκτήτη του εντύπου ή όταν αυτός είναι άγνωστος, τον εκδότη ή το διευθυντή σύνταξής του, να αποκαταστήσει την προσβολή με την καταχώριση σε αυτό ανακλητικής δήλωσης· η παρέλευση άπρακτου διαστήματος δέκα ημερών ή η μη δημοσίευση στο αμέσως επόμενο τεύχος θεωρείται άρνηση [133].

Λαμβάνοντας υπόψιν τη δημοτικότητα και την ευρύτατη χρήση του διαδικτύου χαρακτηριστικές είναι πια και οι προσβλητικές της τιμής και υπόληψης ενέργειες, δεδομένης της ευκολίας πρόσβασης και της δυνατότητας ανωνυμίας. Έτσι η συκοφαντική (καθώς και η απλή) δυσφήμιση και η εξύβριση, ως προσβολές της τιμής, είναι πολύ συνηθισμένες πλέον στον χώρο του διαδικτύου και μπορούν να λάβουν χώρα με διάφορους τρόπους: i) μέσω του ηλεκτρονικού τύπου, όπου ισχύει ό,τι και για τον τύπο γενικότερα, ii) με ανάρτηση σχολίων στα blogs, iii) μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), με την αποστολή μηνύματος [134], iv) μέσω των ταχυδρομικών καταλόγων ομάδων συνδρομητών, όπου πρόκειται για συλλογή με ονόματα και διευθύνσεις που χρησιμοποιούνται από κάποιον ιδιώτη ή από κάποιο οργανισμό, για να στέλνει υλικό σε διάφορους παραλήπτες και, στην περίπτωση του διαδικτύου, οι διευθύνσεις και οι λίστες είναι ηλεκτρονικές και ο χρήστης μπορεί να εγγραφεί και να διαγραφεί όποτε θέλει, v) στο πλαίσιο των ομάδων συζήτησης (newsgroups discussion for a) [135].

Από την μελέτη της απόφασης 435/2020 ΠΠρ Πατρών επιβεβαιώνονται τα όσα παραπάνω εκτέθησαν καθώς οι εφαρμοστέες διατάξεις στην υπό κρίση περίπτωση εφαρμόζονται ανάλογα και επί προσβολών της προσωπικότητας, οι οποίες συντελούνται στο διαδίκτυο (internet), μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων ή άλλων διαδικτυακών ιστοτόπων (όπως blogs), που λειτουργούν ως διεθνές μέσο διακίνησης πληροφοριών, εν όψει του ότι για τις προσβολές αυτές δεν υπάρχει ιδιαίτερο θεσμικό πλαίσιο και η αντιμετώπιση τους δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με την αναλογική εφαρμογή της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας για τις προσβολές της προσωπικότητας μέσω του έντυπου (εφημερίδες, περιοδικά) ή του ηλεκτρονικού (τηλεόραση, ραδιόφωνο) τύπου, αφού και η ραγδαίως αναπτυσσόμενη διαδικτυακή πληροφόρηση, που

προσφέρεται από το internet σε πολυμεσική μορφή (multimedia) καθιστά την χρήση αυτού (internet) εκτός από «ομιλητή» και «αποδέκτη» πληροφοριών προσιτών με τον τρόπο αυτό σε κάθε πολίτη [136].

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικές, ωστόσο, είναι και οι περιπτώσεις προσβολών του ιδιωτικού βίου στο διαδίκτυο κάνοντας λόγο για επεμβάσεις με τις οποίες παραβιάζονται τα όρια του ιδιωτικού βίου, όπως η συστηματική παρακολούθηση, η υποκλοπή ιδιωτικών συζητήσεων, μέσω τεχνικών εγκαταστάσεων κάθε είδους, η μυστική φωτογράφιση σε ιδιωτικούς χώρους, η αποκάλυψη πτυχών της ιδιωτικής ζωής από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.ο.κ. [137]. Στο διαδίκτυο είναι αποθηκευμένα, ενδεχομένως, ο αριθμός του δελτίου ταυτότητας ή του διαβατηρίου ενός ατόμου, ο αριθμός της πιστωτικής του κάρτας, το ιστορικό των αγορών του, η φήμη του στο ηλεκτρονικό εμπόριο, το προφίλ του σε μια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης, οι σκέψεις του σε ένα ιστολόγιο. Η ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο ταυτίζεται με τη δυνατότητα, αλλά και την προσδοκία της ανωνυμίας, η οποία και διευκολύνει την πρόκληση προσβολών.

Στο πλαίσιο της ιδιωτικότητας εξετάζεται και το ευαίσθητο πεδίο των προσωπικών δεδομένων. Το δικαίωμα προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα διακρίνεται από το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Το πρώτο θέτει κανόνες για την επεξεργασία των δεδομένων και αναγνωρίζει επιμέρους δικαιώματα στο άτομο για να προστατευθεί, το δεύτερο είναι το δικαίωμα του ατόμου να αφήνεται μόνος στην προσωπική ζωή και στην ηρεμία του [138], είναι το λεγόμενο «right to privacy» ή «right to be let alone» [139]. Με την αλματώδη αύξηση της χρήσης των Η/Υ, τόσο η αρχειοθέτηση των πληροφοριών που αφορούν σε προσωπικά δεδομένα, όσο και η αξιοποίησή τους, πολλαπλασίασε τους κινδύνους του παραδοσιακού «φακελώματος». Η συνειδητοποίηση των κινδύνων από τις καταχρήσεις κατά τη δημιουργία και χρήση ηλεκτρονικών αρχείων οδήγησε στην ανάπτυξη της έννοιας του «πληροφορικού αυτοκα-θορισμού». Κάθε άτομο πρέπει να ορίζει τις πληροφορίες που το αφορούν και να καθορίζει, καταρχήν, την επιτρεπόμενη χρήση τους. Στο χώρο του διαδικτύου η πληροφορία κινείται αστραπιαία ενώ πρόσβαση σε αυτή έχει ένας απεριόριστος αριθμός προσώπων, ακόμη και όσοι δεν έχουν άμεσο ή έμμεσο ενδιαφέρον για αυτήν. Κάτι τέτοιο γεννά υποψίες ως προς την φαλκίδευση των προσωπικών δεδομένων και τη δυνατότητα διασφάλισης αυτών στον διαδικτυακό χώρο. Μπορεί κανείς να παρατηρήσει πως κάθε πληροφορία η οποία δημοσιεύεται, κοινοποιείται, προωθείται, επεξεργάζεται ή αποθηκεύεται δια τεχνολογικών μέσων και δη του διαδικτύου είναι ανεπαρκώς προστατευμένη και σχετικώς εκτεθειμένη σε τρίτους. Η ανάγκη νομικής οριοθέτησης αλλά και θεσμοθέτησης του

ευαίσθητου πεδίου των προσωπικών δεδομένων τείνει να εξισορροπείται μέσα από την έκδοση κοινοτικών οδηγιών, την υιοθέτηση ευρωπαϊκών Κανονισμών (ΕΕ/679/2016) αλλά και την θέσπιση κανόνων δικαίου στο εσωτερικό της ελληνικής έννομης τάξης (Ν. 2472/1997, Ν. 4624/2019). Μόνο για τους λόγους που προβλέπονται και μόνο έχοντας εξασφαλίσει νόμιμη βάση μπορεί κανείς να επεξεργαστεί προσωπικά δεδομένα στο διαδίκτυο [140], διαφορετικά η συλλογή δεδομένων που αφορούν στην προσωπικότητα, για την οποία δε δίνεται η συγκατάθεση του χρήστη και δεν εξασφαλίζεται άλλη νόμιμη βάση επεξεργασίας τίθεται θέμα παραβίασης αυτών.

Συνοψίζοντας την παρούσα ενότητα δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος στην περίπτωση προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο. Είναι πλέον κοινός τόπος [141] ότι η πληροφορική και πρωτίστως το διαδίκτυο, έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές τόσο στον τρόπο παραγωγής και διακίνησης πληροφοριών, όσο και ειδικότερα στον τρόπο αναπαραγωγής και διακίνησης πνευματικών έργων. Τα κύρια προβλήματα που προκύπτουν για την πνευματική ιδιοκτησία από το διαδίκτυο σχετίζονται άμεσα με την ευκολία και την ακρίβεια της αντιγραφής, την υψηλή ποιότητα των αντιγράφων, με αποτέλεσμα την αδυναμία διάκρισης μεταξύ πρωτοτύπου και αντιγράφου, το χαμηλό κόστος αναπαραγωγής και διανομής των αντιγράφων και την ανωνυμία που χαρακτηρίζει τις on-line δραστηριότητες. Ταυτόχρονα η λειτουργία του διαδικτύου επιτρέπει την ακύρωση της λειτουργίας τεχνολογικών μέσων που επιτρέπουν την προστασία του πνευματικού έργου, όπως π.χ. η αφαίρεση-σπάσιμο των ηλεκτρονικών κλειδαριών-«hacking» και η παράκαμψη μιας προστατευμένης ιστοσελίδας με την απευθείας σύνδεση με το περιεχόμενό της μέσω άλλης ιστοσελίδας- deep linking. Η ευκολία δε, αναπαραγωγής δεν αφορά μόνο την περίπτωση της ανεύρεσης και «κατεβάσματος» των έργων στο χώρο του διαδικτύου (downloading), αλλά και την για πρώτη φορά ψηφιακή δημοσίευσή τους (uploading), μέσω των σαρωτών ή των ψηφιακών φωτογραφιών. Η ανεξέλεγκτη ψηφιακή αναπαραγωγή, επεξεργασία και μετάδοση των έργων απειλούν το τεκμήριο γνησιότητας, την εξουσία πατρότητας και ακεραιότητας του δημιουργού και καθιστούν δυνατή την μαζική προσβολή έργων πνευματικής δημιουργίας [142]. Η δημιουργία ή η επεξεργασία έργων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ψηφιακή μορφή, καθώς και η κυκλοφορία τους στο διαδίκτυο διευρύνει τους τρόπους και τα μέσα ενεχόμενων προσβολών, τόσο του δικαιώματός πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού επί των έργων του ή του συγγενικού δικαιώματός του, όσο και του δικαιώματός της προσωπικότητάς του. Μέσω του διαδικτύου πραγματοποιούνται οι κλασσικές μορφές προσβολής των εκφάνσεων του δικαιώματος της προσωπικότητας, αντίστοιχα όπως στο πραγματικό

περιβάλλον. Αυτό που διαφοροποιείται στο ψηφιακό περιβάλλον είναι η έκταση της προσβολής που υφίσταται ο δημιουργός και το μέγεθος της ζημίας και της ηθικής βλάβης που υφίσταται. Επίσης, μια διαφορετική παράμετρος, που εμφανίζεται στο χώρο του διαδικτύου είναι η έκθεση των έργων σε περισσότερους κινδύνους, λόγω της πρόσβασης απεριόριστου αριθμού ατόμων σε αυτά, της δυνατότητας απεριόριστων επεμβάσεων σε αυτά [143].

Εν κατακλείδι, καθίσταται σαφές πως οι διαρκώς εξελισσόμενες δυνατότητες του διαδικτύου δε θα μπορούσαν να μην έχουν ως απόρροια και σύγχρονες μορφές προσβολών της προσωπικότητας στον διαδικτυακό χώρο. Μεταξύ αυτών θα μπορούσαμε να ονοματίσουμε ένα, ιδιαίτερα ενοχλητικό για τους χρήστες του διαδικτύου φαινόμενο, αυτό της ανεπιθύμητης ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, για το οποίο έχει επικρατήσει διεθνώς ο όρος «spamming». Ακολούθως, προσβολή προσωπικότητας μπορούν επίσης να υποστούν οι χρήστες του διαδικτύου με το hacking και το cracking. Hacking αποτελεί η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση και η χωρίς δικαίωμα διείσδυση σε συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, η οποία καταρχήν δεν γίνεται με σκοπό την δολιοφθορά ή την καταστροφή, αλλά για την ικανοποίηση από την παράκαμψη των συστημάτων ασφαλείας. Cracking αποτελεί η παράνομη πρόσβαση σε ξένα συστήματα, η αλλαγή των σχετικών κωδικών πρόσβασης και η άρση της προστασίας των προγραμμάτων που καθιστά δυνατή την παράνομη αντιγραφή τους. Επιπλέον, τα domain names, ως μία νέα μορφή διακριτικού γνωρίσματος αλλά και νέα μορφή εκδήλωσης της προσωπικότητας, αποτελούν στοιχεία εξατομίκευσης ηλεκτρονικών υπολογιστών ή άλλως, συνιστούν ηλεκτρονική διεύθυνση, η οποία προσδιορίζει ένα τμήμα του κυβερνοχώρου. Επειδή δε, συνδέονται στενά με στοιχεία εξατομίκευσης του «υλικού κόσμου», είναι σκόπιμο να απολάβουν αντίστοιχης προστασίας. Τέλος, παράνομη προσβολή της προσωπικότητας συνιστούν και η παράλειψη του υπεύθυνου επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (του ιδίου ή των προστηθέντων του) να ελέγξει την ακρίβεια των δεδομένων που καταγράφει στο αρχείο του και η καταχώρηση σε αυτό ανακριβών δυσμενών στοιχείων [144].

4.4 Περιπτώσεις σύγκρουσης του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού

Δεδομένου ότι καθορά την προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού προς το έργο του, το ηθικό δικαίωμα χαρακτηρίζεται και σαν

δικαίωμα στην προσωπικότητα του δημιουργού. Ως εκ τούτου συζητείται η σχέση του προς το κατ' ΑΚ 57 γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα. Ανεξαρτήτως της νοηματικής σχέσεως του περιεχομένου τους, διευκρινίζεται ότι πρόκειται για διακριτά δικαιώματα, ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Στο πλαίσιο αυτό, για παράδειγμα, το γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα αποσβέννυται με τον θάνατο του δημιουργού, ενώ το ηθικό κληρονομείται και δη χωριστά ανά έργο αυτού, άρα υπόκειται στην αιτία θανάτου ελευθερία του διατιθέναι.

Εξάλλου, από την σκοπιά του περιεχομένου τους, ηθικό δικαίωμα και δικαίωμα της προσωπικότητας μοιάζουν να τελούν σε σχέση ειδικού προς γενικό. Όμως ο συσχετισμός τους αυτός προκάλεσε διχογνωμίες. Ακριβέστερα το μεν γενικό αναφέρεται στους πραγματικούς, υφιστάμενους συντελεστές της προσωπικότητας του δημιουργού, ενώ το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού σε εκείνη την πλευρά της προσωπικότητας του που αντικειμενικοποιείται απεικονιζόμενη στο έργο, ήτοι μόνον με ό,τι άπτεται της ιδιότητας του ως δημιουργού, ήτοι με ό,τι συνέχεται προς το έργο του. Από την άλλη πλευρά η προσωπικότητα του συμμετέχει στην γένεση του έργου, αλλά τούτο μετά την τελείωση του έχει αυτοτελή ύπαρξη. Γι' αυτό άλλωστε κρίσιμο είναι πρωτίστως χωριστά το εκάστοτε συγκεκριμένο έργο. Τούτο αποτελεί το ειδοποιό χαρακτηριστικό του ηθικού δικαιώματος έναντι του κανόνα της ΑΚ 57, καθώς για κάθε έργο υφίσταται χωριστό ηθικό δικαίωμα, διακριτώς κληρονομητό, απαράλλακτα όπως και το αντίστοιχο περιουσιακό. Πράγματι συχνότατα το ήθος του όλου έργου του ίδιου ανθρώπου δεν είναι ενιαίο και έτσι δεν αποκλείονται οι συγκρούσεις μεταξύ των ηθικών δικαιωμάτων επί μέρους έργων του. Ως εκ τούτου εύστοχα παρατηρείται ότι ο κάθε δημιουργός δεν έχει ένα ηθικό δικαίωμα, αλλά τόσα, όσα τα έργα που αυτός δημιούργησε.

Ενόψει των παραπάνω ορθότερη φαίνεται η αντίληψη ότι γενικό δικαίωμα της προσωπικότητας και ηθικό δικαίωμα του δημιουργού τελούν σε σχέση επαλληλίας και όχι υπαλληλίας. Η ΑΚ 57 αφορά και τις περιπτώσεις εκείνες που η παράνομη κατά τον Ν. 2121/1993 προσβολή του δημιουργού θίγει την προσωπικότητα του χωρίς να θίγει το ήθος του έργου του. Τούτο, αφού η ΑΚ 57 σκοπεί την υπεράσπιση της γενικής εικόνας του δημιουργού κατά σοβαρών παραμορφώσεων ή αξιολογήσεων της, συμπεριλαμβανομένων και όσων απόψεων του έργου εξακολουθούν να αντιστοιχούν στην προσωπικότητα του. Αντίστροφα

κάθε προσβολή του ηθικού δικαιώματος δεν συνεπάγεται χωρίς άλλο και προσβολή της προσωπικότητας του δημιουργού, π.χ. η προσβολή του ηθικού δικαιώματος του να απαρνηθεί το έργο του. Ως εκ τούτου μετά το θάνατο του τις μεν πρώτες νομιμοποιούνται να τις αποκρούσουν κατά ΑΚ 57 παρ.1β οι κληρονόμοι και οι συγγενείς του, ενώ τις δεύτερες μόνον οι κληρονόμοι του ηθικού δικαιώματος επί το συγκεκριμένο έργο [145].

Όπως έχει προαναφερθεί το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και το δικαίωμα της προσωπικότητας αποτελούν δύο ανεξάρτητα δικαιώματα, ρύθμιση των οποίων γίνεται από ξεχωριστές διατάξεις και η άσκησή τους μπορεί να είναι και παράλληλη, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής και των δύο. Στις διατάξεις των άρθρ. 6 δις παρ. 1 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισίου και 4 παρ. 1 εδ. γ' του Ν. 2121/1993 επιχειρείται η σύνδεση των δύο δικαιωμάτων με την έννοια ότι η επέλευση προσβολής του ενός προϋποθέτει προσβολή και του άλλου. Πιο συγκεκριμένα, όμως, από την στιγμή που πρόκειται για προσβολή δύο ανεξάρτητων και διαφορετικών δικαιωμάτων, των οποίων οι προϋποθέσεις προσβολής είναι διαφορετικές, διαπιστώνεται ότι η ερμηνεία της διάταξης του άρθρ. 6 δις παρ. 1 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισίου περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της, γεγονός που καθιστά πιθανότατα άτυχη ή και εσφαλμένη την επιλογή του συνδυασμού της παράλληλης προσβολής των δύο δικαιωμάτων, η οποία τελικά καταλήγει στην παροχή μειωμένης προστασίας στους δημιουργούς. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρ. 4 παρ. 1 εδ. γ' του Ν. 2121/1993, στο περιεχόμενο του ηθικού δικαιώματος περιλαμβάνονται και οι περιπτώσεις προσβολής του ιδίου του δημιουργού, λόγω των συνθηκών παρουσίας του έργου του στο κοινό, που επιδρούν στην προσωπικότητα του ιδίου και όχι στο έργο του. Η διάταξη, όμως, αυτή καλύπτει μόνο μια εξαιρετική περίπτωση, ενώ ο κανόνας περιλαμβάνει την αυτοτέλεια των δύο δικαιωμάτων για την παράλληλη άσκηση των οποίων απαιτείται η ύπαρξη ξεχωριστών προϋποθέσεων.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσβολή των ηθικών δικαιωμάτων δεν αποτελεί πλέον και προσβολή της προσωπικότητας όπως πάγια δεχόταν η νομολογία πριν το Ν. 2121/1993. Άρα, δεν είναι δυνατή η επικουρική εφαρμογή του άρθρ. 57 ΑΚ σε προσβολή ηθικού δικαιώματος και γενικότερα σε προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας. Δεν αποκλείεται όμως η παράλληλη άσκηση

απαιτήσεων και από το άρθρ. 57 ΑΚ, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του. Στο σημείο αυτό πρόκειται για περιπτώσεις που δεν συντρέχει προσβολή ηθικού δικαιώματος, αλλά μόνο προσβολή της προσωπικότητας, π.χ. ένας άγνωστος συγγραφέας παρουσιάζει το έργο του ως έργο διάσημου συγγραφέα [146].

Πράγματι, το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού, όπως επίσης και το δικαίωμα του στην προσωπικότητα παρατηρείται να συναντώνται και να συγκρούονται με πληθώρα διαφορετικών δικαιωμάτων τρίτων προσώπων. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί ότι το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού είναι ενδεχόμενο να συγκρούεται με το δικαίωμα κυριότητας του τρίτου επί του υλικού φορέα, ο οποίος ενσωματώνει το έργο. Για το δικαίωμα στην προσωπικότητα έχει παρατηρηθεί ότι στο επίπεδο της συνταγματικής του προστασίας, αυτό συγκρούεται κατά κανόνα με τα δικαιώματα που απορρέουν από τις διατάξεις των άρθρ. 14,15 και 16 του Συντάγματος. Η πολυμορφία της σύγκρουσης των δικαιωμάτων καθιστά επιτακτική την ανάγκη οριοθέτησης του αντικειμένου εξέτασης που θα εξεταστεί παρακάτω [147].

Συνεπώς, στο σημείο αυτό θα εξεταστούν αφενός οι περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας υπό το πρίσμα του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού [148] και αφετέρου τα αποτελέσματα της σύγκρουσης του ηθικού δικαιώματος και του δικαιώματος της προσωπικότητας από την άσκηση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού [149].

Πρώτα από όλα η συγγραφέας Στάθη Βασιλική εξετάζει το όνομα ως ιδιαίτερη έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητας του ατόμου που προστατεύεται και ειδικότερα από τη διάταξη του άρθρ. 58 ΑΚ. Σύμφωνα με την τελευταία, η προσβολή μπορεί να συνίσταται είτε στην αμφισβήτηση εκ μέρους τρίτου του δικαιώματος κάποιου προσώπου να φέρει ορισμένο όνομα είτε στην παράνομη χρήση εκ μέρους τρίτου του ονόματος κάποιου προσώπου. Έτσι, συνιστά προσβολή του ονόματος (ή και του ψευδωνύμου) ενός γνωστού δημιουργού η χρήση του ιδίου ή και ελαφρώς παραλλαγμένου ονόματος όταν με αυτόν τον τρόπο προκαλείται σύγχυση στο κοινό. Βεβαίως, όταν το άτομο έχει συναινέσει στη χρήση του ονόματός του και με την προϋπόθεση ότι η συναίνεση δεν είναι παράνομη ή ανήθικη δεν μπορεί να γίνει λόγος για προσβολή. Μία τέτοια συναίνεση απαιτείται ιδίως όταν το όνομα χρησιμοποιείται για διαφημιστικούς σκοπούς, καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, μια τέτοια χρήση συνιστά προσβολή όχι μόνο του ονόματος αλλά και της τιμής, της

φήμης και της εν γένει εικόνας του προσώπου.

Ειδικότερα, η νόμιμη αναπαραγωγή ενός έργου, δηλαδή με άδεια του δημιουργού του, συνεπάγεται και την αναπαραγωγή του ονόματος ή της υπογραφής του τελευταίου υπό την προϋπόθεση ότι αυτά τα στοιχεία υπάρχουν πάνω σε αυτό. Η παραχώρηση ή η μεταβίβαση της εξουσίας αναπαραγωγής ενός έργου δεν μπορεί παρά να έχει την έννοια ότι το έργο θα αναπαραχθεί στην μορφή και με τα στοιχεία που ακριβώς το απαρτίζουν. Συνεπώς, τυχόν υπογραφή που υπάρχει πάνω σε αυτό θα αναπαραχθεί και αυτή. Αντιθέτως, αν το πρωτότυπο δε φέρει υπογραφή, τυχόν θέση αυτής επί του έργου από τον τρίτο που έχει αναλάβει την εκμετάλλευσή του, θα συνιστούσε, πέρα από προσβολή του ονόματος του δημιουργού, και προσβολή της εξουσίας ακεραιότητας, ενώ αντίστοιχα αφαίρεση της υπογραφής από το έργο θα συνιστούσε προσβολή τόσο της εξουσίας ακεραιότητας όσο και της εξουσίας πατρότητας.

Στην συνέχεια, εξετάζεται η εικόνα, όπως αυτή προστατεύεται στο πλαίσιο τόσο του γενικότερου δικαιώματος της προσωπικότητας (άρθρ. 57 ΑΚ) όσο και άλλων διατάξεων (π.χ. ως προσωπικό δεδομένο, άρθρ. 2 περ. α' του Ν. 2472/1997), λόγω ακριβώς της σημασίας που έχει αλλά και λόγω των δυνατοτήτων που η σημερινή τεχνολογία προσφέρει για αποτύπωση, αναπαραγωγή, δημοσίευση, διάδοση, κλπ. της εικόνας ενός προσώπου. Όσον αφορά τους δημιουργούς, σπανίως η εικόνα τους αποτυπώνεται στα έργα τους, π.χ. ένας ζωγράφος φιλοτεχνεί το πορτραίτο του ή ένας γλύπτης την προτομή του. Σ' αυτή την περίπτωση, θα πρέπει να δίνει δεκτό ότι τυχόν αναπαραγωγή του έργου του δημιουργού, στο οποίο απεικονίζεται ο ίδιος, χωρίς την άδειά του (συναίνεση), θα συνιστούσε ταυτόχρονα προσβολή του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας και του δικαιώματος της προσωπικότητάς του.

Ακολούθως, η συγγραφέας εξετάζει τη φωνή ως μέσο προσδιορισμού του ατόμου που προστατεύεται ως ιδιαίτερη έκφανση της προσωπικότητάς του. Κάθε άτομο συνεπώς μπορεί να απαγορεύει οποιαδήποτε μαγνητοφώνηση και αναπαραγωγή της φωνής του με οποιοδήποτε τεχνικό μέσο χωρίς την συναίνεσή του τόσο επειδή η φωνή εντάσσεται στην σφαίρα της προσωπικότητάς του και προστατεύεται ως αυτοτελές στοιχείο της τελευταίας όσο και επειδή ανήκει στην σφαίρα του απορρήτου του. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως σε καλλιτέχνες και τραγουδιστές της όπερας, αλλά και της σύγχρονης ποπ ή ροκ μουσικής

πρέπει η φωνή να θεωρηθεί χαρακτηριστικό στοιχείο της ταυτότητας ενός συγκεκριμένου προσώπου. Η μίμηση της φωνής του δημιουργού μπορεί να είναι προσβλητική και βλαπτική για την προσωπικότητά του όταν γίνεται χωρίς την άδειά του, μέσω της σύγχυσης που δημιουργείται στο κοινό λόγω της ομοιότητας των φωνών. Δεν υπάρχει τέτοια προσβολή όταν η μίμηση γίνεται από μίμο στα πλαίσια της σάτιρας, εκτός βέβαια αν η τελευταία υπερβεί τα θεμιτά όριά της και καταλήξει σε προσωπική επίθεση και εμπάθεια κατά του συγκεκριμένου προσώπου, με αποτέλεσμα, σε μία τέτοια περίπτωση, να γίνει δεκτή προσβολή της προσωπικότητάς του τελευταίου, ιδίως δε της τιμής του.

Τέλος, δε θα μπορούσε να μην κάνει λόγο στην περίπτωση προσβολής της τιμής ως μερικότερη έκφανση του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Πιο συγκεκριμένα, τιμή είναι η αξία που αποδίδεται σε ένα άτομο από τους λοιπούς κοινωνούς, η υπόληψη που έχουν εκείνοι γι' αυτό. Αποτελεί ως εκ τούτου ένα ηθικό και κοινωνικό αγαθό με ξεχωριστή αξία για κάθε άνθρωπο. Η ηθική υπόσταση περιλαμβάνει την τιμή, την υπόληψη και την αξιοπρέπεια, καθώς και την κοινωνική και επαγγελματική καταξίωση που απολαμβάνει το άτομο λόγω της συμμετοχής του σε ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες ή λόγω της άσκησης ορισμένου επαγγέλματος. Άρα, ο πνευματικός δημιουργός ανάλογα με το έργο του, την καλλιτεχνική του ποιότητα και την προβολή του ιδίου και του έργου του δημιουργεί μια εικόνα στον εξωτερικό κόσμο, η οποία τον χαρακτηρίζει προσδίδοντάς του κύρος και φήμη. Τα στοιχεία αυτά της προσωπικότητας του δημιουργού πλήττονται όταν τρίτοι επεμβαίνουν στο έργο του ή δημιουργούν προϋποθέσεις και συνθήκες για την παρουσίασή του, οι οποίες προσβάλλουν τόσο το έργο έμμεσα όσο και την ίδια την προσωπικότητα του δημιουργού. Παράδειγμα προσβολής της τιμής και της φήμης του πνευματικού δημιουργού αποτελεί η προβολή του έργου του από τρίτους σε ιστοσελίδα πορνογραφικού περιεχομένου.

Η φήμη ενός πνευματικού δημιουργού, όπως αναφέρει στην εργασία της, μπορεί να προσβληθεί και από χαρακτηρισμούς που του αποδίδονται από τρίτους, π.χ. στο πλαίσιο ενός δημοσιεύματος (σε έντυπη μορφή ή στο διαδίκτυο) ή μιας ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής σε σχέση με κάποιο έργο του ή άσχετα με την ιδιότητά του.

Επιπλέον, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η χωρίς άδεια του δημιουργού αναπαραγωγή από τρίτο ενός έργου του ελαφρώς

τροποποιημένου και η δημοσίευσή του χωρίς κανένα όνομα, συνιστά εκτός από προσβολή του ηθικού και του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού και προσβολή της προσωπικότητάς του και πιο συγκεκριμένα της φήμης του, αφού αυτός έχει συνηθίσει το κοινό του σε ένα υψηλό επίπεδο (π.χ. παράφραση τραγουδιού με υβρεολόγιο και δημοσίευση του χωρίς όνομα στο διαδίκτυο).

Για την κατάφαση της σύγκρουσης του ηθικού δικαιώματος και του δικαιώματος της προσωπικότητας από την άσκηση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού εξετάζεται αρχικά η σύγκρουση της εξουσίας δημοσίευσης με την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Ειδικότερα, η άσκηση από το δημιουργό της εξουσίας του για δημοσίευση του έργου του, είναι δυνατό να συγκρούεται με την προστασία της ιδιωτικής ζωής ενός άλλου προσώπου, όταν τα στοιχεία του ιδιωτικού βίου του προσώπου αυτού περιέχονται σε ένα πνευματικό δημιούργημα. Για παράδειγμα, ένα έργο μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία της ερωτικής ζωής ενός προσώπου. Στην περίπτωση αυτή τίθεται το ζήτημα, ποιο δικαίωμα πρέπει να υπερισχύσει έναντι του άλλου. Πιο συγκεκριμένα, όταν η εξουσία δημοσίευσης συγκρούεται με το δικαίωμα στην προσωπικότητα υπό την ειδικότερη έκφασή του ως δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και στην σφαίρα του απορρήτου, τότε το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού πρέπει να υποχωρεί μπροστά στο δικαίωμα της στην προσωπικότητα. Έτσι, κάθε δημοσίευση πληροφοριών σε κάποιο έργο, για την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου συνιστά καταρχήν παράνομη προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητά του. Ειδικότερα, θέματα όπως είναι η ερωτική ζωή ανήκουν στον απαραβίαστο πυρήνα της ιδιωτικής ζωής και δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του δικαιώματος πληροφόρησης. Ως εκ τούτου, στο προαναφερθέν παράδειγμα σχετικά με το έργο που περιλαμβάνει στοιχεία της ερωτικής ζωής άλλου προσώπου, το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού για ελεύθερη δημοσίευση του έργου πρέπει να υποχωρεί. Στο σημείο αυτό προβλέπονται και κάποιες εξαιρέσεις για την προστασία του ιδιωτικού βίου των προσώπων της επικαιρότητας και της σύγχρονης ιστορίας, όταν η ιδιωτική ζωή σχετίζεται με τη δημόσια δράση τους, όπου το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο των προσώπων αυτών φαίνεται να υποχωρεί και αίρεται το παράνομο της προσβολής του ιδιωτικού βίου.

Στην συνέχεια, εξετάζεται η σύγκρουση της εξουσίας δημοσίευσης με την τιμή και την υπόληψη. Πιο συγκεκριμένα, ένας δημιουργός έχει τη

δυνατότητα να επεμβαίνει στην ηθική υπόσταση άλλων προσώπων βλέποντας το κύρος ή τη φήμη τους. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης του δημιουργού κατά τη δημοσίευση του έργου του είναι ενδεχόμενο να συγκρούεται με την ηθική υπόσταση άλλων προσώπων και ειδικότερα με την τιμή, την υπόληψη ή τη φήμη τους, όπως, για παράδειγμα, όταν ο δημιουργός ασκεί κριτική σε αυτά τα πρόσωπα. Έχει κριθεί ότι η ελευθερία έκφρασης και η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης υπερισχύουν του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Αυτή η άποψη βρίσκει επιχειρήματα και στο ίδιο το Σύνταγμα, καθώς στο άρθρ. 16 παρ. 1, στο οποίο θεμελιώνεται το δικαίωμα στην ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης, δεν περιέχεται κανένας περιορισμός και καμιά επιφύλαξη υπέρ κάποιου άλλου δικαιώματος. Ωστόσο, εγγενή προσδιορισμό κάθε συνταγματικού δικαιώματος συνιστούν τα προστατευόμενα από το Σύνταγμα δικαιώματα των άλλων. Σύμφωνα με τη διατύπωση του καθηγητή Φίλιππου Σπυρόπουλου η περιοριστική ρήτρα του σεβασμού των δικαιωμάτων των άλλων ισχύει για όλα τα δικαιώματα ούτως ή άλλως, είτε δηλαδή περιλαμβάνεται στο οικείο άρθρο του Συντάγματος είτε όχι. Επιπλέον, η ηθική υπόσταση του κάθε προσώπου διαφέρει από πρόσωπο σε πρόσωπο. Κοινό περιεχόμενο της ηθικής υπόστασης για όλα τα πρόσωπα αποτελεί το αμετάβλητο τμήμα της τιμής τους, το οποίο είναι συνδεδεμένο με την αξία κάθε προσώπου ως ανθρώπου. Με βάση τα προγεγραμμένα, δεν μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων: i) το ακριβές περιεχόμενο της ηθικής υπόστασης μη συγκεκριμενοποιημένων προσώπων και η σπουδαιότητα της έκφρασής της για άλλες εκφάνσεις της προσωπικότητας, ii) το μέγεθος της επέμβασης και της προσβολής και iii) αν η επέμβαση του δημιουργού στην σφαίρα της προσωπικότητας του προσώπου θα έχει τέτοια ένταση που θα πλήττει το αμετάβλητο για όλους τους ανθρώπους τμήμα της ηθικής του υπόστασης που είναι συνδεδεμένο με την αξία του προσώπου ως ανθρώπου. Επομένως, δεν μπορεί να τεθεί και ένας γενικός κανόνας σχετικά με το ότι το ένα δικαίωμα υπερισχύει του άλλου. Καταρχήν κανένα πρόσωπο δεν νομιμοποιείται να μειώνει την τιμή ή την υπόληψη ενός άλλου προσώπου αλλά στο σημείο αυτό υπάρχουν και εξαιρέσεις, όπου άλλοτε προστατεύεται το δικαίωμα στην ελεύθερη δημοσίευση και άλλοτε η ηθική υπόσταση της προσωπικότητας. Για την υιοθέτηση της μιας ή της άλλης λύσης αξιολογούνται και συνεκτιμώνται οι in concreto συνθήκες, όπως για παράδειγμα η ύπαρξη δικαιολογημένου

ενδιαφέροντος του κοινού, η θέση ενός προσώπου ως πρόσωπο της απόλυτης επικαιρότητας και άλλα.

Ακολούθως, εξετάζεται η σύγκρουση της εξουσίας δημοσίευσης με την αξία του ανθρώπου. Εκτενέστερα, η εξουσία του πνευματικού δημιουργού για δημοσίευση του δημιουργήματός του μπορεί να προσβάλλει την αξία του ανθρώπου, η οποία προστατεύεται από το άρθρ. 2 παρ. 1 Σ. Για παράδειγμα, ένα έργο περιλαμβάνει στοιχεία, όπως βασανιστήρια, τα οποία έχουν υποστεί άλλα πρόσωπα στο παρελθόν, ή σε άλλη χώρα ή σε καθεστώς πολέμου. Στην περίπτωση αυτή το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού του έργου πρέπει να υποχωρήσει και να υπερισχύσει η ανθρώπινη αξία. Τέτοια συνάντηση εξουσιών αποτελεί ακόμη η περίπτωση, κατά την οποία ένα έργο το οποίο δημοσιεύεται, περιέχει πορνογραφικό υλικό με σύμπραξη παιδιών ή με πιθανούς αποδέκτες παιδιά. Η προστασία της ανθρώπινης αξίας των παιδιών υπερισχύει και κάθε πράξη δημοσίευσης του έργου αποτελεί παράνομη προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητά τους.

Παράλληλα, δίνεται έμφαση στην σύγκρουση της εξουσίας δημοσίευσης με την εξουσία προστασίας της εικόνας των προσώπων. Ειδικότερα, η άσκηση από τον δημιουργό της εξουσίας του για δημοσίευση του έργου του είναι πιθανό να συγκρούεται με το δικαίωμα στην προσωπικότητα άλλων προσώπων υπό την ειδικότερη έκφασή του, ως δικαίωμα επί της ίδιας της εικόνας. Για παράδειγμα, ένα βιβλίο περιέχει εικόνες ή και φωτογραφίες ενός προσώπου, η συναίνεση του οποίου δεν ζητήθηκε ποτέ και ούτε δόθηκε στο δημιουργό του έργου. Στο σημείο αυτό, η εξουσία του δημιουργού για δημοσίευση του έργου του υποχωρεί κατά την σύγκρουσή της με την εξουσία προστασίας της εικόνας των προσώπων. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, τίθεται θέμα δικαιολογημένου ενδιαφέροντος της «κοινής γνώμης» ώστε η δημοσίευση της εικόνας προσώπων χωρίς την συναίνεσή τους, να μη συνιστά παράνομη προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Είτε η νομιμοποιημένη επέμβαση στην σφαίρα προστασίας της εικόνας προσώπων αναφέρεται σε εξαίρεση εξ αντικειμένου από τον κανόνα της υπεροχής της προστασίας της εικόνας του προσώπου έναντι της εξουσίας του δημιουργού για δημοσίευση του έργου του, είτε και σε εξαίρεση εξ υποκειμένου, ο παράνομος χαρακτήρας της επέμβασης στην προσωπικότητα αίρεται μόνο σε ό, τι αφορά στην επέμβαση επί της ίδιας εικόνας του προσώπου.

Στο πλαίσιο αυτό δε θα μπορούσε να μην γίνει λόγος και για την σύγκρουση της εξουσίας δημοσίευσης με το δικαίωμα στο όνομα. Η εξουσία δημοσίευσης που ασκεί ο πνευματικός δημιουργός δύναται να συγκρούεται με το δικαίωμα στην προσωπικότητα υπό την ειδικότερη έκφρασή του, ως δικαίωμα στο όνομα. Παραδείγματος χάριν, όταν ο συγγραφέας λογοτεχνικού έργου χρησιμοποιεί για τον προσδιορισμό των ηρώων του ονόματα υπαρκτών προσώπων, χωρίς την συναίνεσή τους, φαίνεται καταρχήν να χρησιμοποιεί παράνομα ξένο όνομα (άρθρ. 58 ΑΚ). Οποιαδήποτε χρήση ξένου ονόματος, η οποία γίνεται χωρίς δικαίωμα αυτού που το χρησιμοποιεί ή χωρίς την συναίνεση του προσώπου το οποίο εξατομικεύει, συνιστά παράνομη χρήση του ονόματος του προσώπου και άρα παράνομη προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητά του. Τον κανόνα άρσης της σύγκρουσης δημοσίευσης – ονόματος φαίνεται να αποτελεί η υπεροχή της προστασίας του ονόματος. Στο σημείο αυτό υφίστανται και κάποιες εξαιρέσεις εξ αντικειμένου καθώς και εξ υποκειμένου. Ειδικότερα, στην πρώτη περίπτωση, για λόγους αντικειμενικούς επιτρέπεται καταρχήν η δημοσίευση ονομάτων άλλων προσώπων, όταν αυτά τα ονόματα αφορούν στο δημόσιο συμφέρον ή εξυπηρετούν επιστημονικές ανάγκες ή αφορούν σε δημόσια γεγονότα. Για παράδειγμα, υπερισχύει η εξουσία του δημιουργού για δημοσίευση του ονόματος ενός φυγόδικου κακοποιού, χωρίς την συναίνεσή του, ο οποίος έχει διαπράξει κατ' επανάληψη εγκλήματα κατά της ζωής, διότι στην περίπτωση αυτή η δημοσίευση του ονόματος ενός φυγόδικου κακοποιού δεν συνιστά παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του, αφού το γενικότερο δημόσιο συμφέρον συνιστά λόγο άρσης του παρανόμου χαρακτήρα της προσβολής. Στη δεύτερη περίπτωση, για λόγους, οι οποίοι ανάγονται στο υποκείμενο του δικαιώματος επιτρέπεται καταρχήν η δημοσίευση ονομάτων άλλων προσώπων, χωρίς την συναίνεσή τους, όταν αυτά τα πρόσωπα είναι πρόσωπα της επικαιρότητας. Στην περίπτωση σύγκρουσης δημοσίευσης – ονόματος, η άρση της σύγκρουσής τους προκύπτει μόνο *in concreto* ύστερα από την συνεκτίμηση όλων των ειδικών περιστάσεων της υπό κρίση περίπτωσης.

Μεταβαίνοντας πια στην εξουσία πατρότητας θα εξεταστεί η σύγκρουση αυτής με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η ικανοποίηση της εξουσίας του δημιουργού για την αναγνώριση της πατρότητάς του επί του έργου του επιβάλλει να γίνεται μνεία του

ονόματός του στον υλικό φορέα, ο οποίος ενσωματώνει το έργο του. Για παράδειγμα, σε αρχιτεκτονικά κτίσματα ο δημιουργός έχει δικαίωμα να αναγράψει το όνομά του στην πρόσοψη του κτίσματος.

Είναι όμως πιθανό η μνεία του ονόματος του δημιουργού σε έργα που έχουν δημιουργηθεί από πολλούς δημιουργούς, να μην μπορεί να γίνει στον υλικό φορέα, ο οποίος ενσωματώνει το έργο. Στο σημείο αυτό, τίθεται δικαιολογημένα το ερώτημα, αν η μη αναγραφή του ονόματος του δημιουργού επί του υλικού φορέα ο οποίος ενσωματώνει το έργο του συνιστά παράνομη προσβολή της εξουσίας του δημιουργού για αναγνώριση της πατρότητας επί του έργου.

Η μη αναγραφή του ονόματος του δημιουργού επί του υλικού φορέα, ο οποίος ενσωματώνει το έργο του, αποτελεί καταρχήν παράνομη προσβολή του ηθικού δικαιώματος.

Επομένως, η εξουσία του δημιουργού για αναγνώριση της πατρότητάς του στο έργο του καταρχήν υπερισχύει έναντι της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση, στην οποία υπάρχει συμφωνία του δημιουργού για έκδοση, δημοσίευση ή εκμετάλλευση του έργου του από άλλο πρόσωπο. Εκτός από τον κανόνα, όμως, υπάρχουν και εξαιρέσεις. Πιο συγκεκριμένα, η εξουσία του δημιουργού για αναγνώριση της πατρότητάς του στο έργο του υποχωρεί έναντι του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει προηγούμενη συμφωνία εκμετάλλευσης του έργου για λόγους οι οποίοι καθιστούν αντικειμενικά αδύνατη την ικανοποίησή της. Το ίδιο πραγματοποιήθηκε και κατά την σύγκρουση της εξουσίας του δημιουργού για αναγνώριση της πατρότητας στο έργο του με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του συντονιστή συλλογικού έργου.

Συνεπώς, δεν υπερισχύει σε κάθε περίπτωση η εξουσία του δημιουργού για αναγνώριση της πατρότητάς του στο έργο του έναντι της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Για την άσκηση της εξουσίας προστασίας της ακεραιότητας αλλά και την σύγκρουση αυτής με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας θα μπορούσαν να ειπωθούν αρκετά. Η άσκηση από το δημιουργό της εξουσίας του για την προστασία της ακεραιότητας του έργου του είναι δυνατόν να συγκρούεται με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η εξουσία του δημιουργού για προστασία της ακεραιότητας της πνευματικής του δημιουργίας καταρχήν υπερισχύει της ελεύθερης

ανάπτυξης της προσωπικότητας. Η επέμβαση στην ακεραιότητα του έργου, ακόμα κι αν αυτή απειλείται βάσιμα (άρθρ. 65 παρ. 1 Ν 2121/1993) ενεργοποιεί την προστασία του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού. Η παράνομη προσβολή της εξουσίας του δημιουργού για προστασία της ακεραιότητας του έργου του μπορεί να είναι είτε άμεση είτε έμμεση. Άμεση προσβολή του δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού για προστασία της ακεραιότητας του έργου του υπάρχει όταν το έργο υφίσταται παραμόρφωση ή άλλη τροποποίηση (π.χ. αλλοίωση του χαρακτήρα ενός έργου). Έμμεση προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού για προστασία της ακεραιότητας του έργου του υφίσταται όταν οι συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό δεν είναι αντικειμενικά οι δέουσες (π.χ. η αλλαγή της ώρας μετάδοσης ενός έργου). Σε περιπτώσεις, όμως, κατά τις οποίες α) έχει δοθεί συναίνεση του δημιουργού, άδεια, ή έχει συναφθεί σύμβαση εκμετάλλευσης ανάμεσα στο δημιουργό και ένα άλλο πρόσωπο, β) η επέμβαση αφορά σε έργα πολλαπλών ενσωματώσεων, γ) η σύγκρουση αφορά σε ηθικά συμφέροντα δημιουργού επιμέρους συμβολής συλλογικού έργου και του συντονιστή αυτού ή δ) η επέμβαση αφορά σε αρχιτεκτονικά έργα, ενδέχεται η επέμβαση στο ηθικό δικαίωμα του δημιουργού να μην θεωρείται παράνομη προσβολή του. Στις περιπτώσεις αυτές, λόγω του ότι δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί η προστασία του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού, η εξουσία του για προστασία της ακεραιότητας του έργου φαίνεται να υποχωρεί έναντι της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Εν συνεχεία, αναλύεται η σύγκρουση της εξουσίας προστασίας της ακεραιότητας με τη ζωή και την σωματική ακεραιότητα. Η προστασία της ζωής του ανθρώπου υπάγεται στην προστασία της αξίας του ανθρώπου (υπό στενή έννοια). Η αξία του ανθρώπου υπερισχύει σε κάθε περίπτωση έναντι της εξουσίας του δημιουργού για προστασία της ακεραιότητας του έργου του. Άρα, η ζωή του ανθρώπου υπερισχύει σε κάθε περίπτωση της ακεραιότητας του έργου του. Αντιθέτως, η προστασία της σωματικής ακεραιότητας μπορεί να υποχωρεί έναντι της προστασίας της ακεραιότητας κινητού έργου μοναδικής υλικής ενσωμάτωσης κατ' εφαρμογή των διατάξεων 282 ΑΚ και 284 ΑΚ για την αυτοδικία και την άμυνα αντίστοιχα. Η περίπτωση αυτή δεν είναι δυνατό να παρουσιαστεί επί ακίνητων έργων. Στην σύγκρουση ακεραιότητας ακίνητου έργου και σωματικής ακεραιότητας προσώπου, η σωματική

ακεραιότητα του προσώπου υπερισχύει σε κάθε περίπτωση.

Κατόπιν, λόγος δε θα μπορούσε να μην γίνει στην σύγκρουση της εξουσίας προσπέλασης με τον ιδιωτικό βίο. Περνώντας στην ουσία, προϋπόθεση για την ικανοποίηση του δικαιώματος του δημιουργού για προσπέλαση του έργου του είναι η «επίκληση κάποιας ανάγκης», έστω και αν κάτι τέτοιο δεν αναφέρεται ρητά στον νόμο (Ν. 2121/1993). Χωρίς την ύπαρξη κάποιας «ανάγκης» δεν δικαιούται ο δημιουργός να επέμβει στην σφαίρα του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής του κυρίου του υλικού φορέα ο οποίος ενσωματώνει το έργο. Επομένως, ορθότερη άποψη είναι ότι η εξουσία του δημιουργού για προσπέλαση του έργου του καταρχήν υποχωρεί έναντι του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα προστατεύεται και υπερισχύει έναντι του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού. Η επέμβαση του δημιουργού στην σφαίρα του ιδιωτικού βίου άλλου προσώπου, δίχως την δικαιολόγηση της επέμβασης από κάποια «ανάγκη», συνιστά παράνομη προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Η εξουσία του δημιουργού για προσπέλαση του έργου του, όμως, είναι ενδεχόμενο και να υπερισχύει έναντι του δικαιώματος στην προσωπικότητα, όταν συγκρούεται με τον ιδιωτικό βίο λόγω κάποιας ανυπέρβλητης ανάγκης του δημιουργού.

Συνοψίζοντας την εκτενή ανάλυση, που βασίστηκε στην μελέτη της συγγραφέως Στάθη Βασιλικής, ξεχωριστή μνεία γίνεται τέλος, στην άσκηση της εξουσίας μετάνοιας. Σύμφωνα με την έρευνα της, που βασίζεται στις εκεί αναφορές, το δικαίωμα του δημιουργού για μετάνοια δεν φαίνεται να συγκρούεται με άλλα δικαιώματα και για αυτό ικανοποιείται πάντα. Επίσης, η Α. Δεσποτίδου και η Α. Παπαδοπούλου έχουν διατυπώσει από κοινού την άποψη ότι το δικαίωμα του δημιουργού για μετάνοια μπορεί και να συγκρούεται με άλλα δικαιώματα αλλά υπερισχύει πάντα. Άρα, σε κάθε περίπτωση η εξουσία μετάνοιας φαίνεται να ικανοποιείται και κατά συνέπεια να υπερισχύει του δικαιώματος στην προσωπικότητα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι νέες τεχνολογίες και οι δυνατότητες που προσφέρουν το τελευταίο διάστημα στα Μαζικά Μέσα Επικοινωνίας και Πληροφόρησης άλλαξαν τις διαστάσεις θεώρησης των θεμάτων της Οικονομίας του Πολιτισμού. Η ψηφιοποίηση των μέσων άλλαξε γενικά τους κανόνες της οικονομίας, του εμπορίου και των συναλλαγών της αγοράς. Οι τηλεπικοινωνίες και το διαδίκτυο μείωσαν κατά πολύ τα κόστη των εμπορικών υπηρεσιών και δημιούργησαν νέες προκλήσεις και προοπτικές στην προβολή της δημιουργικότητας και την προώθηση της δημιουργίας, της παραγωγής, της διάδοσης και της διανομής των πολιτιστικών και καλλιτεχνικών αγαθών και υπηρεσιών του Σύγχρονου Πολιτισμού. Ο πολιτισμός και ιδιαίτερα η σύγχρονη δημιουργία συνδέθηκε άρρηκτα με την οικονομία δημιουργώντας ένα δίπολο που αποκτά στρατηγική διάσταση εξαιτίας του γεγονότος ότι δημιουργεί προϊόντα και υπηρεσίες που έχουν διττή φύση: εμπορική και πολιτιστική. Φέρουν και μεταβιβάζουν την ταυτότητα των δημιουργών τους και γι' αυτό αποτελούν και πνευματική τους ιδιοκτησία. Ο σύγχρονος πολιτισμός και όλες οι εκφράσεις του είναι στενά συνυφασμένος με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων της. Η πνευματική ιδιοκτησία λειτουργεί ως εφαλτήριο και κίνητρο δημιουργίας. Ενσωματώνει ηθικές αξίες, προστατεύει την ιδιαίτερη σχέση του δημιουργού με το έργο του, του εκτελεστή καλλιτέχνη με το αποτέλεσμα της πνευματικής και καλλιτεχνικής εργασίας του. Του εξασφαλίζει ανεξαρτησία, ενώ προστατεύει το κοινό μέσω του ελέγχου των έργων των δημιουργών και εκτελεστών καλλιτεχνών από κίβδηλες και παραποιημένες εκδοχές που ενδεχομένως να διαστρεβλώνουν απόψεις ή και το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα.

Είναι πια πραγματικότητα, ωστόσο, ότι οι απειλές που δέχεται το δικαίωμα στην Πνευματική Ιδιοκτησία και ειδικότερα οι μερικότερες εκφάνσεις αυτού, ήτοι το περιουσιακό και ηθικό δικαίωμα του δημιουργού από την ψηφιακή αυτή επανάσταση είναι έντονες. Η ταχεία διάδοση ενός έργου στο διαδίκτυο και η δυσκολία ελέγχου από το δημιουργό της χρήσης του έργου στο χαοτικό πεδίο του διαδικτύου έχουν συμβάλει στη δημιουργία νέων ειδών προσβολών, άγνωστων μέχρι πρότινος στο πεδίο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ενώ, όπως καταδείχθηκε και ανωτέρω δεν είναι λίγα και τα φαινόμενα προσβολής

του δικαιώματος της προσωπικότητας του δημιουργού και ιδιαίτερα υπό το πρίσμα του ηθικού του δικαιώματος. Εξάλλου, όπως διευκρινίστηκε, αν και το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού διακρίνεται ουσιωδώς από το δικαίωμα της προσωπικότητας δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου αυτά τα δύο άλλοτε συγκλίνουν, άλλοτε συγκρούονται και άλλοτε υπερισχύει είτε το ένα είτε το άλλο.

Για την λυσιτελή αντιμετώπιση των προσβολών της Πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο απαιτείται η θεσμοθέτηση ισχυρότερων και πιο αποτελεσματικών κανόνων δικαίου. Η ανάγκη μιας συνολικής εναρμόνισης αλλά και της νέας νομιμοποίησής του στην σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα καθίσταται πιο επιτακτική από ποτέ. Επιπλέον, οι κάτοχοι δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και οι πάροχοι υπηρεσιών στο διαδίκτυο οφείλουν να διαδραματίσουν έναν αποφασιστικό ρόλο στον αγώνα κατά της προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως λ.χ. συμβαίνει με την πειρατεία στο διαδίκτυο. Παράλληλα, κοινό ενδιαφέρον όλων των εμπλεκόμενων οντοτήτων θα πρέπει να αποτελέσει ο σχεδιασμός μιας στρατηγικής κοινού αγώνα εναντίον κάθε προσβολής των πνευματικών έργων στο διαδίκτυο που θα διασφαλίζει την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά και την προώθηση και προστασία της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων. Τέλος, οι σύγχρονες πολιτικές θα πρέπει να διασφαλίζουν με κάθε κόστος την προστασία των δημιουργών, καλλιτεχνών, παραγωγών εξασφαλίζοντας όλα τα εχέγγρα νομιμότητας.

Στο πλαίσιο αυτών των μέτρων, η συνεργασία μεταξύ των δικαιούχων και των παρόχων υπηρεσιών διαδικτύου μπορεί να είναι καθοριστική για τη δημιουργία, τη διάδοση και τη διανομή πολιτιστικών δραστηριοτήτων, αγαθών υπηρεσιών καθώς και της πρόσβασης σε αυτά. Παράλληλα, θα μπορέσει να ενισχυθεί η δημιουργικότητα, να προωθηθούν οι πολιτιστικές καινοτομίες και καλλιτεχνικές ιδέες και εκφράσεις σε όλους τους τομείς του σύγχρονου πολιτισμού που σχετίζονται με το διαδίκτυο. Διότι οι δυνατότητες που δίνει το διαδίκτυο προωθούν σε πρωτοφανή βαθμό την εξάπλωση των ιδεών, των απόψεων και της γνώσης. Αν και ο θεσμός της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει δοκιμαστεί σθεναρά απέναντι στις εξελίξεις των νέων τεχνολογιών, ωστόσο η ανάπτυξη των τεχνολογιών που έχει αλλάξει τη ζωή μας σε μεγάλο βαθμό βασίζεται επίσης στην προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Τα νέα εργαλεία της τεχνολογίας και ιδίως το

διαδίκτυο θα πρέπει να χρησιμοποιούνται προς όφελος της διάδοσης της γνώσης και της δημιουργίας και με απόλυτο σεβασμό των δικαιωμάτων και της προστασίας όλων. Έτσι, θα προστατευθεί η δημιουργία πνευματικού πολιτισμού στο διαδίκτυο και θα δοθούν κίνητρα στους δημιουργούς προκειμένου να προωθήσουν τις καινοτόμες ιδέες τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ [1] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (2008). Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα». Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 19
Βλ. Κουμάντος, Γ. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία». Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 53
- ❖ [2] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.3
- ❖ [3] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://opi.gr/genika-pi/synithi-erotimata>
- ❖ [4] Βλ. Κουμάντος, Γ. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία. Έκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 33, 34
- ❖ [5] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (2008). Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα. Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 25-27
- ❖ [6] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.11-12
- ❖ [7] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 6
- ❖ [8] Βλ. Ανεστοπούλου, Μυρσίνη. (2017-2018). Το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και οι επί μέρους εξουσίες του (Διπλωματική Εργασία).Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://ikee.lib.auth.gr/record/302322/files/GRI-2019-23398.pdf>
Βλ και κείμενο διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://core.ac.uk/download/pdf/38297761.pdf>
- ❖ [9] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 26-27
- ❖ [10] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>
- ❖ [11] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.epixeiro.gr/article/1215430>
- ❖ [12] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.epixeiro.gr/article/121543>

- ❖ [13] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/enarxi-efarmogis-tis-neas-nomothesias-tis-ee-gia-ta-dikaiomata-pneumatikis-idioktisis>
- ❖ [14] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://www.infolaw.gr/wp-content/uploads/2019/05/Paramythiotis.pdf>
- ❖ [15] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (1986). Η Νομολογία για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλας, σελ. 12-13
- ❖ [16] Βλ. Κουμάντος, Γιώργος. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 103
- ❖ [17] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 31
- ❖ [18] Βλ. ΑΠ 2330/2007
- ❖ [19] Βλ. ΑΠ 267/1995, ΕφΑθ 8153/1999
- ❖ [20] Βλ. ΕφΑθ2768/2003 και Κοτσίρης, Λ.-Σταματούδη, Ε. (2012). Νόμος για την πνευματική ιδιοκτησία-κατ' άρθρο ερμηνεία, αρ.27-33
- ❖ [21] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://efotopoulou.gr/i-ennia-tou-ergou-stin-pneumatiki-idioktisia/>
- ❖ [22] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.32-43
- ❖ [23] Βλ. ΑΠ 152/2005 ΔιΜΕΕ 2005, ΕφΑθ 97/2008 ΔΕΕ 2008, ΠολΠρΑθ 6119/2009 ΧρΙΔ 2010
- ❖ [24] Βλ. ΑΠ 152/2005 ΝοΒ 2005, ΑΠ 257/1995 ΝοΒ 43, ΕφΑθ 2768/2003 ΝοΒ 2004, ΕφΑθ 6193/2006 ΕλλΔνη 2007
- ❖ [25] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://thesslawyer.gr/%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B1/>
- ❖ [26] Βλ. ΑΠ 113/1989
- ❖ [27] Βλ. ΑΠ 196/2010 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΑΠ 118/2006 ΝοΒ 2006, ΕφΑθ 5321/1989 ΕλλΔνη 1991, ΜονΠρωτΑθ 9499/1996

- ❖ [28] Βλ. ΜονΠρωτΑθ 1721/2014 ΤΝΠ ΔΣΑ
- ❖ [29] Βλ. ΑΠ 113/1989 ΝοΒ 1989
- ❖ [30] Βλ. ΜονΠρωτΑθ 17170/1997 ΤΝΠ ΔΣΑ
- ❖ [31] Βλ. Σταματούδη. (2016). ΔιΜΕΕ, 49 επ.
- ❖ [32] Βλ. ΔΕΕ/ΔΕΚ C-5/08 Infopaq International A/S – Danske Dagblades Forening
- ❖ [33] Βλ. C-145/10 Painer – v Standard VerlagsGmbH, C- 406/10
- ❖ [34] Βλ. Εφαθ 4091/2010 Νόμος, Εφαθ 5190/2014 Νόμος
- ❖ [35] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (Ιούλιος 1995). Βιβλιοθήκες και πληροφόρηση, Τεύχος 12,13
- ❖ [36] Βλ. Κουμάντος, Γεώργιος. (2002). Πνευματική ιδιοκτησία, όγδοη έκδοση, Αθήνα, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 162
- ❖ [37] Βλ. Παπαδοπούλου, Α. (2009) σε ερμηνεία άρθρου 6. Αρχικός δικαιούχος σε Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρο ερμηνεία, σελ. 201 επ.
Βλ. και ΠΠρΑθ 2182/2006 ΔΕΕ 2006, ΑΠ 152/2005 ΝοΒ 2005 και Εφαθ 2768/2003 ΝοΒ 2004
- ❖ [38] Βλ. σχετικά ΠΠρΑθ 5417/2000, ΕπισκΕΔ 2001, ΕφΠειρ 281/2005, ΔΕΕ 2005 και ΜΠρΑθ 276/2001 ΔΕΕ 2001
- ❖ [39] Βλ. ενδεικτικά: Εφαθ 2864/2007 ΔΕΕ 2007, ΠΠρΑθ 5417/2000, ΕπισκΕΔ 2001 και ΠΠρΘες 18201/1998 ΕΕμπΔ 1999
- ❖ [40] Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 663/2000 ΝοΒ 2000 σελ 1494
- ❖ [41] Βλ. ΜΠρΑΘ 19006/1994 ΕΕμπΔ 1996 με αντίθετο σχόλιο Νικολακόπουλου
- ❖ [42] Βλ. Παπαδοπούλου, Α. (2009) σε ερμηνεία άρθρου 6. Αρχικός δικαιούχος σε Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρο ερμηνεία, σελ. 205
Βλ. όμως τα νέα δεδομένα που τίθενται λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων σε <http://www.iprights.gr/gnomes/198-nea-yrokeimena-stin-pneumatiki-idioktisia-apo-tin-naruto-stonbot-dylan-kai-tis-dimiourgies-ton-robot> και http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html
- ❖ [43] Βλ. και για τα λεγόμενα «computer-generated works» και τον σκεπτικισμό γύρω από αυτά και σε Παπαδοπούλου Α. ό.π. σελ. 205-206 και εκεί παραπομπές.
Βλ. σχετικά με τα έργα αυτά και

<https://www.inbrief.co.uk/intellectual-property/computer-generated-works-copyright/>

- ❖ [44] Βλ. Μάνθο, Φ. Απ. (2015). Πνευματική ιδιοκτησία. Διαγράμματα – Ερμηνευτικά σχόλια - Υποδείγματα, σελ. 47 και Μαρίνο, Μ.-Θ. (2004). Πνευματική Ιδιοκτησία. 2η Έκδοση, σελ. 122-123
- ❖ [45] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (2005). Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα. Δίκαιο & Οικονομία, Αθήνα, σελ. 102
- ❖ [46] Βλ. και Μάνθο, Φ. Απ. (2015). Πνευματική ιδιοκτησία. Διαγράμματα – Ερμηνευτικά σχόλια - Υποδείγματα, σελ. 55-56
- ❖ [47] Βλ. ΕφΑθ 2864/2007 ΔΕΕ 2007
- ❖ [48] Βλ. Παπαδοπούλου, Φανή Χριστίνα. (2012-2013). (Διάλεξη 9^ο εξαμήνου στην σχολή αρχιτεκτόνων μηχανικών του) ΕΜΠ, σελ. 60-61
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/39016/PapadopoulouF.pdf?sequence=1>
- ❖ [49] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (1994). Τα Θεμελιώδη Θέματα του Νόμου 2121/1993 για την Πνευματική Ιδιοκτησία και τα Συγγενικά Δικαιώματα. Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα, σελ. 182
- ❖ [50] Βλ. Ανεστοπούλου, Μυρσίνη. (2017-2018). Το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και οι επί μέρους εξουσίες του (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://ikee.lib.auth.gr/record/302322/files/GRI-2019-23398.pdf>
- ❖ [51] Βλ. ΑΠ 907/2003 ΕλλΔνη 2003, Παπαδοπούλου ΔιΜΕΕ 2014, Σταματούδη σε Κοτσίρη/Σταματούδη, άρθρ. 3, αρ. 72
- ❖ [52] Βλ. ΔΕΕ C-160/2015
- ❖ [53] Βλ. ΔΕΕ C-466/12
- ❖ [54] Βλ. ΔΕΕ C-610/15, σκ. 27, ΔΕΕ C-527/15, σκ. 32, ΑΠ 907/2003 ΠοινΧρ 2004, 213, ΑΠ 433/1992 ΕΕμπΔ 1994, 293, Σπυριδάκης, ΕφΑΔΠολΔ 2011, 123, Καλλινίκου, ΧρΙΔ 2006, 837
- ❖ [55] Έτσι ΔΕΕ C-607/11, σκ. 26, 37, 39, ΜονΠρωτ Αθ 4042/2010 ΔιΜΜΕ 2011, 195, ΜονΠρωτΑθ 3431/2002 ΧρΙΔ 2003, 652
- ❖ [56] Βλ. ΔΕΕ C-527/2015, σκ. 36, ΔΕΕ C-610/15

- ❖ [57] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 73-77
- ❖ [58] Βλ. Βιβλιοθήκες και Πληροφόρηση. (Ιούλιος 1995). Τεύχος 12,13
- ❖ [59] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.provataslaw.gr/%CE%BD%CE%AD%CE%B1/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%8D>
- ❖ [60] Βλ. Μαγκάκη, Φωτεινή. (2021). Τα πνευματικά δικαιώματα στην εποχή του διαδικτύου (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/14850/1/%CE%A4%CE%B1%20%CF%80%CE%BD%CE%B5%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%8D%CE%BF%CF%85_%CE%A6%CE%A9%CE%A4%CE%95%CE%99%CE%9D%CE%97%20%CE%9C%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%9A%CE%97.pdf
- ❖ [61] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 112
- ❖ [62] Βλ. Γαρουφαλιά, Όλγα. (2009). Προσβολή του ηθικού δικαιώματος και δικαιώματος προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 2-3
- ❖ [63] Βλ. ενδεικτικά νομολογία ΕιρΑθ 1357/1997, ΔΕΕ 1997, σελ. 1166, 1167, ΜΠρΑθ 32992/1997, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 409, 411, ΕφΑθ 631/1990, ΕλΔικ 1991, σελ. 206 και ΜΠρΑθ

11923/1998, ΝοΒ 1998, σελ. 1474 = ΕΕμπΔ 1999, σελ. 153, 154

- ❖ [64] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 187

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>

- ❖ [65] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 188-189

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>

- ❖ [66] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 189

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>

- ❖ [67] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 191

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>

- ❖ [68] Βλ. Η αρχή της ανεξαρτησίας ηθικών και περιουσιακών εξουσιών επί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας καθιερώνεται και από το άρθρ. 6 παρ.1 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισίων, S.Ricketson/J.C.Ginsburg, International Copyright and Neighbouring Rights, The Berne Convention and Beyond, τόμος I, 2η έκδ., 2006, § 10.16, σελ. 599

- ❖ [69] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://www.provataslaw.gr/%CE%BD%CE%AD%CE%B1/%CF%84%CE%BF-%CE%B7%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE>

[%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-
%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF
%81%CE%B3%CE%BF%CF%8D](http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf)

- ❖ [70] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 256 επ.
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
- ❖ [71] Βλ. Γαρουφαλιά, ό.π, σελ. 87, ΕφΑθ 143/2004, ΕπισκΕμπΔ 2004, σελ. 481, με παρατ. Παμπούκη = ΔΕΕ 2004, σελ. 415, με παρατ. Κυπρούλη
- ❖ [72] Βλ. ΜΠρΑθ 1293/1987, ΕΕμπΔ 1988, σελ. 143 = ΝοΒ 1987, σελ. 1423, 1424, ΜΠρΑθ 14751/1996, ΕΕμπΔ 1996, σελ. 858 = ΔΕΕ 1998, σελ. 843 και ΠΠρΑθ 2089/1996, ΔΕΕ 1998, σελ. 839
- ❖ [73] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 220 επ.
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
- ❖ [74] Βλ. Για τα απόλυτα δικαιώματα και Σούρλα, Απόλυτα Δικαιώματα, ΝοΒ 1963, σελ. 305 επ. Από νομολογία βλ. ενδεικτικά ΕιρΑθ 1357/1997, ΔΕΕ 1997, σελ. 1166, 1167, ΜΠρΑθ 14751/1996, ΕΕμπΔ 1996, σελ. 858, 859 = ΔΕΕ 1998, σελ. 843, ΜΠρΑθ 1293/1987, ΕΕμπΔ 1988, σελ. 143, 144 = ΝοΒ 1987, σελ. 1423, 1424 και ΠΠρΑθ 2089/1996, ΔΕΕ 1998, σελ. 839
- ❖ [75] Βλ. Καλλινίκου, ό.π, σελ. 17-18, αρ. 16, όπου και αναφέρεται ότι ο όρος «αποκλειστικός» ως χαρακτηρισμός του ηθικού δικαιώματος αποτελεί, με εξαίρεση ίσως τον Γάλλο νομοθέτη, που κάνει λόγο επίσης για «Droit exclusif», νομοθετική πρωτοτυπία
- ❖ [76] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία Δάφνη. (2007). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στις ψηφιακές βιβλιοθήκες. ΧρΙΔ Ζ/2007, σελ. 171-172
- ❖ [77] Βλ. Παπαντωνίου. Γενικές Αρχές, σελ. 192, Καλλινίκου. σελ. 17, αριθμ. 16, Γαρουφαλιά, σελ. 87 και Κουμάντο, Δικαστική εκτίμηση και αξιολογικά κρίσεις εις το δίκαιον της πνευματικής

- ιδιοκτησίας, ΕΕΝ 1966, σελ. 221, 223. Στην περίπτωση βέβαια που ο προσβάλλων συνδέεται και με συμβατικό δεσμό με τον δημιουργό, τότε η ευθύνη από την αντισυμβατική συμπεριφορά συντρέχει με την ευθύνη από την προσβολή του δικαιώματος, Κουμάντο, σελ. 248
- ❖ [78] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://efotopoulou.gr/to-ithiko-dikeoma-tou-dimiourgou-i-ekfansis-tou-ke-i-schesi-tou-me-to-arthro-57-ak-gia-to-dikeoma-stin-prosopikotita/>
  - ❖ [79] Βλ. Ο όρος της «άσκησης» του δικαιώματος δημιούργησε ορισμένα ερμηνευτικά προβλήματα στη θεωρία. Σύμφωνα με τον Κουμάντο, ο όρος επιδιώκει κάθε άτοπη επίκληση του αμεταβίβαστου χαρακτήρα του ηθικού δικαιώματος, σελ. 250-251 και θεωρεί ότι η διάταξη του άρθρ. 16 Ν. 2121/1993 και η εκεί ρυθμιζόμενη συναίνεση δρα συμπληρωματικώς στον συμβατικό περιορισμό της άσκησης του ηθικού δικαιώματος Βλ. και ΠΠρΑθ 5872/1997, ΔΕΕ 1998, σελ. 147
  - ❖ [80] Βλ. Κοτσίρη, σελ. 109, Ιωάννου/Λυκιαρδόπουλο, σελ. 176 και Καρακώστα, Προσωπικότητα, σελ. 85
  - ❖ [81] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 193-194
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
  - ❖ [82] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 201-205
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
  - ❖ [83] Βλ. Κοτσίρη, σελ. 108, Καλλινίκου, σελ. 134, αρ. 112, Κουμάντο, σελ. 250, Μαρίνο, σελ. 183, αρ. 407, Ασπρογέρακα-Γρίβα, σελ. 97 και 144-145 επ. και Παπαδοπούλου, σελ. 136 και ειδικά για το δικαίωμα της ακεραιότητας, σελ. 127 επ.
  - ❖ [84] Βλ. ΜΠρΑθ 276/2001, ΝοΒ 2001, σελ. 1332, 1336 = ΔΕΕ 2001, σελ. 599, 602 = ΧρΙδ 2001, σελ. 172, 174 = ΕΕμπΔ 2001, σελ. 369, 371, ΕφΑθ 8138/2000, ΔΕΕ 2001, σελ. 60, ΕφΑθ

- 631/1990, ΕλΔικ 1991, σελ. 206, ΜΠρΑθ 1639/2001, ΔΕΕ 2001, σελ. 858, ΜΠρΑθ 11923/1998, ΝοΒ 1998, σελ. 1474 = ΕΕμπΔ 1999, σελ. 153, 154 και ΜΠρΑθ 14751/1996, ΕΕμπΔ 1996, σελ. 858, 859 = ΔΕΕ 1998, σελ. 843
- ❖ [85] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 231 επ.
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
  - ❖ [86] Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 241 επ.
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>
  - ❖ [87] Βλ. Καλλινίκου, ό.π, σελ. 83, αρ. 67
  - ❖ [88] Βλ. Βαγενά, Γ. Ευαγγελία. (2010). Η τεχνολογική προστασία και η ψηφιακή διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 175
  - ❖ [89] Βλ. ΜονΠρωτΑθ 3292/1997, ΕΕμπΔ 1999 σελ. 409-410
  - ❖ [90] Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (2008). Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα. Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 129
  - ❖ [91] Βλ. Βαγενά, Γ. Ευαγγελία. (2010). Η τεχνολογική προστασία και η ψηφιακή διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 174-178
  - ❖ [92] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 115-118
  - ❖ [93] Βλ. Στάθη, Βασιλική. (2017). Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 64-67
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el>
  - ❖ [94] Βλ. ΕφΑθ 6520/2008 ΔΕΕ 2009

- ❖ [95] Βλ. ΕφΑθ 6520/2008 ΔΕΕ 2009
- ❖ [96] Βλ. Κουμάντος, Γιώργος. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 260. Η τάση πάντως της νομολογίας Βλ. ΠρωτΑθ 1444/1935, ΠρωτΑθ 1293/1987, ΕφΑθ 631/1990, ΠολΠρωτΑθ 1607/1992
- ❖ [97] Βλ. Βαγενά, Γ. Ευαγγελία. (2010). Η τεχνολογική προστασία και η ψηφιακή διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 178-180
Βλ. Καλλινίκου, Διονυσία. (2008). Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα. Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 130-132
Βλ. και Κουμάντος, Γιώργος. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 257-259
- ❖ [98] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 118-124
- ❖ [99] Βλ. Στάθη, Βασιλική.(2017).Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 67-68
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el>
- ❖ [100] Βλ. ΕφΑθ 7458/1999, ΕΕμπΔ 2000
- ❖ [101] Βλ. Γαρουφαλιά, Προσβολή ηθικού δικαιώματος, σελ. 171
- ❖ [102] Βλ. ΕφΑθ 7199/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ
- ❖ [103] Βλ. ΕφΙωαν 60/2008, ΧρΙΔ 2009
- ❖ [104] Βλ. ΕφΑθ 3403/1989, ΝοΒ 1989
- ❖ [105] Βλ. Κουμάντος, Γιώργος. (2002). Πνευματική Ιδιοκτησία. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 262
- ❖ [106] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 124-130
- ❖ [107] Βλ. Στάθη, Βασιλική.(2017).Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 68-70

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
[http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369
&lang=el](http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el)

- ❖ [108] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 133
- ❖ [109] Βλ. Βλ. Παπαδοπούλου, Μαρία-Δάφνη Θ. (2005). Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, σελ. 427 επ.

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/23961/files/gri-2005-573.pdf>

- ❖ [110] Βλ. Κοτσίρης, Λάμπρος. (2005). Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 132-133
- ❖ [111] Βλ. Βαγενά, Γ. Ευαγγελία. (2010). Η τεχνολογική προστασία και η ψηφιακή διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 183
- ❖ [112] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 135
- ❖ [113] Βλ. Στάθη, Βασιλική. (2017). Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 70

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
[http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369
&lang=el](http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el)

- ❖ [114] Βλ. Βαγενά, Γ. Ευαγγελία. (2010). Η τεχνολογική προστασία και η ψηφιακή διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 182

- ❖ [115] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
[https://www.offlinepost.gr/2021/09/10/to-dikaioma-metanoias-
ipanaxorisis-tou-pneumatikou-dimiourgou/](https://www.offlinepost.gr/2021/09/10/to-dikaioma-metanoias-ipanaxorisis-tou-pneumatikou-dimiourgou/)

- ❖ [116] Βλ. Στάθη, Βασιλική. (2017). Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 71

Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
[http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369
&lang=el](http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el)

- ❖ [117] Βλ. Φίλιος, Παύλος. (2011). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 41
- ❖ [118] Βλ. Καρακώστας, Ιωάννης. (2012). Το Δίκαιο της προσωπικότητας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 46-47, 60
- ❖ [119] Βλ. Γεωργιάδης, Απόστολος. (2012). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 170-171
- ❖ [120] Βλ. Γεωργιάδης, Απόστολος. Σταθόπουλος, Μιχάλης. (2016). Αστικός Κώδικας Γενικές Αρχές. Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα, τόμος ΙΑ, έκδοση 2η, σελ. 756, ΕφΑθ 5538/2006
- ❖ [121] Βλ. Παπαστερίου, Η. Δημήτρης.(2009).Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 217-223
- ❖ [122] Βλ. ΑΠ 159/2000 ΕλλΔνη 2001,1348
- ❖ [123] Βλ. ΑΠ 1599/2000 ΕλλΔνη 42,1347, σύμφωνα με την οποία για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης απαιτείται πταίσμα του προσβολέα, επιπλέον δε, η προσβολή να είναι σημαντική
- ❖ [124] Βλ. Ι.Καρακατσάνης σε Γεωργιάδη-Σταθόπουλο ΕρμΑΚ, άρθρ. 57, αρθρ. 11, όπου υιοθετεί τη θέση ότι θα πρέπει, κατά κανόνα, να γίνεται στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων, προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη προσβολής προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της
- ❖ [125] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://www.homodigitalis.gr/posts/6952>
- ❖ [126] Βλ. Ματζούφας, Παν. (Μάιος 2009). Ελευθερία Έκφρασης και Διαδίκτυο. ΕΝΕΚΕΝ, σελ 34
- ❖ [127] Βλ. ΠολΠρωτΑθ 1767/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ❖ [128] Βλ. ΑΠ 1652/2013 ΝοΒ 2014.616, ΕφΑθ 3071/2014, ΕφΔωδ 220/2013 ΔιΜΕΕ 2014.198, ΕφΔωδ 36/2011, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΠειρ 680/2009, δημ. ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΑθ 8962/2006 ΕλλΔνη 2007.1518, ΠΠρΑθ 1465/2014, δημ., ΠΠρΑθ 6411/2013 ΕλλΔνη 2014.821, ΠΠρΑθ 6148/2013, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
Βλ. και Βαθρακοκοίλη, Α. (έκδοση 2008). Διαδικασία διαφορών από προσβολές με δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές. Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσ/νίκη, σελ. 17

- ❖ [129] Βλ. ΑΠ 1425/2017 (areiospagos.gr)
- ❖ [130] Βλ. Α.Π. 1652/2013, 1701/2013
- ❖ [131] Βλ. ΕφΑθ1143/2016 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ
- ❖ [132] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
https://velakis.gr/prosvoli-prosopikotitas-internet/#_ftnref3
- ❖ [133] Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/prosvoli-prosopikotitas-meso-youtube-pprath-643-2020>
- ❖ [134] Βλ. Καράκωστας, Ιωάννης. Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε., σελ. 417-419
- ❖ [135] Βλ. Καράκωστας, Ιωάννης ο.π., σελ. 422-423
Βλ. και Κιούπη. (1999). Ποινικό Δίκαιο και Internet. Εκδ Αντ.Σάκκουλα
- ❖ [136] Βλ. ΑΠ 576/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
Βλ. και κείμενο διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://www.odigostoupoliti.eu/anartisi-sto-diadiktyo-pou-thigei-tin-timi-tin-ypolipsi-prosopou-apozimiosi/>
- ❖ [137] Βλ. Παπαντωνίου. Γενικές Αρχές, σελ. 132
- ❖ [138] Βλ. Παπακωνσταντίνου, Ευάγγελος.(2010).Δίκαιο Πληροφορικής. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 13
- ❖ [139] Βλ. Ιγγλεζάκη, Ιωάννη. (2003). Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 49
- ❖ [140] Βλ. σχετικά κείμενο διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/internet-telecoms/data-protection-online-privacy/index_el.htm
- ❖ [141] Βλ. Σταύρου Παπαδημητρίου, Μαρία.(2011). Διαδίκτυο και προσβολή της προσωπικότητας (Διπλωματική εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 53
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1321777/theFile>
- ❖ [142] Βλ. Μήτρου, Λίλιαν. (2002). Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας. Σελ. 35
- ❖ [143] Βλ. Γαρουφαλιά, Όλγα. (2009). Προσβολή ηθικού δικαιώματος και δικαιώματος προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον. Σελ.185

- ❖ [144] Βλ. Σταύρου Παπαδημητρίου, Μαρία.(2011). Διαδίκτυο και προσβολή της προσωπικότητας (Διπλωματική εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 54-58
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1321777/theFile>
- ❖ [145] Βλ. Χριστοδούλου, Κ. (2018). Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 112-115
- ❖ [146] Βλ. Στάθη, Βασιλική.(2017).Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 72-73
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el>
- ❖ [147] Βλ. Αλαφραγκής, Εμμανουήλ. (Μάρτιος 2011).Σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας. Σελ. 279-280
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/127022/files/Alafragkis.pdf>
- ❖ [148] Βλ. Στάθη, Βασιλική.(2017).Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 73-77
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el>
- ❖ [149] Βλ. Στάθη, Βασιλική.(2017).Πνευματική ιδιοκτησία: Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και συναφείς προσβολές της προσωπικότητας στο διαδίκτυο (Διπλωματική εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 78-88
Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:18369&lang=el>

